

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MONTRÖ ÖNCESİ BOĞAZLAR VE TÜRK BASINI

YÜKSEK LİSANS

Fadime UYAR

MAYIS-2024
GÜMÜŞHANE

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MONTRÖ ÖNCESİ BOĞAZLAR VE TÜRK BASINI

THE STRAITS AND THE TURKISH PRESS BEFORE MONTREUX

YÜKSEK LİSANS

Fadime UYAR

MAYIS-2024

GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

MONTRÖ ÖNCESİ BOĞAZLAR VE TÜRK BASINI

THE STRAITS AND THE TURKISH PRESS BEFORE MONTREUX

YÜKSEK LİSANS

Fadime UYAR

Danışman: Doç. Dr. Recep ÇELİK

**MAYIS-2024
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Montrö Öncesi Boğazlar ve Türk Basını**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesinin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

15.05.2024

.....
Fadime UYAR

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanma sürecinde bana yol gösteren ve katkı sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Recep ÇELİK'e, tez savunma sürecinde ve sonrasında görüş, öneri ve katkılarıyla çalışmanın daha nitelikli hale gelmesi noktasında destek veren jüri üyeleri Doç. Dr. Yüksel KÜÇÜKER ile Dr. Öğretim Üyesi Banu YILMAZ'a, kaynak bulma ve tez yazım aşamasında yardımlarıyla yardımcı olan iş arkadaşlarım Öğr. Gör. Melahat KARSLI'ya, Öğr. Gör. Beyhan KARPUZ'a ve oda arkadaşım Ayőe ALBAYRAK'a varlıklarıyla mutluluk kaynağım olan kızlarım Hayrunnisa, Hümanur, Zeynep Hira ve eőime teşekkür ediyorum.

Fadime UYAR
GÜMÜŞHANE - 2024

ÖZET

Bu çalışmada 20 Temmuz 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması süreci öncesindeki 1933 ile 1936 yılları arasındaki dönemde dünyada yaşanan gelişmeler dikkate alınarak Türkiye'nin Boğazlar konusunu uluslararası toplantıların gündemine getirmesi ele alınmıştır. Öncelikle Boğazların tarihi ve stratejik konumuna değinilmiş ve antlaşmalarla ortaya çıkan hukuki süreç incelendikten sonra 1936 yılına kadar süren gelişmeler araştırılmıştır. Sonrasında ise yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 1920'li yıllardan itibaren ortaya koyduğu dış politika ve diplomatik faaliyetler ortaya konularak Boğazlar Sözleşmesi'ne uzanan siyasal faaliyetler incelenmiştir. Belirtilen tarihsel ve siyasal süreç incelendikten sonra ise İstanbul Üniversitesi tarafından açılan dijital gazete arşivi aracılığıyla 1933 ile 1936 yılları arasındaki gazeteler ışığında Türk Basınında Montrö Boğazlar Sözleşmesine giden süreç hakkında çıkan haberler taranmış ve sözleşmenin basında bulunduğu yansımalar incelenmiştir. Tarama yapılan gazeteler Cumhuriyet, Tan, Akşam, Son Posta, Vakıf ve Ulus gazeteleri olarak belirlenmiştir. 1930'lu yıllarda Boğazların tekrar gündeme geldiği ve uluslararası çözüm mekanizmalarının oluşmaya başladığı tarihler dikkate alınarak gazeteler taranmış ve 20 Temmuz 1936'ya kadar gelen süreç ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boğazlar sorunu, Boğazlar tarihi, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türk basını.

SUMMARY

In this study, Turkey's bringing of the Straits issue to the agenda of international meetings is discussed, taking into account the developments in the world between 1933 and 1936, before the signing of the Montreux Straits Convention dated 20 July 1936. First of all, the historical and strategic location of the Straits was mentioned, and after the legal process that emerged with the treaties was discussed, the developments that continued until 1936 were taken into account. Afterwards, the foreign policy and diplomatic activities of the newly established Republic of Turkey since the 1920s were discussed and the political activities extending to the Straits Convention were examined. After examining the specified historical and political process, the news published in the Turkish Press about the process leading to the Montreux Straits Convention were scanned in the light of newspapers between 1933 and 1936, through the digital newspaper archive opened by Istanbul University, and the reflections of the contract in the press were examined. The newspapers scanned were determined as Cumhuriyet, Tan, Akşam, Son Posta, Vakit and Ulus newspapers. First, newspapers were scanned, taking into account the dates when the Straits came to the agenda again in the 1930s and international solution mechanisms began to form, and the process up to July 20, 1936 was discussed.

Keywords: Straits problem, Montreux Convention on the Straits, History of the straits, Turkish press.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
SİMGELER KISALTMALAR DİZİNİ.....	X
TABLOLAR DİZİNİ	X
EKLER DİZİNİ.....	XI
1. GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU	6
1.1.1. Araştırmanın Amacı.....	6
1.1.2. Araştırmanın Önemi.....	6
1.1.3. Tezin Literatüre Sağladığı Katkı.....	7
2. BOĞAZLARIN TARİHSEL VE STRATEJİK AÇIDAN ÖNEMİ	12
2.1. Boğazlar ve Uluslararası Antlaşmalar.....	14
3. TÜRK BASININDA MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ	17
3.1.1. Cenevre Silahsızlanma Konferansı	17
3.1.2. Hitlerin İktidara Gelmesi ve Mart 1933 Cenevre Konferansı.....	18
3.1.3. Cenevre Konferansı ve Türk Basınına Yansımaları.....	20
3.2.1. Balkan Paktı Kurulması	28
3.3.1. Stresa Konferansı	33
3.3.2. 17 Nisan 1935 Cenevre Konferansı	39
3.3.3. Mustafa Kemal Atatürk'ün Boğazlar Mülakatı.....	44
3.3.4. İtalya-Habeşistan Savaşına Doğru	46
3.3.5. İtalya'nın Habeşistan İşgali.....	49
3.4.1. Akdeniz Paktı'nın Kurulması.....	55

3.4.2. Ren Bölgesi'nin İşgali.....	58
3.4.3. Diplomatik Çabalar ve Boğazlar Konferansı Notasının Verilmesi.....	63
3.4.4. Notaya Verilen Cevaplar.....	68
3.4.5. Yabancı Basında Boğazların İşgal Edildiği İddiaları.....	72
3.4.6. Diğer Devletlerin Notaya Cevapları ve Konferans Hakkındaki Haberler	75
3.4.7. Montrö Boğazlar Konferansı'nın Toplanması	76
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	116
KAYNAKÇA.....	121
EKLER.....	140
ÖZGEÇMİŞ	151

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

A.g.e./a.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.t./a.g.t.	: Adı geçen tez
ayrc. bknz.	: Ayrıca bakınız
C.	: Cilt
s.	: Sayfa

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Tezde taranan gazete nüshalarının sayıları ve tarihlerine göre dağılımı 10

EKLER DİZİNİ

Ek 1. 28 Mart 1933-Vakit Gazetesi..... 140

Ek 2. 19 Mayıs 1933- Vakit Gazetesi	141
Ek 3. 27 Nisan 1934- Akşam Gazetesi.....	142
Ek 4. 13 Nisan 1935- Ulus Gazetesi	143
Ek 5. 21 Haziran 1935- Son Posta Gazetesi.....	144
Ek 6. 2 Ekim 1935- Akşam Gazetesi	145
Ek 7.11 Nisan 1936- Ulus Gazetesi	146
Ek 8. 8 Mart 1936- Ulus Gazetesi.....	147
Ek 9. 12 Nisan 1936- Cumhuriyet Gazetesi.....	148
Ek 10. 22 Haziran 1936- Son Posta Gazetesi.....	149
Ek 11. 22 Haziran 1936- Tan Gazetesi	150

1. GİRİŞ

Lozan Antlaşması'nda kabul edilen Boğazlar Sözleşmesi Türkiye'nin çıkarlarıyla örtüşmemektedir fakat Türkiye o dönemin siyasal konjonktüründe bu duruma itiraz edebilecek ve bu hükümleri değiştirebilecek güce sahip değildi. Boğazlar Sözleşmesi'nde milli çıkarlarımız açısından birinci tehdit savaş gemilerinin boğazlardan geçişi ile ilgili serbestlik durumuydu. Karadeniz yönüne geçen gemilere kısıtlamalar getirilmişti ama yine de mevcut şartlar Türkiye'yi ve Karadeniz'e kıyısı olan ülkeleri tehdit etmekteydi. Bu şartlara göre Boğazlar'dan Karadeniz yönüne geçebilecek olan donanmanın Türk donanmasından daha güçlü olabilmesi mümkündü. Bunun yanı sıra Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin her birine 30 bin tona varacak bir deniz gücüyle Karadeniz'de bulunabilme hakkı verilmişti. Böyle bir durumda mesela beş farklı devlet 15 savaş gemisiyle ayrı ayrı olacak 150 bin tonluk büyüklükteki bir filoyu Boğazlardan geçirebilirdi ve bunun önünde hukuki bir engel bulunmamaktaydı. Bu çerçevede belirlenen bu geçiş rejimi Marmara'nın, Boğazların ve İstanbul'un güvenliği açısından büyük bir güvenlik riski teşkil etmekteydi. Türkiye'nin engel olamadığı bu hukuki durum büyük devletlerin Boğazlara serbestçe sokabileceği büyük donanmalarla Boğazları rahatlıkla ele geçirebilmesinin önünü açıyordu¹.

Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde Türkiye'nin sınırlarını, Boğazları ve çıkarlarını riske sokan ikinci unsur Boğazlardan geçebilecek tehdit unsurları karşısında savunmasız bırakılmasıydı. Bu sözleşmeye göre Boğazların hemen giriş kısmında yer alan stratejik derecede önemli olan İmroz ve Bozcaada gayri askeri bölge olarak kabul edilmiş ve silahtan arındırılmıştı. Sözleşmeye konulan bu madde Boğazlar bölgesinin muhtemel saldırılarda savunmasız kalma sonucunu, İstanbul'un ve Marmara'nın kolaylıkla işgal edilebilme tehlikesini ortaya çıkarabilirdi. Muharip olması durumunda Türkiye'ye Boğazları düşman donanmalarına kapatma hakkı veriliyordu fakat Türkiye bu hakkını kullanana kadar savaş zaten başlamış olabilirdi. Dolayısıyla Türkiye'ye tanınan bu hak işlevi olmayan bir durum teşkil ediyordu².

Türkiye'yi tehdit eden unsurlar o derece önemliydi ki Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin tarafları da Türkiye'nin haklı itirazlarını görmezden gelememişler ve garanti vermek mecburiyetinde kalmışlardır. Sözleşmenin 18. maddesinde yer alan garanti hükmüne göre Boğazlardan geçiş serbestliği veya askerlerden arındırılmış

¹ Murat Burgaç, *Montrö Meydan Muharebesi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2021, s.43.

² Burgaç, *a.g.e.*, s.44.

bölgelerin güvenliği tehlikeye düştüğünde sözleşmenin taraf ülkeleri ve garantör devletler olarak Fransa, İtalya, Japonya, İngiltere ve Milletler Cemiyeti'nin kararının neticesi olarak tüm güçleriyle Boğazlar bölgesine yapılacak olan saldırıları, tecavüzleri önlemeyi taahhüt altına almaktaydı. Bu garanti olmaksızın Boğazların gayri askerliğinin sürdürülemeyeceğinin herkes farkındaydı. Fakat bu garantinin uygulaması dahi çok zor bir durumdu. Çünkü yapılacak saldırılara karşı önleyici tedbirlerin yerine getirilmesi Milletler Cemiyeti'nde sağlanacak oy birliği sonucunda gerçekleştirilebilecekti. Böylesi bir savaş çıkması durumunda Milletler Cemiyeti'ndeki ülkeler arasında yaşanabilecek olası bölünmeler bu garantinin gerçekleşebilmesinin mümkün olmadığını açıklıkla göstermekteydi. Ülkeler arasında yaşanabilecek çıkar çatışmaları, farklı siyasal tavırlar bu tür bir garantiyi geçersiz kılıyordu.

Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesinin önemli olduğunu gerektiren üçüncü sebep ise sözleşmede kurulması kararı alınan Boğazlar Komisyonu'ydu. Boğazlar Komisyonu gibi bir yapının oluşturulması da Türkiye'nin egemenlik sahasındaki haklarına, yetkilerine zarar veren bir durumdu.

Özetle Türkiye bu üç nedenden dolayı Boğazlar Sözleşmesi'nde kararlaştırılan siyasal sistemin değiştirilmesini istemekteydi. Fakat gerek konjonktür gerekse de o yıllardaki gücü buna imkan tanımıyordu. Türkiye istediği siyasal atmosferi 1930'lu yılların başından itibaren dünyada yaşanan gelişmelerden sonra bulacaktı.

Bu çalışmada 1933 ile 1936 arasında yaşanan ve Boğazların siyasal statü durumunun değişmesini sağlayan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla sonuçlanan dönemde yaşanan gelişmelerin Türk basınındaki yansımaları ele alınacaktır.

1.1.PROBLEM DURUMU

Türk Boğazları'nın tarihsel sürecine bakıldığında farklı dönemlerde ve savaş sonralarında çeşitli hukuki düzenlemelerin gerçekleştiği görülür. Bölgesel ve küresel güç merkezlerinde yaşanan değişikliklere göre boğazlar farklı hukuki prensipler çerçevesinde konumlandırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin yerini Türkiye Cumhuriyeti'nin alması, Çarlık Rusya'sının yerini önce Sovyetler Birliği'ne bırakması gibi gelişmeler Boğazların hukuki açıdan konumunu etkileyen önemli olaylardır.

Bu tezde Lozan Antlaşması ile yasal çerçevesi çizilen Boğazlar hakkında 1933 ile 1936 yılları arasında dünyada yaşanan gelişmeler sonrasında Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne kadar geçen süreçte gelişen olayların Türk basınına yansımaları ele alınmıştır. 1933 ile 1936 yılları arasında gerek Türkiye'nin bulunduğu bölgede gerekse de farklı bölgelerde yaşanan olaylar Boğazlar konusunda yeni bir anlaşmaya zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede bu dönemi kapsayan olaylar Türk basınında çıkan haberler ışığında değerlendirilmiştir.

1.1.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasını sağlayan 1933 ile 1936 yılları arasında dünyada yaşanan olayların Türk basınındaki yansımalarını incelemektir.

1.1.2. Araştırmanın Önemi

Dünyanın bütün ülkelerinde basın hayatı bulunmakta ve sosyal, siyasal olayları yönlendirici rol oynamaktadır. Basın dünyasının önemli bir ayağı olan gazetelerin bazıları iktidara, hükümet kanallarına ve yönetici kadroya daha yakın olabilmektedir. Dolayısıyla gazetelerde ele alınan konular sadece bir gazete haberi niteliği taşımamaktadır. Özellikle de dünyanın genelini ilgilendiren Boğazlar konusunda yapılan bir anlaşma ile ilgili süreç göz önüne alındığında basının bu konuya yaklaşımı büyük önem taşımaktadır.

Diplomatik konularda, iç veya dış meselelerde resmi görüşlerin dile getirilmesi problem oluşturacağından bazı hususlar basın yoluyla dile getirilmektedir. Müzakerelerin başlama süreçlerinde ya da müzakere edilmesi istenen konularda yetkililer basını bir araç olarak kullanabilmektedir. 1933 ile 1936 yılları arasında yaşanan olaylarda devlet yetkililerinin görüşlerini basın üzerinden ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu sebeple basın taraması resmi görüşlerin belirlenmesi açısından önemlidir.

Resmi toplantılarda yapılan çetin pazarlıklar öncesinde ve sırasında ülkeler ellerini güçlendirmek için basını araç olarak kullanabilmektedir. Bu bakımdan bu tezde bazı toplantı ve konferanslar öncesinde ortaya konulan görüşlerin basından takip edilmesi tezin literatüre katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Basın üzerinden verilen bazı bilgiler ise kamuoyu oluşturmak amacıyla yapılmaktadır. Türk basını İtalya'nın Habeşistan'ı işgali, Almanya'nın Ren Bölgesi'ni işgali gibi önemli konularda Türk toplumunun düşüncelerini gündeme getirerek kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede basın taraması önem kazanmaktadır.

Dünyada gelişen olaylarla ilgili yapılan mülakatlar, söyleşiler ve yazılan başyazılar, köşe yazıları ile diplomatik mücadelenin alt yapısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu bakımdan da basının takip edilmesi ve incelenmesi önemlidir.

1.1.3. Tezin Literatüre Sağladığı Katkı

Boğazlar meselesi Türkiye'nin dış politikası ve güvenliği için önemli bir konu olduğundan bu konuda birçok araştırmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde Boğazların konumu, tarihsel süreç içerisinde Boğazların statüsündeki değişim, Boğazlar hakkında yapılan antlaşmalar merkezinde tez çalışmaları yapıldığı görülmüştür.

1992 yılında Suat Zeyrek tarafından İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılan "Montreux'ye Göre Boğazlar ve Bunun Türk Basınındaki Akisleri" çalışmasında Boğazların tarihsel konumu ele alınmış ve Montrö'ye kadar gelen tarihsel sürece değinilmiştir. Çalışmada Montrö Konferansı'nın başlaması ve sonrasındaki sürece geniş yer ayrılmıştır. Bu çalışmada Montrö Boğazlar Konferansı'na giden süreç ele alınırken kısıtlı sayıda gazeteden yararlanılmıştır. Kaynak olarak gösterilen gazetelerde ise Montrö Boğazlar Konferansı'nın başladığı tarihten hemen öncesindeki Nisan 1936 ve konferansın toplandığı Haziran 1936 tarihindeki gazetelere yer verilmiştir.

Selahattin Karakaya tarafından Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde çalışılan "Montreux Boğazlar Sözleşmesi ve Türk Boğazlarında Geçiş Rejimi" başlıklı tezde uluslararası hukuk bakımından Boğazların statüsü hakkında tarihsel sürece yer verilmiş, Lozan Boğazlar Sözleşmesi ve Montrö Boğazlar Konferansı'nda değişen şartlara değinilmiştir. Tezin son kısmında ise Türk Boğazlarının Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü'nün uluslararası hukuka uygunluğu konuları ele alınmıştır. Bu çalışmanın Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda yapılması Boğazlar meselesinin sadece Tarih alanında çalışılan bir konu olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Türkiye Cumhuriyeti alanında 2007 yılında yapılan "Lozan ve Montrö Andlaşmalarında Türk Boğazları'nın Durumu" adlı tezde Türk Boğazlarının coğrafi konumuna ve stratejik önemine, Lozan Antlaşması öncesinde Boğazlar konusunda yaşanan gelişmelerle birlikte Boğazlardan geçiş rejimi ile değişen şartlar incelenmiştir. Çalışmanın sonraki bölümlerinde ise Montrö Antlaşması öncesi ve sonrası ele alınarak 1. ve 2. Dünya Savaşları'nda Türk Boğazları'nın önemine değinilmiştir. Kazancı'nın hazırladığı çalışma ile Boğazların statüsünde Lozan ve Montrö Antlaşmaları bağlamında yaşanan değişimler ele alınmış, Boğazların stratejik açıdan taşıdığı öneme değinilmiştir.

2007 yılında Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ne sunulan "Montreux'den Günümüze Türk Boğazları" başlıklı çalışmada Türk Boğazları'nın stratejik boyutuna değinilmiş ve Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki durumuna yer verilmiştir. Tezin ilerleyen kısımlarında ise Lozan ve Montrö'deki statü değişimine değinilerek 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Dönemi'nde Türk Boğazlarının uluslararası platformdaki konumuna değinilmiştir. Bu çalışma Boğazlar meselesinin öneminin devam ettiğini ve dünyada yaşanan gelişmeler ışığında bu önemini koruyacağını göstermesi açısından literatüre katkı sağlamıştır.

Zeynel Hacımustafaoğlu tarafından Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan "Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesini Değiştirme Çabaları ve Türkiye'nin Geçiş Düzenleme Çalışmaları" başlıklı çalışmada diğer tezlerde olduğu gibi Boğazların tarihsel, fiziksel, ekonomik konumuna değinilmiş Türkiye açısından Montrö'de olası değişiklik senaryoları üzerinde durulmuştur. Bu çalışma 2000'li yıllarda halen Boğazlar konusunun stratejik değerini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Dünyada ortaya çıkan savaşlar, meydana gelen yeni gelişmeler, sosyal ve siyasal hadiseler geçmişte yapılan antlaşmaların revize edilmesine neden olabilmektedir. Hacımustafaoğlu'nun yaptığı çalışma bu şartları göz önüne alarak Boğazlar konusunda muhtemel değişimlerin konuşulabileceğini göstermesi açısından literatüre katkı sağlamaktadır.

2008 yılında Kazım Ökten'in hazırladığı "Montreux Boğazlar Sözleşmesi" başlıklı tezi Boğazların jeopolitik ve ekonomik açıdan taşıdığı öneme yoğunlaşmıştır. Çalışmada Montrö ile birlikte Türkiye'nin jeopolitik değerinin arttığı gündeme getirilirken milletlerarası platformlarda Boğazlar sayesinde görüşlerinin önem taşımaya başladığına da değinilmektedir. Yakın zamanda gemilerle yapılan petrol ve hammadde taşımacılığının artması, gemi trafiğinde yaşanan artışlar, Boğazlardan geçiş artışı

nedeniyle can ve mal güvenliğini tehdit edebilecek boyutların ortaya çıkması Ökten'in çalışmada ele aldığı problemler arasında yer almaktadır. Bu çerçevede Türk Boğazları'nın statüsü ile ilgili sorunların halen konuşulduğunu göstermesi açısından tez önem taşımaktadır.

Tolgahan Alpyavuz'un İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunduğu "Montreux(Montrö) Sözleşmesi Uyarınca Türk Boğazları'ndan Savaş Gemilerinin Geçiş Rejimi" başlıklı yüksek lisans tezi savaş gemilerinin Boğazlardan geçişi ile ilgili antlaşmalarda anlaşmaya varılan mevzuatı incelemiş ve günümüzde antlaşmalardaki bu maddelerin ortaya çıkardığı sorunlara değinerek bu sorulara cevap aramaya çalışmıştır. Alpyavuz, savaş gemilerinin geçişi ile ilgili yaşanan problemlerin çözümü adına Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmeleri doğrultusunda öngörüler ortaya koymuştur.

İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri İşletmeciliği Enstitüsü'nde 2015 yılında Mehmet Vurgun tarafından yapılan "Güncel Gelişmeler Işığında Montrö Boğazlar Sözleşmesi" adlı çalışma Türk Boğazları'nın ve dünyadaki kanalların öneminden bahsederek, boğazların tarihsel süreçteki statü değişikliklerini de ele almıştır. Vurgun'un hazırladığı tezi diğer çalışmalardan ayıran temel nokta Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hangi şartlarda feshedilebileceğini ele almasıdır. Günümüzde Boğazlar bölgesinde ve civarındaki ülkelerde ortaya çıkan savaşlar nedeniyle anlaşma üzerinde değişiklik önerileri de gündeme gelmeye başlamıştır. Bu sebeple araştırmacı tezinde fesih usullerini, feshi gerektiren şartları ve durumları ele alarak konunun tartışılmasına katkı sağlamıştır. Bu araştırmanın Deniz Bilimleri alanında yapılması da tezi diğer çalışmalardan ayırması açısından önemlidir.

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Kübra Akyel'in hazırladığı "Uluslararası Gelişmeler Çerçevesinde Türk Boğazları" başlıklı yüksek lisans tezinde Boğazların tarihsel konumuna ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi sürecinde değişen statü durumuna yer verilmiştir.

2022 yılında Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Serkan Kaya'nın sunduğu "Türk Boğazları'nda Uygulanan Geçiş Rejimi ve Güncel Sorunlar: Montrö Türk Boğazları Sözleşmesi'nin Feshi Halinde Ortaya Çıkabilecek Sorunlara ve Kanal İstanbul Projesi'ne İlişkin" isimli tez Kanal İstanbul Projesi çerçevesinde konuyu ele almaktadır. Çalışmada, tarihsel açıdan birtakım problemleri beraberinde getiren Boğazlar meselesi konusunda Kanal İstanbul Projesi'nin Montrö bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Güncel meseleler ışığında yapılan çalışma 2000'li

yılların ilk çeyreğinde Boğazlarla alakalı tartışmaları ele alması açısından literatüre katkı sağlamaktadır. Ayrıca Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında konunun tartışılması tezi önemli kılmaktadır.

2023 yılında Barış Uysal tarafından Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde sunulan “Sevr, Lozan ve Montrö’de Boğazlar Meselesi (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)” başlıklı yüksek lisans tezi konuyu farklı yıllarda imzalanan antlaşmalar çerçevesinde karşılaştırmalı olarak değerlendirmesi açısından katkı sağlayıcı niteliktedir. Çalışmada Sevr, Lozan ve Montrö Antlaşmalarında anlaşmaya varılan maddeler karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve tespitler bunlar ışığında ortaya konulmuştur.

İncelenen bu çalışmalar ışığında yapmış olduğum çalışma Montrö Boğazlar Konferansı’na giden süreci ele alması açısından literatüre katkı sağlayacaktır. Çünkü yapılan çalışmalarda Montrö öncesi sürece sadece iki çalışmada yer verilmiştir. Bu çerçevede bu sürecin geniş bir şekilde ele alınması çalışmamızı diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır.

Hazırlanmış olan bu çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılan en önemli nokta ise konunun Türk basınındaki yansımalarını ele almasıdır. Boğazlar konusunda yaşanan gelişmelerin Türk basınındaki akislerini ele alan yalnızca bir çalışmaya rastlanmıştır. Suat Zeyrek tarafından hazırlanan çalışmada referans gösterilen gazetelerin sayısı fazla olmamakla birlikte sadece 1936 yılının bazı aylarındaki haberlere değinildiği tespit edilmiştir. Fadime Uyar tarafından hazırlanan bu çalışmada ise Türk basını detaylı bir şekilde taranmış, gazete haberlerine, köşe yazılarına, baş makalelere, muhabir yorumlarına yer verilmiştir. Tezde 1933, 1934, 1935, 1936 yıllarına ait Akşam, Cumhuriyet, Son Posta, Tan, Ulus, Vakit gazetelerine ait 1000’e yakın gazete taranmıştır. Taranan gazetelerde Montrö Boğazlar Konferansı’na giden süreçte dünyada, Türkiye’de ve Boğazlar konusunu ilgilendiren gelişmeler incelenerek 1000 gazete haberi gözden geçirilerek toplamda 425 tane gazete haberi, bilgi notu, köşe yazısı aktarılmıştır. Haber dağılımı aşağıdaki tabloda görüleceği üzere şu şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 1: Tezde taranan gazete nüshalarının sayıları ve tarihlerine göre dağılımı

	1933	1934	1935	1936
Akşam	5	2	39	49
Cumhuriyet	14	4	60	32

Son Posta	1	2	49	52
Tan	-	-	38	31
Ulus	-	-	27	31
Vakit	7	-	-	-
	27	8	205	195

Bu bağlamda Fadime Uyar tarafından hazırlanan tez Montrö Boğazlar Konferansı'na giden süreçteki olayların Türk basınındaki yansımalarını detaylı bir şekilde inceleme niteliğiyle literatüre katkı sağlayacaktır.

2. BOĞAZLARIN TARİHSEL VE STRATEJİK AÇIDAN ÖNEMİ

Boğazlar öncelikle Türkiye için stratejik açıdan büyük bir öneme sahiptir. Akdeniz ile Karadeniz arasındaki ulaşım, Asya ve Avrupa arasındaki kara ulaşımı ve bölgeden gerçekleşen hava ulaşımını kontrol etmek ancak Boğazların kontrolünün sağlanmasıyla olanaklıdır. Ayrıca Türkiye üç denize kıyısı olan bir ülke olarak bu denizler arasındaki bağlantıları, ulaşımı Boğazlar vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Marmara ve İstanbul bölgesinin ülke ekonomisindeki yerinin %75'lik bir orana ulaştığı dikkate alındığında Boğazların sadece ekonomik düzlemde bile ne derecede büyük bir öneme sahip olduğu görülecektir³. Günümüzde Rusya ve Ukrayna arasında çıkan savaş, bölgesel düzlemde yaşanan siyasal mücadeleler, küresel sistemde ortaya çıkan güç savaşlarına bakıldığında Boğazları kontrolünde bulundurmanın sağladığı imkânlar daha da rahat görülecektir. Bu çerçevede Boğazları elinde tutmanın Türkiye'ye sağladığı avantajları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Petrol, maden ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının çıkarılması ve işletilmesi; ekonomik açıdan denizyolu ulaşımından istifade edilmesi; yük ve yolcu taşımacılığında ülke ekonomisine katkı sağlanması; turizm açısından ekonomik gelir elde edilmesi; gemi inşa, bakım ve onarım endüstrisi alanında iş ve pazar imkânlarının artırılması; deniz kuvveti alanında güç elde edilerek dış politikada bir güç unsuru olarak kullanılması ve bu sayede siyasi güç kazanılması⁴.

Doğu-Batı arasında iki kıtayı birbirine bağlamasıyla stratejik öneme sahip olan Boğazlar tarih boyunca bölgede yer etmeye, tutunmaya ve güçlü olmaya aday ülkelerin sahip olmaya çalıştığı bir konum özelliği taşır. Karadeniz ile dünya denizleri arasındaki tek deniz yolu olması Boğazların stratejik önemine değer katıcı niteliktedir. Yunan, İran, Makedon, Doğu Roma İmparatorluğu gibi birçok medeniyetin kontrolünde yer alan Boğazlar 1453 yılında İstanbul'un fethiyle birlikte Türk hâkimiyetine girmiştir. Bu tarihten itibaren Türklerin elinde bulunan Boğazlar için uluslararası düzlemde birçok anlaşma, sözleşme, mukavele imzalanmıştır. 19. ve 20. yüzyıllarda Türk Boğazları ile ilgili imzalanan hukuki metinler şunlardır: 1841 Londra Sözleşmesi, 1856 Paris Sözleşmesi, 1871 Londra Sözleşmesi, 1878 Berlin Antlaşması, 1923 Lozan Antlaşması, 1936 Montrö Sözleşmesi. Bu antlaşma ve sözleşmelerde ele alınan konular egemenlik yetkileri, savaşta ve barışta geçiş hakları, silahlandırma, Karadeniz'in hukukî statüsü gibi maddelerden oluşmaktadır. Bu altı antlaşma ve sözleşmenin imzalanması göstermektedir

³ Beytullah Kazancı, *Lozan ve Montrö Antlaşmalarında Türk Boğazlarının Durumu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.10.

⁴ A.g.t., s.11.

ki gerek güvenlik gerekse de stratejik düzlemde Boğazları elinde bulundurmak kontrol hakkına sahip ülkeye önemli imkânlar sunmaktadır.⁵

Boğazlar Karadeniz'e kıyısı olan devletler için de önemli bir işlevselliğe, öneme sahiptir. Bu devletlerin birçoğu Boğazlar sayesinde deniz trafiğine uygun olma konumunda yer alarak ekonomik açıdan kazanç sağlarlar. Ayrıca bu ülkeler, limanları uzun bir dönem buzullarla kaplı durumda olmasına rağmen Karadeniz'in kıyısında yer almaları ve Boğazlar mıntıkasında bulunmaları nedeniyle elverişli iklim şartlarına erişebilme imkânı yakalarlar. Boğazların Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler için stratejik önemi ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Boğazlar, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin harp gücünün hassas bölgelerine mevcut teknoloji dolayısıyla denizden yapılacak taarruzlara karşı bir emniyet unsurudur.

2. Boğazlar, söz konusu devletlere sahip oldukları güçleri paralelinde yayılcı stratejilerini gerçekleştirebilmek maksadıyla diğer bölgelere kuvvet kaydırabilmeleri için gerekli geçitlerdir.

3. Karadeniz'e kıyısı olan devletler için barış ve savaş zamanında hayati önemi haiz deniz nakliyatının idamesi ancak Boğazlar yolu ile sağlanabilir.

4. Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin yanı sıra Rusya-Urallar bölgesi ile Kafkasya bölgesine yönelik Batı Avrupa ve diğer ülkelerin taarruzlarına askeri güç aktarılmasında en önemli yaklaşma istikametleri Kuzey Karadeniz kıyılarından başlamaktadır. Kuzey Karadeniz kıyıları Doğu ve Orta Avrupa'nın yumuşak karnıdır. Bu ülkeleri Karadeniz'e bağlayan ekonomik ulaştırma hatları aynı zamanda askeri güçlerin aktarılması ve kullanılması için de stratejik hatlar önemine sahiptir.⁶

Bu ülkeler açısından Türk Boğazları'nın en önemli yönü deniz ulaşımıdır. Karadeniz'e kıyısı olan devletleri dünyaya bağlayan ekonomilerinin merkezi olan deniz ulaştırmaları Türk Boğazları'ndan geçmek zorundadır. Bu açıdan Boğazlar ekonomik yönden olduğu kadar güvenlik açısından da büyük bir önem arz etmektedir.

Boğazlar Karadeniz sahilindeki ülkeler gibi iç suyolları ile Karadeniz'e açılan Kafkas bölgesindeki ülkeler ve Avrupa kıtasındaki devletler açısından da önem taşır. Hollanda, Almanya, Romanya, Sırbistan, Avusturya, Macaristan gibi ülkeler ve Kafkas coğrafyasındaki devletler sanayi ve yatırım ürünlerini Ortadoğu pazarlarına, Körfez ülkelerine ulaştırabilmek için Boğazlara ihtiyaç duymaktadır. Bu ülkelerin ekonomilerini ayakta tutmaları, dünya ile bağlarını koparmamaları, milli hedeflerine ulaşmaları Türk Boğazları ile irtibatlarını sağlamalarından geçmektedir.

⁵ Kazancı, *a.g.t.*, s.15-16.

⁶ *A.g.t.*, s.15-16.

İfade edilen ekonomik, siyasi ve stratejik nedenlerden ötürü İstanbul ve Çanakkale Boğazları Türkiye, Rusya başta olmak üzere Karadeniz kıyısında bulunan ülkeler, Avrupa ülkeleri, Kafkas bölgesindeki ülkeler ve dünya ekonomisini elinde tutmak isteyen birçok ülke için önemlidir.

2.1. Boğazlar ve Uluslararası Antlaşmalar

1453 İstanbul'un fethiyle birlikte Türk Boğazları olarak anılan boğazlar bölgesi Osmanlı hâkimiyetine girmiş⁷ ve 1475 yılında Karadeniz kıyılarının egemenlik altına alınmasıyla bu durum pekişmiştir. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasına kadar tek taraflı yetki kullanımı Osmanlı Devleti tarafından devam ettirilmiştir.⁸

Kırım Hanlığının Osmanlı'nın siyasi yapısına dâhil edilmesiyle Osmanlı Devleti'nin bir iç denizi haline gelen Karadeniz'in bu konumu 1700 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması'na kadar sürmüştür. Bu antlaşma sonrasında Azak Kalesi ve civarı Rusya'ya bırakılmıştır. Azak'ta sefer yapma olanağına kavuşan Rusya 1711 yılında Prut'ta mağlup olarak 1713 yılında Edirne Antlaşması'yla Azak'ı yeniden Osmanlı Devleti'ne bırakmak mecburiyetinde kalmıştır. Karadeniz'in tekrar Türk gölü olma özelliğini sürdürmesi Rusya'nın 1736 yılında Azak Kalesi'ni kuşatmasına kadar devam etmiş 1739 Belgrad Antlaşmasıyla iki devlet tarafından kalenin yıkılması ve bölgenin boşaltılması kararlaştırılmıştır.⁹

1700'lü yıllardan itibaren Boğazların Osmanlı hâkimiyetinde kalmasını kendi egemenlik alanına tehdit olarak gören Çarlık Rusya'sı sıcak denizlere inme politikası nedeniyle Boğazları ele geçirme gayesi gütmüştür. Bu durum da yüzyıllarca sürecek olan Boğazlar meselesinin ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur.¹⁰ 1768 yılından itibaren bazı devlet politikaları geliştirmeye çalışan Rusya, Kafkasya Bölgesi'ni, Boğazları, Karadeniz'in kuzey kısımlarını ve Balkanları kendisine stratejik hedef olarak belirlemiştir. Bu yıllarda Osmanlı Devleti'ne açtığı savaşlarda birçok galibiyet alan Rusya Osmanlıya ait olan donanmaları yakmıştır. Bu savaşlar sonrasında 21 Temmuz 1774 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan antlaşma neticesinde Boğazların tek taraflı yönetilme durumu sona ermiş ve Ruslar Karadeniz ile Akdeniz sularında kendi bayraklarını çekerek ticaret yapma imkânına, ayrıcalığına ulaşmıştır.¹¹

⁷ Kudret Özersay, *Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi*, Mülkiyeler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1999, s.19.

⁸ Cemil Bilsel, *Türk Boğazları*, İstanbul: Akgün Matbaası, 1948, s.33.

⁹ Kemal Beydilli, "Boğazlar Meselesi". *İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, C.:6, s.266.

¹⁰ Süleyman Kocabaş, *Türkiye'nin Canı Boğazlar*. İstanbul: Vatan Yayınları, 1994, s.2.

¹¹ Sergey Goryanof, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006, s.12-13.

Bu antlaşma ile birlikte Boğazlar üzerinde tek söz hakkına sahip olan Osmanlı Devleti bu vasfını kaybetmiş dolayısıyla Karadeniz'in de Türk gölü olma özelliği ortadan kalkmıştır.¹² Küçük Kaynarca ile Rusya'nın elde ettiği ayrıcalıklar sonrasında 1784 yılında Germen İmparatorluğu'na, 1799 yılında İngiltere'ye, 1802'de ise Fransa'ya aynı şartlar sağlanmış ve Karadeniz bu ülkelerin de serbestçe girebildiği bir coğrafi konum haline gelmiştir. Bunun yanı sıra 1784 yılında Kırım'ı topraklarına katan Rusya Karadeniz'e egemenlik konusunda bir adım daha ileri gitmiştir.¹³

Boğazlar konusunda üstünlük durumunu yitiren Osmanlı Devleti 1800'lü yılların başlarında Rusya, Fransa ve İngiltere arasında denge siyaseti izlemeye yönelmiştir. Fakat özellikle Fransa'nın Rusya yönünde yaklaşım sergilediği bu dönemde İngilizlerle ortak politikalara yönelen Osmanlı Devleti 1809 yılında İngiltere ile Kale-i Sultaniye Antlaşması'nı (Çanakkale Antlaşması) imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan savaş gemilerinin geçmemesi hükmü karar altına alınmıştır.¹⁴ Yine bu antlaşmayla bölgede kendi menfaatlerini korumaya çalışan Osmanlı Devleti Fransa-Rusya ittifakına İngiltere'nin desteğiyle karşılık vermiştir. Antlaşma sonrasında savaşlar tekrar başlamış ve 1812 Bükreş Antlaşması'na kadar devam etmiştir.

Rusya sıcak denizlere inme hayallerinden hiçbir zaman vazgeçmemiş ve bu doğrultuda bölgesel, küresel gelişmeleri lehine çevirmenin her zaman yollarını aramıştır. Panslavist politikalarla bölgeyi şekillendirme gayretindeki Rusya Balkan coğrafyasında kışkırtıcı faaliyetlere girişmiştir. Bu siyasal etkiler nedeniyle 1804'te Sırp İsyanı ile başlayan isyanlar 1821 Yunan İsyanı ile devam etmiş ve büyük devletlerin olaylara müdahil olması nedeniyle Osmanlı Devleti zor bir sürecin eşiğine gelmiştir. Özellikle Mora yarımadasında 1821'de başlayan Yunan İsyanı Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olarak ilerlerken ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın destek kuvvetleriyle kontrol altına alınmak üzereyken Avrupalı Devletlerin olaya müdahil duruma gelmesiyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu müdahaleler sonrasında 1826'da Osmanlı Devleti Rusya ile Akkerman Sözleşmesi'ni imzalamak zorunda bırakılmıştır.¹⁵ Bu sözleşme Rus ticaret gemilerine Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu denizlerde ve sularda serbest dolaşım hakkını getirmiştir. Sözleşme şartlarından yeterince memnun olmayan Rusya, Osmanlı Devleti'ni sıkıştırmaya devam etmiş Fransızların ve İngilizlerin yardımıyla Boğazları geçerek 1827 yılında Navarin'de Türk donanmasında büyük zayıfların verilmesine yol

¹² Şerika Gedikli Berber, *Siyaset, Güç ve Denge Bağlamında Türk Boğazları (1883-1998)*, Ankara: Berikan Yayınları, 2013, s.65.

¹³ Kocabaş, *a.g.e.*, s.31.

¹⁴ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları)*, C.1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953, s.235.

¹⁵ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2012)*, İstanbul: Der Yayınları, 2013.

açmıştır. Üstünlüğü elinde bulunduran Rusya, Osmanlı Devleti'ni köşeye sıkıştırarak Edirne Antlaşması'nı imzalamaya mecbur bırakmıştır.¹⁶ 1829 Edirne Antlaşması'na göre Yunanistan bağımsızlığını elde etmiş ve Yunanistan'a göç talep eden Rumlara bir yıl süre verilmesi kararına varılmıştır.¹⁷

Boğazların durumuyla alakalı problemlerle uğraşan Osmanlı Devleti bir taraftan da kendi iç problemleriyle uğraşmak durumunda kalmıştır. 1831 yılında Mısır Valisi Osmanlı Devleti'nin zayıf bir anını kollayarak isyan girişiminde bulunmuş, zor durumda kalan II. Mahmut bu durum karşısında Avrupalı devletlerin yardımına müracaat etmeye mecbur olmuştur. Talebine olumlu yanıt alamayan padişahın ve ülkenin zor zamanlar yaşadığı bu süreçte Rusya şartlardan istifade ederek Rus filosunu İstanbul Boğazı'nın önlerine kadar göndermiştir. Yardım istenmemesine rağmen Rusların gösterdiği bu yaklaşım II. Mahmut'u ve özellikle de başta Fransa ve İngiltere olmak üzere Avrupalı devletleri endişeye sevk etmiştir.¹⁸ Fransa ve İngiltere Rusya'nın bu hamlesine Mehmet Ali Paşa'yı II. Mahmut ile uzlaştırma adımıyla yanıt vermişlerdir. 1833 yılında imzalanan Kütahya Antlaşması ile bu durum bir süreliğine çözüme kavuşturulurken Rus filosunun İstanbul'u terk etmesinin temini için 8 Temmuz 1833 tarihinde Hünkâr İskeleyi Antlaşması yapılmıştır.¹⁹ Hünkâr İskeleyi Antlaşması ile II. Mahmut Fransa ve İngiltere tehdidine karşı Rusya'nın desteğini sağlama gayretine girişmiştir. Rusya buna karşılık zor durumda olan Osmanlılara karşı baskılarını devam ettirmiş elde ettiği üstünlüğü korumaya çalışmıştır. Bu antlaşmayla birlikte Rus filosu dışında yabancı gemilere Boğazların kapatılması ve olası bir savaşta Osmanlı Devleti'nin Boğazları kapatması kararlaştırılmıştır.²⁰

Mısır'daki isyan girişimini kısa vadede atlatamayan Osmanlı Devleti bir süre daha Mehmet Ali Paşa ile uğraşmak durumunda kalmıştır. Kütahya Antlaşması ile ayrıcalıklar elde eden Mısır Valisi'ne karşı hareket eden Osmanlı askerî güçleri Nizip civarında yenilgiye uğramıştır. Bu savaşta Osmanlı'nın saflarında yer alan Fransa, Rusya ve İngiltere kendi menfaatleri doğrultusunda olayı lehlerine çevirmiş ve 1841 yılında Londra Boğazlar Sözleşmesi imzalanarak Boğazların hukuki durumu üzerine yeni bir aşamaya geçilmiştir. Bu sözleşmenin tarafları İngiltere, Rusya, Prusya, Fransa, Avusturya ve Osmanlı Devleti'dir.²¹ Buna göre Osmanlı topraklarında barış hâkim durumdayken

¹⁶ Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara: Başnur Matbaası, 1968, s.25.

¹⁷ M. Fatih Ertürk, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul: Nokta Kitap, 2008, s.240.

¹⁸ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk- Rus İlişkileri (1789-1919)*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu, 1970, s.60-61.

¹⁹ Kocabaş, a.g.e., s.63.

²⁰ Berber, a.g.e., s.85.

²¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Kitapevi, 2015, s.302-303.

yabancı devletlere ait olan savaş gemilerinin boğazdan geçişi yasaklanmış, boğazın sadece dost devletlerin hafif savaş gemilerine açık olmasına karar verilmiştir.²² Londra Boğazlar Sözleşmesi'nin tarihteki önemi Boğazların ilk kez devletlerarası bir statüye sahip olmasından kaynaklanır. Bu sözleşmeyle birlikte Boğazların siyasi durumu uluslararası bir niteliğe evrilmiştir. Fransa ve İngiltere bu sözleşme ile bir taraftan Osmanlı'nın boğazlar üzerindeki egemenlik alanını kısıtlarken diğer taraftan ise Rusya'ya Karadeniz'i kapatarak Ortadoğu'daki çıkarlarını tehdit eden bir unsur devre dışı bırakmışlardır. Boğazlar Sözleşmesi ile Osmanlı güç kaybetmeye başlamış ve uluslararası güçlerin müdahalesine açık bir konuma sürüklenmiştir.

1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'nin kaybedenlerinden olan Rusya çıkarlarından vazgeçmemiş ve Osmanlı Devleti üzerindeki baskılarını artırmanın yollarını aramaya devam etmiştir. Fransa ve İngiltere'yi yanına çekerek Osmanlı karşısında güçlenmeye çalışan Rusya, bu ülkelerin tarafsız tavırları sonrasında Kırım Savaşı'nı başlatmıştır. Bu süreçte Rusya kendi çıkarları karşısında daha ciddi tehdit olarak gören batılı ülkeler Osmanlı Devletini desteklemişler ve Rusya savaşını kaybetmiştir. Akabinde Paris Barış Konferansı toplanarak 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi kararları daha da pekiştirilmiş Karadeniz'in tarafsız hale getirilmesi ve ticaret gemilerine açık savaş gemilerine kapalılık durumunun devamına karar verilmiştir. Bunun yanı sıra sözleşmeye göre Rusya ve Osmanlı Devleti dâhil olmak üzere hiçbir ülke Karadeniz kıyı şeridinde tersane bulundurmaz. 1856 Paris Barış Antlaşması ile hükme bağlanan bir diğer husus Londra Boğazlar Sözleşmesi'nde barış şartlarında savaş gemilerinin geçmesinin yasak olması hükmü savaş zamanında da geçişlerin yasak olacağı şeklindedir. Bu yeni durum Osmanlı Devleti'nin aleyhine bir gelişme olup egemenlik haklarının kısıtlandığını göstermektedir.²³ Yine bu antlaşmayla Osmanlı Devleti'nin artık bir Avrupa Devleti olarak görülmesi söz konusudur.

1870 yılında Prusya ile Fransa arasında gerçekleşen ve Fransa'nın mağlubiyetiyle sonuçlanan savaş yeni şartlar ortaya çıkarmıştır. Bu durumdan kârlı çıkmaya çalışan Rusya Karadeniz'in tarafsızlık durumuna uymayacağını belirterek bu maddenin iptalini talep etmiştir. 1871 yılında imzalanan Londra Boğazlar Sözleşmesi ile Rusya'nın lehine Karadeniz'in tarafsızlaştırılması ilkesi kaldırılmış ve 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'nin şartlarına geri dönmüştür. Rusya Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki ihtilafli meseleleri ve rekabet ortamını kullanarak şartları kendi lehine

²² Erim, *a.g.e.*, s.312.

²³ Beydilli, *a.g.e.*, s.267.

çevirme başarısı göstermiştir.²⁴ Bu antlaşmayla bölgede serbestiye kavuşan Rusya Balkanlardaki nüfusu kışkırtmaya başlamış ve Osmanlı Devleti aleyhine özellikle Hristiyan nüfus üzerinde çalışmalar ortaya koymuştur. Önce Boşnaklar sonra ise Bulgarlar, Sırlar ve Karadağlılar Osmanlı'ya karşı ayaklanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler Osmanlı ile Rusya arasında 1877-1878 yıllarında bir savaşın çıkmasına neden olmuştur.²⁵ Rusya karşısında zor duruma düşen Osmanlı Devleti Karadeniz'de serbestlik kazanan bu ülkeye karşı mevzi kaybetmemek adına ve diğer devletlerle Rusya'yi dengelemek için müttefik devletlerin savaş gemilerine Boğazları kullanabilme yetkisi vermiştir.

1877-1878 yılları arasında olan ve Osmanlı Devleti'nin ağır yenilgisiyle neticelenen Rusya-Osmanlı savaşı Ayastefanos Antlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşmanın ağır şartları şunlardır: Özerk Bulgar prensliği kurulacak; Sırbistan, Romanya ve Karadağ bağımsızlıklarını ilan edecek; Ardahan, Batum, Kars, Beyazıt ve Eleşkirt Rusya'nın işgaline terk edilecek.²⁶ Bu antlaşmada Boğazlar ile ilgili ise Rusya'nın ticari menfaatlerini emniyet altına almak için Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın Rus limanlarına giden ya da buradan çıkan tarafsız durumdaki ticaret gemilerine savaş ya da barış hali gözetmeksizin açık olma şartı getirilmiştir.²⁷ Ayastefanos Antlaşması şartlarının tekrar gözden geçirilmesi için toplanan Berlin Kongresi'nde Avrupalı ülkeler Osmanlı Devleti'ni aralarında paylaşma hususunda işbirliğine girişmiştir. Bu antlaşma sonrasında İngiltere Osmanlı üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için Rusları İstanbul ve Boğazlardan uzak tutma politikası geliştirmiştir.

1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Rusya Boğazlar ile ilgili yürüttüğü siyasetini Osmanlı Devleti'nin yaşadığı iç kargaşalar merkezinde şekillendirir. Bunun yanı sıra Rusya ikili antlaşmalar vasıtasıyla boğazlarla alakalı iddialarını sürdürme gayretine girişmiştir. 1912 yılında başlayan Balkan Savaşları İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni zor duruma düşürme çabalarına ortam hazırlamıştır. Boğazlar politikasında elini güçlendirme çabasındaki Rusya Balkanlar'da karışıklıklar yaratmaya çalışmıştır. Rusya'nın izlediği Panslavist politikalar nedeniyle 1912 yılında Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ arasında ittifak kurulmuş ve daha sonra da bu birlikteliğe Yunanistan dâhil olmuştur. Bu ülkeler arasında gerçekleşen bu ittifak Balkan Savaşları'nın başlamasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti böylelikle 1908 II. Meşrutiyet'in ilanı, daha sonra

²⁴ Hakan Emanet, *Deniz Hâkimiyetinden Dünya Hâkimiyetine Giden Yolda Türk Boğazları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s.67.

²⁵ Cemal Tükin, *Boğazlar Meselesi* (Haz. Bülent Aksoy), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayını, 1947, s.368.

²⁶ Sander, *a.g.e.*, s.313-315.

²⁷ Kurat, *a.g.e.*, s.87.

Trablusgarp Savaşı, Bosna Hersek'te ortaya çıkan problemler ve 1912 yılında çıkan Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemi krizler ve savaşlar içerisinde geçirmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin iç ve dış dünyada yaşadığı bu kaotik dönem Rusya'nın Boğazlar konusunda egemenliğini artırmaya dönük politik girişimleriyle geçmiştir.

Osmanlı Devleti bu şartlar altında I. Dünya Savaşı'na girmiştir. Savaşın en önemli ortak noktalarından birisi Osmanlı Devleti'ni paylaşmak üzerine kurgulanmış olmasıdır. Bu savaşta Rusya, savaştan galip ayrılması durumunda en büyük kazançlarının Boğazları ele geçirmek olduğunu ifade etmiştir. Osmanlı yöneticileri savaşa İngiltere ve Fransa'ya yakınlaşarak girmek istemişler fakat bu ülkelerin bu teklife sıcak bakmamaları nedeniyle zaten sıcak ilişkiler kurdukları Almanya ile savaşa girmeleri kolaylaşmıştır.²⁸ Fransa ve İngiltere ise özellikle kendileri için tehdit olarak gördükleri Almanya karşısında Rusya'yı kendi yanlarına çekmişlerdir. Bu bağlamda boğazlar I. Dünya Savaşı'nın da en önemli stratejik noktalarından birisi haline gelmiştir. Rusya bunu bildiğinden dolayı Osmanlı Devleti'nin bağımsız kalması için elinden geleni yapmıştır. Bir diğer taraftan da Rusya, Sırbistan, Romanya ve Yunanistan ile yakınlaşmalar sağlayarak Osmanlı Devleti'ni yalnızlaştırmanın peşinde olmuştur.²⁹ Savaşın başlarında tarafsızlığı nedeniyle antlaşmalar gereği Boğazları savaş gemilerine kapatan Osmanlı Devleti 11 Ağustos 2014 tarihinde Goeben ve Breslau isimli iki Alman gemisinin Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi ile tarafsızlığını yitirmediğini göstermek adına bu savaş gemilerini satın aldığını açıklamış; isimlerini ise Yavuz ve Midilli olarak değiştirdiğini ilan etmiştir. Fakat bu iki geminin Rusya'nın Sivastopol Limanı'nı bombalaması üzerine Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda Almanya ve Avusturya ile birlikte savaşa dâhil olmuştur.

Boğazları ilgilendirmesi bakımından savaşın en kritik noktası Çanakkale Savaşları'dır. İngiltere Almanya'nın yanında savaşa giren ve Balkan Savaşlarının yorgunluğu içerisinde olan Osmanlı Devleti'nin bu durumundan istifade ederek gözünü Çanakkale Boğazları'na dikmiştir. Yunanistan'ın savaşa kendi yanlarında girmesi nedeniyle bölgede gücü elinde bulundurdukları düşüncesiyle kolaylıkla Marmara'yı geçerek İstanbul'u da ele geçirebilecekleri umudu İngilizleri harekete geçirmiştir. Özellikle Churchill kara desteği ihtiyacı olmadan büyük bir donanmayla Boğazları ele geçirebileceğine inanmış ve 15 Şubat 1915'te Fransız ve İngiliz filosu Mondros Limanı'na gelmiş, 19 Şubat 1915'te Çanakkale Boğazı'nı bombalamaya başlamış ve bu

²⁸ Mustafa Karaca, *Bir Ulusun Yaşam Savaşı Çanakkale*, İstanbul: Nokta Kitap, 2008, s.35.

²⁹ İhsan Tayhani, "Tarihte Türk Rus İlişkileri (1878-1923)", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, s.22, 146.

bombardıman 17 Mart 1915 tarihine kadar sürmüştür. 18 Mart 1915'te boğazı geçmeye çalışan bu filo Türklere ait olan Nusret mayın gemisinin boğaza döktüğü mayınlar sayesinde Boğazları geçemeyeceğini anlamış, bu defa Gelibolu'yu işgale karar vermiştir. Türk donanmasının Boğazlarda verdiği büyük mücadele sonrasında İngilizler Boğazlar yoluyla Osmanlı Devleti'nin işgalinin mümkün olmadığını görmüştür. Savaşın seyrini değiştirmek açısından ve Osmanlı Devleti'nin paylaşılması bakımından en stratejik noktalardan birisi olan Çanakkale Deniz Harekâtı'nın başarısızlıkla sonuçlanması Türk ordusu için bir prestije sebep olmuş ve Boğazların hâkimi olduğunu bu savaşla birlikte bir kez daha dünyaya ilan etmiştir.

I. Dünya Savaşı'ndan İttifak ülkelerinin mağup olarak çıkmasından sonra Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. 30 Ekim 1918'de imzalanan antlaşma Boğazlar açısından çok önemli maddeler içermektedir. Bu maddeler şu şekildedir: Çanakkale Boğazı ve Karadeniz Boğazının açılması; Çanakkale Boğazı ve Karadeniz'de bulunan kalelerin İttifak devletlerince işgal edilmesi; Karadeniz'de bulunan mayınlı alanların bilgisinin İttifak devletlerine verilmesi; Türk sularında bulunan torpido kovanları, mayın tarlaları ve tehlike arz eden yerlerin tespit edilerek İttifak ülkelerine bildirilmesi; Türk karasularında ve Türk işgali altındaki tüm savaş gemilerinin teslim edilmesi.³⁰ Bu şartlar Osmanlı Devleti'nin Boğazlar üstündeki egemenlik alanının tamamen sona erdiğini açıkça ilan etmiştir. 1453'ten itibaren Boğazlarda üstünlüğünü sürdüren Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesi ile Karadeniz ve Boğazlar üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiştir.

10 Ağustos 1920 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında yapılan fakat yürürlüğe girmeyen Sevr Antlaşması'nda da Boğazlara ilişkin düzenlemeler yer almıştır. Yürürlüğe girmese de Avrupalı devletlerin ve Boğazlar üzerinde söz sahibi olmak isteyen ülkelerin bölge üzerindeki düşüncelerini, hayallerini ortaya koyması açısından Sevr Antlaşması'nın maddeleri önem taşımaktadır. Sami Doğru bu antlaşmadaki maddeleri şu şekilde aktarmaktadır: İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi gerek barış gerekse savaş zamanında tüm devletlerin ticaret ve savaş gemilerine, sivil ve askeri uçaklarına açık tutulacaktır (md. 37); Boğazlar bölgesinde herhangi bir kuvvet kullanılmasını gerektirecek her türlü faaliyetten kaçınılacaktır (md. 37); Boğazlar rejiminin uygulamaya aktarılması ve denetimi amacıyla geniş yetkilere sahip Boğazlar Komisyonu kurulacaktır (md. 43-61); Boğazlar'dan geçişi düzenleme ve bu düzeni uygulama yetkisi Türkiye'nin doğrudan üye olmadığı bir uluslararası

³⁰ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920-1946)*, C:1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, s.12-14.

komisyona bırakılacaktır (md. 38); komisyon yetkilerini tamamen bağımsız kullanacak ve kendine özgü bir sancağı ve bir bütçesi, teşkilatı olacaktır (md. 42); Boğazlardaki seyrişer özgürlüğünün temini için silahsızlandırılmış bir Boğazlar bölgesi kurulacaktır (md. 178-179).³¹ Sevr Antlaşması bu hükümleriyle Osmanlı Devleti'nin Boğazlar üzerindeki egemenliklerini tamamen elinden alan bir içeriğe sahiptir. Bunun yanı sıra kâğıt üzerinde egemenlik hakları her ne kadar Osmanlı ve Yunanlılara bırakılsa da İngiltere, Fransa ve İtalya da Boğazlar bölgesinde söz sahibi olmuşlardır.

Sevr Antlaşması'nın ağır hükümleri Osmanlı Devleti'ni çok zor durumda bırakmıştır. Fakat 1919 yılında başlayan Kurtuluş mücadelesiyle bağımsızlığını ilan Türkiye Cumhuriyeti uluslararası şartları değerlendirerek yeni bir anlaşma imzalayarak kendisine dayatılan Sevr'i kabul etmemiştir. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması Türkiye'nin Boğazlar konusunda imzaladığı en önemli anlaşmalardan biri olma özelliği taşır. Fransa, Britanya İmparatorluğu, İtalya, Yunanistan, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat Sloven Devleti ve Türkiye arasında imzalanan antlaşmanın 23. maddesine göre Boğazlarda savaş ve barış dönemlerinde denizden ve havadan geçiş serbestliği ilkesi kabul edilmiştir.³² Geçiş rejiminin detaylarının kararlaştırıldığı Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yürürlüğü Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yürürlüğe girdiği 15 Ağustos 1936 tarihine kadar sürmüştür. Bu antlaşma 20 madde ve geçişe ilişkin kuralları içeren 1 ek sözleşmeden oluşmaktadır. Geçiş rejimini düzenleyen Lozan, barış zamanlarında geçiş rejimi, Türkiye'nin tarafsız olduğu savaş zamanlarındaki geçiş rejimi ve savaş zamanında Türkiye'nin savaşta olduğu zamanlarda geçiş rejimini dikkate alacak şekilde üç açıdan bir düzenleme esasına dayanmaktadır.³³

Barış zamanında Türkiye; bayrak farkı gözetmeksizin, herhangi bir işlem yapılmaksızın ve hiçbir vergi/harç alınmaksızın savaş gemilerine de gece ve gündüz tam geçiş serbestisi tanınmış, ancak buna birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. Devletler her zaman ve her durumda her biri 10000 tonu geçmeyen, sayısı 3'ü asmayan bir kuvveti Karadeniz'e gönderebilecek, fakat daha büyük bir kuvvet göndermek isterlerse bu kısıtlamalar kapsamında bir devletin Karadeniz'e gitmek üzere geçirebileceği en büyük kuvvet, geçiş esnasında Karadeniz'e kıyıdaş devletlerden donanması en kuvvetli

³¹ Sami Doğru, "Türk Boğazları'nın Hukukî Statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013, 15, s.2, 123-169, s.142-143.

³² Soysal, a.g.e., s.100.

³³ İsmail Köse, *Tarihin Akışının Değiştiği Su Yolu Türk Boğazları*, İstanbul: İBB Yayınları, s.631-646. Md.2 K.2.

devletten az olacaktır. Boğazlardan geçen gemilerin sayısı yüzünden Türkiye hiçbir şekilde sorumlu olmayacaktır.³⁴

Savaş zamanında Türkiye'nin tarafsızlığı durumunda savaş gemileri gece ve gündüz serbest geçebilecektir. Fakat savaşan ülke gemileri Boğazlarda yakalama, çatışma, arama ve denetim hakkına sahip değildirler. Ayrıca savaşan devletlerin Boğazlar bölgesinde ve mıntikasında düşmanca harekette bulunmaları da yasaktır. Tarafsız devlet olduğu için Türkiye geliş gidişleri engelleme konusunda yetkili değildir.

Savaş zamanında eğer Türkiye savaşan devletlerarasında ise tarafsız gemiler barış zamanındaki ilkeler hükmünce Boğazlardan serbestçe geçebilecektir. Düşman gemilerinin ve uçaklarının Boğazları kullanması sırasında Türkiye alacağı tedbirler ile tarafsız gemilerin geçişine zarar vermeyecek, bu gemilere gerekli talimat ve kılavuzları sağlamakla yükümlü olacaktır.

Denizaltıların geçişi ile ilgili konulan ek maddelerde ise denizaltıların geçişi hakkında özel hükümler belirlenmiştir. Bu sözleşmeye göre denizaltıların geçmesi için Türkiye ile barış durumunda olan bir devlete ait olması, ancak su yüzünden geçiş sağlaması şartlarıyla Boğazlardan geçmesine izin verilmesi hükme bağlanmıştır. Bunun yanı sıra Akdeniz'den gelirken Çanakkale Boğazı girişinde, Karadeniz tarafından gelirken ise İstanbul Boğazı girişinde yabancı deniz kuvvetinin komutanı himayesinde bulunan gemi sayısını ve isimlerini Türkiye'nin belirlediği istasyonlara bildirmek zorunda olacaktır. Savaş gemilerinin hasar almaları ve denizin durumuna bağlı olacak durumlar haricinde gerekli olan zamandan fazla Boğazlar'da kalmalarına izin verilmeyecektir. Sözleşmede bulunan bu maddeler savaş gemilerinin, uçaklarının ve yük taşıyan gemilerin geçişlerinde uygulanacaktır.

Lozan Antlaşması'nın Boğazlar ile ilgili en önemli maddelerinden birisi de Boğazlar Komisyonu'nun kurulmasıydı. Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde 10. maddeden 16. maddeye kadar bu komisyonun görevleri belirlenmekteydi. Bu maddelere göre Boğazların suları üzerinde görevini yerine getirecek olan komisyonun başkanlığını Türk bir temsilci yürütecek ve sözleşmeyi imzalayarak onaylayan devletlerin temsilcileri bu komisyonda görev alacaktı. ABD ve Karadeniz'in kıyısında yer alan diğer bağımsız devletler sözleşmeye katılmaları durumunda komisyonda bir temsilci bulundurabilecekti. Boğazlar Komisyonu'nun görevi savaş gemilerinin ve askeri uçakların antlaşma uyarınca belirlenen hükümlere uyup uymadıklarını denetlemek ve kontrol etmektir. Boğazlar

³⁴ Tolgahan Alpyavuz, *Savaş Gemilerinin Montrö (Montrö) Sözleşmesi Uyarınca Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s.18.

Komisyonu bu antlaşma ile kendisine verilen görevi Milletler Cemiyeti'nin hamiliğinde yerine getirecekti.³⁵

³⁵ *A.g.t.*, s. 178-179.

3. TÜRK BASININDA MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ

Lozan Antlaşması'ndan sonra Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte kurumsallaşma ve yeni bir devlet olma yolunda ilerleyen Türkiye 1930'lu yıllarla birlikte yeni dış politika hamleleri geliştirme çabası içerisinde olmuştur. Bu yıllarda Türk dış politikasını belirleyici unsurlar Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ve özellikle de Lozan Antlaşması'nın etkisi altındaydı. Bu yılların politik ortamını ve Türkiye'nin dış politikadaki hamlelerini Hüner Tuncer şu şekilde aktarmaktadır:

Türkiye, Atatürk'ün önderliğinde 1930'lu yıllarda, ulusal çıkarlarını uluslararası politikanın gerçekleriyle bağdaştırmayı hedefleyen bir dış politika izlemekteydi. Gerçekten Türkiye eğer duygusal nedenlerin etkisi altında davranmış olsaydı, revizyonist gruba, yani statükoya karşı gruba katılmış olabilirdi. Ancak, Türkiye'nin dış politika hedeflerini bizzat saptayan Büyük Atatürk, Türkiye'nin yeni sınırlarını olduğu gibi kabul etmekte ve ülkesini yeni maceralara sürükleyebilecek davranışlardan özenle kaçınılmaktaydı. 1930'ların başlarında Türkiye'nin Batı'dan duyduğu kuşku ve Moskova'ya mutlak bağımlılığı giderek azalmakta; bununla koşut olarak, komşularıyla ilişkileri de önceye kıyasla daha dostane bir seyir izlemekteydi. 1930 yılından itibaren, Türkiye'yi Batı'dan ayıran sorunlar büyük ölçüde ortadan kalkmıştı. Türkiye 1930- 1935 yıllarında Batı ile dolaylı, 1936-1939 yıllarında da doğrudan işbirliğine yönelecekti.³⁶

1930'lu yıllardaki Türk dış politikasının seyrine bakıldığında Türkiye'nin bir diğer amacı da Lozan Anlaşması'yla Boğazlar konusunda kaybettiği egemenliği yeniden kazanabilmek adına stratejiler geliştirmektir. Bu bölümde 1930'lu yıllarda Boğazlar meselesini ilgilendiren konularda gelişen siyasal olayların Türk basınına yansımaları ele alınacaktır.

3.1.1. Cenevre Silahsızlanma Konferansı

Cenevre Silahsızlanma Konferansı 2 Şubat 1932'de toplanmış ve toplantının temel gündem maddesi silahların azaltılması olmuştur. Bölgesel düzlemde gerilimlerin düşmesi açısından silahsızlanmayı hedefleyen konferansta kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Görüşmeleri tıkayan husus Almanya'nın silahsızlanma konusunda tüm devletlerin eşit olması gerektiği tezini savunmasıdır. Versay Antlaşması'yla kendisine dönük askerî açıdan kısıtlayıcı maddelerin kaldırılmasını talep eden Almanya'ya karşı başta Fransa olmak üzere statükoyu savunan ülkeler bu talebe şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu nedenle de bu konferans bir sonuç alamadan dağılmak durumunda kalmıştır.³⁷

³⁶ Hüner Tuncer, *Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası*, Sia Kitap, İstanbul, 2021, 122-123

³⁷ Burgaç, a.g.e., s.43.

Ancak Almanya vazgeçmeye niyetli değildi. Nitekim Almanlara göre ancak bu maddeler kaldırıldıktan ve Almanya da diğer devletlerle eşit şartlara sahip olduktan sonra silahsızlanma konusu eşitler arasında tartışılabilir bir hal alabilirdi. İş öyle bir noktaya vardı ki Almanya bu şartlar altında Silahsızlanma Konferansı'na katılmaya devam etmenin gereksiz olduğunu dile getirdi ve konferanstan çekildi. Fakat 1932 yazı boyunca Fransa ve İngiltere'nin yürüttüğü yoğun diplomasi sonucunda, gönülsüz de olsa, yeniden konferansa dönmeye ikna edildi. Bu gelişmenin ardından konferans görüşmeleri Ocak 1933'te yeniden başladı.³⁸

3.1.2. Hitlerin İktidara Gelmesi ve Mart 1933 Cenevre Konferansı

Konferansın ikinci devresinin başladığı süreçte Almanya'nın iç siyasetini ve ileride dünya tarihini de etkileyecek önemli bir olay yaşanmıştır. Bu önemli gelişme marjinal görüşleri ve ileriye sürdüğü vaatleriyle dünya güvenliğini tehdit edecek olan Hitler ve Nazi Partisi'nin iktidara gelmesidir.

Dünya güvenliği açısından bu kaygı verici gelişmenin etkisiyle İngiliz Başbakanı McDonald 16 Mart 1933'te konferansa bir tasarı sunmuştur. "McDonald Tasarısı" olarak bilinen bu tasarrın 96. maddesi Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan antlaşmalarda mağlup devletlere dikte edilmiş olan askerî kısıtlama kararlarının değiştirilmesine yöneliktir.³⁹ İngiliz Başbakanı bu maddenin tasarıda yer almasının nedenini, savaş sonrası imzalanan antlaşmalardaki birtakım ağır hükümlerin barış yoluyla değiştirilmesi arzusu ve amacı olarak açıklamıştır.⁴⁰

McDonald sunduğu bu tasarıyla Almanların talebini diplomasi yoluyla yerine getirmeyi ve yaşanması muhtemel gerilimleri, muhtemel bir savaşı engellemeyi amaçlamıştır. McDonald'ın ortamı yumuşatmak ve Almanya'nın olası tehdit edici çıkışlarını engellemek amacıyla öne sürdüğü tasarrın 96. maddesi Türkiye'ye de Boğazlar meselesini gündeme taşımak adına önemli bir fırsat sundu. Mağlup devletlere uygulanan askerî kısıtlamaların kaldırılması maddesini fırsat bilerek tasarı hakkında görüşlerini ifade etmek üzere söz alan Türk temsilcisi Cemal Hüsnü (Taray) Bey konuyu derhal gündeme getirerek, eğer Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan antlaşmalarda yer alan kısıtlayıcı askerî hükümler kaldırılacaksa, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde yer alan aynı içerikteki hükümlerin de kaldırılması ve Boğazlardaki gayri askerî halin sona erdirilmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁴¹

³⁸ Ahmet Şükrü, "Dünkü Toplanma", Milliyet, 26 Nisan 1933, s.1.

³⁹ "İngiliz Projesi Müzakere Ediliyor", Cumhuriyet, 25 Mart 1933, s.1.

⁴⁰ "Muahedelerin Değişmesi Artık Zaruret Oldu", Milliyet, 28 Mart 1933, s.1; "Mussolini'nin Londra'ya Götmesi Bekleniyor", Cumhuriyet, 28 Mart 1933, s.3.

⁴¹ Burgaç, a.g.e., s.50.

Cemal Hüsnü Bey'in ileri sürdüğü teze göre Boğazların gayri askerî halden çıkarılması sadece Türkiye'nin güvenliği açısından değil, aynı zamanda Boğazlardan serbest geçiş konusunda Türkiye'nin yükümlü olduğu garantinin yerine getirilmesi açısından da gerekliydi. Zira Akdeniz ve Karadeniz devletlerinin içinde yer aldığı bir savaştan patlak vermesi durumunda, gayri askerî bir halde bulunan Boğazlar muharip devletlerden biri tarafından kolayca işgal edilebilir ve serbest geçiş ortadan kalkabilirdi. Tam da bu nedenle "Kaldırılmasını istediğim şey, Boğazların işte bu serbestliğini ve bunları açık tutma konusundaki taahhüdümüzü temine yöneliktir" demektedir.⁴²

Cemal Hüsnü Bey'in konferansta dile getirdiği bu istek Türk basınında derhal yankı buldu ve Türkiye'nin talebini destekleyici yazılar peşi sıra çıkmaya başladı. Örneğin Siirt Milletvekili Mahmut Soydan Milliyet Gazetesi'ndeki köşesinde Türkiye'nin Boğazlar mıntikasını gayri askerî halden çıkarma isteğinin herhangi bir devlete tehdit içermeyen, yalnızca kendi güvenliğini sağlama amacı güden bir istek olduğunu söylüyordu. Mahmut Soydan'a göre adalet ve eşitlik prensibine inanan her devletin Türkiye'nin hakkını teslim etmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Mahmut Soydan yazısını "Davamızın kuvvetine güveniyoruz; onun temeli sulh ve emniyettir" sözleriyle bitiriyordu.⁴³ Yunus Nadi Bey ise Cumhuriyet'teki köşesinde şöyle diyordu:

“Boğazlar milletlerarası gelip geçişe açık olacaktır. Herkesten evvel bunun kefilisi biz Türkleriz. Fakat yeni Türkiye, Avrupa kıtasında dahi Avrupalı komşularıyla kendisi arasında ortaya öyle bir barış vaziyeti çıkarmıştır ki artık kürenin bu taraflarında harpten, darpten bahsetmek hatıra bile gelemez. Barışçı gayretimizin mahsulü olan bu güzel vaziyet önünde Lozan kayıtlarının hiçbir mana ve münasebeti kalmamış olacağına takdiri artık çok basit bir iş sayılmalıdır”⁴⁴.

Açıkça görüldüğü üzere bu tarihlerde basında iyimser bir hava esmekteydi. Hatta basındaki yazılara bakılacak olursa Cemal Hüsnü Bey'in talebi konferans üzerinde derin bir etki yapmış ve genel olarak iyi karşılanmıştı.⁴⁵ Fakat basındaki iyimserliğin yersiz olduğu çok geçmeden anlaşıldı. Nitekim İngiliz Dışişleri Bakanı John Simon, Cemal Hüsnü Bey'in konuşmasından iki gün sonra konferansta İngiliz projesiyle ilgili yaptığı açıklamada şöyle diyordu:

“İngiliz anlaşma projesinin son maddesinin (madde 96) tatbikine gelince, barış antlaşmalarının söz konusu olan hükümleri, Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan'ın silahlarını ve silahlı kuvvetlerini halen sınırlayan hükümler diye 96. maddenin tarif ettikleridir.

İşte efendiler, Türk meslektaşımızın da malumu olduğu üzere Lozan Antlaşması bu mahiyette bir hükmü ihtiva etmemektedir. Türkiye'nin silahları ve silahlı kuvvetleri antlaşmayla sınırlandırılmamıştır. Bizim teklifimizin 96. maddesi yalnız silahların ve silahlı

⁴² “İngiliz Projesini Tenkit Ettik”, Cumhuriyet, 26 Mart 1933, s.6.

⁴³ Siirt Mebusu Mahmut, “Davamızın Kuvveti”, Milliyet, 28 Mart 1933, s.1.

⁴⁴ Yunus Nadi, “Gediğine Konulan Taş: Türkiye Avrupalıdır!”, Cumhuriyet, 28 Mart 1933, s.1, 2.

⁴⁵ “Silahları Azaltma”, Milliyet, 25 Mart 1933, s.2.

kuvvetlerin sınırlandırılmasına dair hususların yerine geçeceğine göre Türkiye hakkında buna benzer bir hükme ihtiyaç görülmemiştir”⁴⁶.

Anlaşıldığı kadarıyla İngilizler Türk dış işleri yetkililerinin taleplerini görmezden gelmekteydiler. İngiliz bakanın yaptığı bu değerlendirmeden sonra Türk basını harekete geçmiş ve İngiltere hakkında sert ve suçlayıcı yazılar yayımlamaya başlamıştır. Görüldüğü üzere basın bu manada uluslararası meselelerde bir takım iddiaların ve ifadelerin dile getirildiği bir kanal olma özelliği taşımaktadır. İngiltere hakkında yazılan yazılara örnek verilecek olursa Cumhuriyet Gazetesi’nde imzasız bir şekilde çıkan köşe yazısı şu şekildedir:

"Mademki silahlanma bahsinde eşitlik esası kabul ediliyor, o halde biz de eşitlikten başka bir şey istemiyoruz. İngiltere, Fransa vs. bütün devletler sahillerinin beğendikleri noktalarını tahkim etmiyorlar mı? Akdeniz'in asıl kapısı olan Septe Boğazı Cebelitarık müstahkem mevkiindeki İngiliz toplarının tehdidi altında değil mi? [...] İngilizler kendi memleketleri olmayan yerlerde denizlere ve Hindistan yoluna daima hâkim bulunmak için kendi memleketleri olmayan Boğazları tahkim ediyorlar da Türkiye neden kendi yurdunun kalbinden geçen Boğazları tahkime yetkili olmasın? [...] Mademki eşitlik prensibi kabul ediliyor, Akdeniz'in batısındaki boğaz ile doğusundaki boğazın eşit olmasını herkesten evvel eşitlikçi İngiltere'nin kabul etmesi lazım gelmez mi?"⁴⁷

Hitler ve Nazi Partisi'nin iktidara gelmesi ve bunun karşısında İngiliz Bakan McDonald'ın Cenevre Silahsızlanma Konferansı'nda tarafları yumuşatmak adına öne sürdüğü tasarı Boğazlar meselesinin Lozan'dan sonra uluslararası gündeme girmesini sağlamıştır. Bu durum Türkiye'nin Boğazlar konusunda aradığı konjonktürel süreci ortaya çıkaracak gelişmelerin başlamasının yolunu açmıştır. İngilizler Türkiye'nin Boğazlar konusunda gündeme getirdiği revizyona sıcak bakmamıştı ve bu düzlemde Boğazlar konusunda bir değişim gerçekleştirmek de güçtü. Fakat bu aşamada önemli olan durum Boğazlar konusunu uluslararası platforma taşımaktı. İşte McDonald'ın bu teklifi Türkiye'ye bu fırsatı vermişti. Cenevre'de bu adımı atan Türkiye ilerleyen yıllarda bunun devamını getirmenin de yollarını arayacaktı.⁴⁸

3.1.3. Cenevre Konferansı ve Türk Basınına Yansımaları

Cenevre Silahsızlanma Konferansı 2 Şubat 1932 yılında başlamış ve Temmuz ayına kadar sürmüştür. Ancak silahların azaltılması konusunda kesin bir anlaşmaya varılamamıştır. Bu anlaşmazlığa neden olan ülke ise Almanya olmuştur. Almanya'nın konferansta öne sürdüğü maddeler şunlardır: Silahsızlanma konusunda tüm devletlerin eşit olması ve Versay Antlaşması ile Almanya'nın askeri açıdan kısıtlayıcı maddelerinin

⁴⁶ "İngiliz Hariciye Nazırı Dün Şayanı Dikkat Beyanatta Bulundu", Cumhuriyet, 29 Mart 1933, s.5; "İngiltere'nin Türkiye'ye Cevabı", Vakit, 29 Mart 1933, s.2.

⁴⁷ "Müsavat mı? Pekâlâ!..", Cumhuriyet, 29 Mart 1933, s.3.

⁴⁸ Burgaç, a.g.e., s.52.

kaldırılmasıdır. Almanya'nın öne sürdüğü maddeler konferansta başta Fransa olmak üzere diğer katılımcılar tarafından kabul görmemiş ve silahsızlanma konferansı bir sonuca bağlanmadan dağılmıştır. Almanya öne sürdüğü şartlar konusunda geri adım atmayacağını göstermiştir. Şartların kabul edilmemesi üzerine Almanya Cenevre Silahsızlanma Konferansı'ndan çekilme kararı almıştır. Ancak Fransa ve İngiltere 1932 yazı boyunca yoğun bir diplomasi yürüterek Almanya'yı tekrar konferansa katılmaya ikna etmiştir. Almanya'nın gönülsüz olarak tekrar silahsızlanma konferansına katılması ile konferans Ocak 1933 yılında tekrardan başlamıştır.

Bu gelişmeler 15 Mart 1933 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde okuyuculara aktarılmıştır. Gazetede haber, Cenevre'de havanın bulanmasına dikkat çekerek konferansın net bir karara varamadığını ve konferansta ele alınan birçok konuya Fransa tarafından itiraz edildiğini bildirmektedir. Haberin devamında McDonald'ın getirdiği teklifin Fransızlar tarafından soğuk karşılandığı belirtilerek konferanstaki durum ele alınmıştır.⁴⁹

Konferansın 1933'te tekrardan başlaması ile birlikte gazetelerde konunun yeniden yer bulduğu görülmüştür. Cumhuriyet, Fransa ve Almanya arasındaki anlaşmazlık durumuna dikkat çekmiş, "Fransa Almanya'yı protesto etti", "Cenevre'de vaziyet tehlikeli" manşetleri ile konferanstaki gelişmeleri yansıtmıştır.⁵⁰

İngiliz Başbakanı McDonald'ın tasarısı Cumhuriyet'in manşetinde "McDonald bugün bir nutuk söyleyecek"⁵¹ şeklinde verilmiş, 18 Martta çıkan sayısında McDonald tasarısı için "McDonald mühim proje teklif etti, yeni bir ümit kapısı daha!" başlıkları ile bu tasarı manşete taşınmıştır. Son Posta Gazetesi'nin telgraf bölümünde ise "Cenevre havası duruluyor" büyük başlığı ile "McDonald'ın projesi konferansı müşkülünden kurtaracak mı" şeklinde haber yapılarak konu gündeme getirilmiştir. Haberin altında da "Fransızlar, Almanya'nın vaziyetinden endişede" başlığıyla konferansta görüşülen konuların gidişatı hakkında bilgi sunulmuştur.

Konferansın yoğun ilerleyişi ve McDonald tasarısında yer alan 96. maddenin yansıması olarak konu Cumhuriyet Gazetesi'nde yer bulmuştur. Manşetten verilen haberde "McDonald planı çok müsait karşılandı", "Proje, donanmaların tahdidini atıye bırakarak ordu ve tayyareleri azaltıyor" başlıklarıyla okurlar bilgilendirilmiştir. Vakit

⁴⁹ "Cenevre'de Hava Gene Bulanmaya Başladı. İngiliz Başvekili Asgari Bir Tahdidi Teslihat Mukabelesi Tanzimini İstiyor. Fransa İtiraz Etti.", Cumhuriyet, 15 Mart 1933.

⁵⁰ "Fransa Almanya'yı protesto etti. Cenevre'de vaziyet tehlikeli.", Cumhuriyet, 16 Mart 1933, manşet.

⁵¹ "M.Mcdonald Bugün bir Nutuk söyleyecek.", Cumhuriyet, 16 Mart 1933.

Gazetesi de “McDonald’ın mühim teklifi” “Silahları azaltmak için son gayret!” başlıkları ile konferansa yönelik tasarıya dikkat çekmiştir.⁵²

İngiliz projesi üzerine Cenevre’de yürütülen görüşmelerde bir uzlaşma sağlanamamış ve konferansın ikinci devresi de sonuçsuz bir şekilde dağılmıştı. 25 Nisan 1933’te Silahsızlanma Konferansı’nın üçüncü devresi yeniden açılmıştır. Fakat konferansta çözüm bulunacağına dair ümitler azalmıştır. Çünkü Almanya Versay Antlaşması’nın kısıtlayıcı askerî hükümleri kaldırılmazsa temsilcisini geri çağıracağını bildirmekte, diğer taraf olan Fransa antlaşmaların değiştirilmesi teklifine hiçbir şekilde yanaşmamaktadır.⁵³

Bu gelişmeler yaşanırken Türkiye’de olayları takip eden gazeteler de gelişmeleri yorumlamaya devam etmektedir. Türk basını görüşmeleri yorumlarken dikkat çekilen konulardan birisi de ABD’nin konferansın gidişatına müdahil olma çabalarıdır. 25 Nisan 1933’te çıkan Cumhuriyet Gazetesi olaylara dikkat çekerek haber yapmış; haber “Washington içtimaları Almanya’yı korkutuyor” başlığı ile verilmiştir. Bu başlıkla verilen haberin altında Amerika’nın sürece müdahil olacağı belirtilmekte ve Amerika’nın getirmiş olduğu şartların Almanya’da tedirginlik meydana getirdiği ifade edilmektedir.⁵⁴ Bunun yanı sıra Fransa’nın toplantıda yapılan tekliflere yanaşmaması üzerine dikkat çekilmekte ve gelişmeler şu şekilde aktarılmaktadır: “Washington’daki müzakereler” “Amerika, Fransa ile de müzakereye başladı”. Bu başlığın altında ise Cenevre’de yapılacak görüşmeler öncesinde Amerika’nın Fransa’yla da Silahsızlanma Konferansı hakkında bilgi alışverişinde bulunmaya başladığı belirtilmektedir.⁵⁵ Amerika’nın müdahalesiyle birlikte konferansla ilgili her adım Washington’daki durumlara göre gelişme göstermeye başlamış; gazetelerde konuyu takip etmeye devam etmiştir. Cumhuriyet Gazetesi’nde sunulan haberde gelişmeler “Siyasi icmal” başlığı altında okuyucuya sunulmuştur:

Washington’daki müzakereler ve Cenevre Konferansı silahları bırakma Konferansı, Paskalya tatilinden sonra tekrar faaliyete başladı. Fakat ciddi surette işe girişemedi. Çünkü gerek bu mesele, gerek diğer cihan meseleleri hakkındaki esas müzakereler Cenevre’de değil Washington’da cereyan ediyor⁵⁶.

Türk basınında bu haberler çıkarken Silahları Bırakma Konferansı, Amerika’nın başkentinde büyük devletlerarasında cereyan edecek müzakerelerin vereceği neticeleri görebilmek için uzun bir müddet tatil edilmişti. Bu müddet kâfi gelmediğinden

⁵² “İngiliz Başvekilinin Yaptığı Plan. Makdonald’ın Mühim Bir Teklifi”, Vakit, 18 Mart 1933 Cumartesi, manşet.

⁵³ Burgaç, *a.g.e.*, s.52.

⁵⁴ “Washington İchtimaları Almanya’yı Korkutuyor”, Cumhuriyet, 25 Nisan 1933, s.1.

⁵⁵ “Washington’daki Müzakereler Amerika Fransa İle De Müzakereye Başladı”, Cumhuriyet, 26 Nisan 1933, s.6.

⁵⁶ “Siyasi İcmal”, Cumhuriyet, 27 Nisan 1933, s.2.

Cenevre'de müzakerelere girişilemedi. Her nedense Fransa hariç olarak diğer büyük devletlerle Amerika, cihan meselelerinin Cemiyeti Akvam meclislerinde, Silahları Bırakma Konferansı gibi konferanslarda halledilmesini istemiyorlardı.

Silahsızlanma Konferansı ile ilgili gelişmeler de basında yer bulmaya devam etmekteydi⁵⁷. Vakit Gazetesi de “Washington konuşmaları McDonald diyor ki: Meselelerinin bizimkiler olduğunu gördük” başlığıyla konuyu haberleştirerek takibini sürdürüyordu⁵⁸.

Hem konferansın hem de olayların üzerinden uzun süreler geçmesi ancak bir sonuca bağlanamaması üzerine basında haberlere verilen yer azalmaktaydı. Fakat bir taraftan da aralıklarla gelişmeler takip edilmekteydi. 18 Mayıs 1933'te Cumhuriyet Gazetesi'nde şu şekilde bir haber yer almıştır:

“(Siyasi İcmal / Muharrem Feyzi) Cenevre Konferansı neden çıkmaza girdi sorusu soruldu. Silahları bırakma konferansının Paskalya tatilinden sonra uğradığı büyük müşkülât evvelden bekleniyordu. Çünkü Almanya ile Fransa arasındaki noktayı nazar farklarının bütün dünya devletlerinin iştirak ettikleri içtimalarda hallolamayacağı daha evvelki müzakerelerde iyice anlaşılmıştır. Müşkülâtın önünü açmak için İtalya Başvekili, İngiltere Başvekili'nin Roma'yı ziyareti münasebetiyle Dörtler Misakını ileriye sürmüştür. O zaman bu misak-ı vaziyetin karışık ve nazik olduğunu takdir eden İngiltere Hükümeti esas itibariyle, Almanya dahi bila kaydı şart kabul etmişlerdi. Fakat Fransa teklifi açık bir surette reddetmeye cesaret edememiş, ama bir taraftan müttefiki küçük İtilaf devletlerine vaziyeti idare etmek, diğer taraftan bu Misak-ı Cemiyeti Akvam Misakı derecesine düşünmek maksadıyla muhtıralarla tatil tekliflerinde bulunmak suretiyle adeta hasır altı etmişti”⁵⁹.

Haberlerde görüldüğü üzere Cenevre Konferansının ayrıntıları Türk basını tarafından yakından takip edilmektedir. Özellikle Almanya ve Fransa arasındaki gerilim nedeniyle müzakerelerin çıkmaza girdiği ve bunu aşabilmek için ABD'nin çözüm yolları üretmek göreviyle müdahil olabileceğine değinilmektedir.

Cenevre Konferansı'nda müzakerelerde anlaşmazlıklar sürerken 1933 yılının Nisan ayında ABD Başkanı Roosevelt konferansta ortaya çıkan tıkanıklığı aşabilmek amacıyla bir beyanname yayımlamıştır. "Roosevelt Planı" olarak anılan bu beyanname genel olarak McDonald Tasarısı'nın kabulünü tavsiye eden ve ona birtakım eklemeler yapan bir içerikteydi. Roosevelt Planı'nda, devletlerin sahip oldukları silahların, taarruz ve savunma silahları olarak ikiye ayrılması ve bu ayırmadan sonra taarruz silahlarının imha edilmesi, ayrıca herhangi bir devletin bir başka devlete saldırısı söz konusu olursa, bütün devletlerin saldırganı karşı ortak hareket etmesi teklif ediliyordu. Roosevelt'in beyannameyi büyük bir ilgiyle karşılandı ve hemen her devlet beyannameye çeşitli

⁵⁷ Cumhuriyet, 28 Nisan 1933.

⁵⁸ “Washington Konuşmaları”, Vakit, 28 Nisan 1933, s.2.

⁵⁹ “Cenevre Konferansı neden çıkmaza girdi”, Cumhuriyet, 18 Mayıs 1933, s.2.

şekillerde cevap vererek yapılan teklifler hakkındaki düşüncelerini açıkladı.⁶⁰ 18 Mayıs tarihli Cumhuriyet Gazetesi “Roosevelt de bir misak teklif etti” başlığı ile haberi duyurdu. Haberin içeriğinde ise şu bilgiler yer almaktaydı: “Roosevelt, silahları bırakma konferansında mümessilleri bulunan 53 devlete hitaben dün neşretmiş olduğu beyannamesinde milletlerin başlarında bulunanları silahları eksiltmeye, taarruz silahlarını ortadan kaldırma, hududun ötesine müsella kuvvetler göndermekten istinkaf etmeye, bir gün bayağı bir takım milli maksatları unutmaya, bir gün sulhu temin ve cihan iktisadiyatını ihya ve ıslah için samimi surette birleşmeye davet etmektedir”.⁶¹ Vakit Gazetesi ise “Roosevelt’ten bütün dünyaya sulh için bir beyanname” başlığıyla haberi okurlarına duyurarak haberin altında Ruzvelt’in “Milletler tecavüz arzusunda olduklarından değildir gün tecavüze uğramak korkusuyla lüzumundan fazla silahlanıyorlar”⁶² sözlerine yer vermektedir.

Türkiye bu beyannameye Mustafa Kemal Paşa tarafından doğrudan Roosevelt'e gönderilen bir telgrafla cevap vermiştir. Türkiye'nin, Boğazların gayri askerî halden çıkarılması isteğinin bir kez daha ve bu kez Cumhurbaşkanlığı makamınca ifade edildiği bu telgrafta şöyle denilmektedir:

“Cenevre’de McDonald Projesi münasebetiyle delegemiz tarafından söylenen nutukta Boğazlar meselesini söz konusu etmekle ancak tecavüzün kaldırılmasını ve müdafaanın takviyesini hedeflemiş olduğumuzu zat-ı devletleri müşahede buyurmuş olmalılar. İşte bunun içindir ki bu bahiste zat-ı devletlerinin tekliflerini noktası noktasına ve tamamen bizim barış arzumuz ve milletlerarası sahada iyi anlaşma hususundaki evrensel ülküye uygun sayıyorum”⁶³.

Cumhuriyet Gazetesi Mustafa Kemal’in bu beyanatını “Roosevelt Beyannamesine Cevabımız” manşetiyle okurlarına şöyle aktarmıştır: Roosevelt Beyannamesi ve Türkiye Heyeti Vekile mühim bir içtima akdetti. Fevzi Paşa hazretlerinin de iştirak ettiği bu toplantıda Amerika'ya vereceğimiz cevabın esasları hazırlandı. Heyeti Vekile bu akşam saat 6.00’da mühim bir içtima akdetmiştir. Bu içtimada Amerika Reisi Cumhuru M. Roosevelt tarafından Reisi Cumhur Hazretlerine gönderilmiş olan beyannamenin tetkiki ve verilecek cevap görüşülecektir⁶⁴. Cumhuriyet bir gün sonrasında da Roosevelt beyannamesine Türkiye’nin verdiği cevaba yer vermiştir: “Gazi Hazretleri M. Roosevelt’e cevap verdiler. Amerika ile bir fikirdeyiz. Gazi Hazretleri M. Roosevelt’e, aramızda tam bir fikir birliği olduğunu bildirdiler. Türkiye, iktisat sahasında beynelmilel

⁶⁰ “Roosevelt’in Beyannamesi Ehemmiyetle Karşılandı”, Akşam, 18 Mayıs 1933, s.1; “M. Roosevelt Bugün İkinci Bir Beyanname Neşrediyor”, Akşam, 19 Mayıs 1933, s.1, 2.

⁶¹ Cumhuriyet, 18 Mayıs 1933.

⁶² “Ruzvelt’ten Bütün Dünyaya Sulh İçin Bir Beyanname”, Vakit 19 Mayıs 1933, s.1.

⁶³ “Gazi Hazretleri M. Roosevelt’e Cevap Verdiler”, Cumhuriyet, 20 Mayıs 1933, s.5.

⁶⁴ Cumhuriyet, 19 Mayıs 1933.

toplu tedbirlerin alınmasına, silahları bırakma işinde de milli müdafaayı takviye edip tecavüzü kaldırmak prensibine taraftar ve sadıktır”⁶⁵. Vakit Gazetesi ise verilen cevabı “Reisi Cumhurbaşumzun M. Roosevelt’e cevabı” başlığıyla vererek haberi okurlarına şöyle duyurmaktadır:

“Zat-ı devletlerinin en yüksek insani ilham altında ve hüküm sürmekte olan siyasi ve iktisadi buhranlar yüzünden dünyanın mustarip bulunduğu sıkıntıları objektif ve ameli bir tarzda müdrük olarak bütün devlet ve defterine gönderdiği hitabeyi almaktan şerefyap oldum. Silah bırakımı konferansının âkim kalmasına mani olmak ve dünya iktisat konferansının muvaffakiyetini temin etmek için yaptığınız tahlil ve telkinleri hususi bir dikkatle mütalaa ve tetkik ettim. Büyük Amerika Cumhuriyeti’nin devlet reisi tarafından bazı formüller etrafında milletlerin birleşmesini tahakkuk ettirmek için sarf olunan yeni gayretleri saygı ile takdir ederim. Bu formüller ki, heyeti umumiyeleri itibarıyla bir gün ancak felaketi durdurmak ve bütün insanlığın ateşli bir sabırsızlıkla beklediği huzur ve refah devreye girilmesini kolaylaştırmak için fedakârlıklar yüklemektedir.”⁶⁶

Vakit Gazetesi bu konuyla ilgili haberlerine sonraki günlerde de devam etmiştir. “Milletler Cemiyeti’nde geniş bir nefes” başlığıyla konuyu haberleştiren Vakit, “Silah Bırakma Konferansı ve Gazi Hazretlerinin cevapları”, “Konferansta Tefvik Rüştü Bey’in izahı” başlıklarıyla Tefvik Rüştü Bey’in konferansta söz alarak dile getirdiği düşünceleri ve Gazi Mustafa Kemal’in Amerika Cumhurbaşumhurbaşunun yayınlamış olduğu beyannameye dönük cevaplarını okurlarına aktarmıştır ⁶⁷.

Mustafa Kemal Paşa’nın telgrafi göndermesinin akabinde konferansın 24 Mayıs’ta yapılan oturumunda Roosevelt’in tavsiye ettiği silahları saldırı ve savunma silahları olarak ayırmak ve birincileri yasaklamak meselesi görüşülmeye başlandı. Görüşmelerde dile getirilen hususlardan birisi “hareketli ağır kara toplarının taarruz silahı olarak kabul edilmesi ve kaldırılması” idi. Böyle bir durumda devletler sadece savunma amaçlı olmak kaydıyla sabit sahil bataryalarını ellerinde tutabileceklerdi. Bu kararın kabul edilmesi durumunda Türkiye açısından Boğazların savunulması son derece tehlikeli bir hal alacaktı. Çünkü Boğazlar mıntıkası gayri askerî bölge olarak kabul edilmekteydi. Dolayısıyla Türkiye bu bölgeye sahil bataryası yerleştiremeyecekti⁶⁸. Boğazlara karşı bir saldırı söz konusu olursa savunma yapabilmesi ancak seyyar kara toplarını buraya nakletmek suretiyle mümkündü. Oysaki şimdi bu silah ortadan kaldırılmak istenmekteydi. Hal böyle olunca Tefvik Rüştü (Araş) Bey “Gerek Boğazlardaki vatan topraklarının gerekse bizzat Boğazların serbestisinin müdafaası ve muhafazası için elimizdeki ağır toplar kaldırılınca bunun karşılığında başka çareler aramak lazımdır” sözleriyle tam zamanında ve son derece yerinde bir müdahalede bulundu. Tefvik Rüştü

⁶⁵ “Gazi Hazretleri M. Roosevelt’e Cevap Verdiler.”, Cumhuriyet, 20 Mayıs 1933, manşet.

⁶⁶ “Reisi Cumhurbaşumhurbaşunun M. Roosevelt’e Cevabı”, Vakit, 20 Mayıs 1933, manşet.

⁶⁷ “Milletler Cemiyetinde Genişçe Bir Nefes Geniş Bir Nefes Silah Bırakma Konferansı ve Gazi Hazretlerinin Cevapları”, Vakit, 21 Mayıs 1933, manşet.

⁶⁸ Burgaç, a.g.e., s.53-54.

Bey aranması lazım gelen çareler konusundaysa son derece sağlam bir mantık yürütüyor ve ince bir siyaset izliyordu. Nitekim ona göre ağır topların kaldırılması kararı alınırsa Türkiye'yi bu kararın dışında tutmak son derece anormal bir durum yaratırdı. Öyleyse Boğazların savunulabilmesi için geriye kalan tek çözüm “Boğazlara ait gayri askerî hükümlerin kaldırılması”ydı. Dolayısıyla Karadeniz ve Akdeniz'e sahili olan devletler ile Amerika ve Japonya temsilcilerinden oluşan bir komisyon oluşturulmalı ve Boğazların gayri askerî halden çıkarılması meselesi bu komisyonda görüşülmeliydi.⁶⁹

Tevfik Rüştü Bey'in yerinde ve isabetli şekildeki müdahalesi Türk basınında da hemen yansımalarını buldu. Vakit Gazetesi bu konuyu manşete taşıyan gazetelerden birisiydi ve haberi şöyle duyurmaktaydı:

Boğazlara ait kayıtlar kalkmalı, Cenevre konferansında ağır toplar kaldırılınca Boğazların müdafaası ancak Lozan Muahedesi'ndeki kayıtların da kalkmasıyla kabil olacaktır. Konferans bugün silahlar kısmını müzakereye başladı. Muharrir Kara topları çaplarının İstikbal'de azami 115 milimetre olması ancak şimdilik 155 milimetreye kadar mevcut topların muhafaza edilebileceği hakkındaki maddeye dair Türkiye'nin tadil teklifi Tevfik Rüştü Bey'in izahatından sonra kabul edildi. Türkiye heyeti bu maddedeki mevcut tabirinden ancak İngiliz projesinin konferansa sunduğu tarihte sipariş edilmiş olan topların kastedildiğini mübeyin bir fıkra iradesini teklif etmiştir. Sahil muhafazasına mahsus topların 406 milimetre olabileceği hakkındaki fıkraya gelince Tevfik Rüştü Bey söz alarak “Boğazlar meselesine dair çok mühim ve mufassal beyanatta bulundu” metniyle haberde yer almaktadır⁷⁰.

Tevfik Rüştü Aras'ın bu teklifleri karşısında konferansa katılanlar kendi ülkelerinin duruşlarını ortaya koymaya başladılar. Sovyet hükümeti temsilcisi bu talebe olumlu yaklaşırken, İngiliz delegesi bu konunun daha tafsilatlı bir biçimde tartışılmak üzere bir başka toplantıya ertelenmesini teklif etti. Türk Dışişleri Bakanı'nın teklifine en sert itirazı Fransa gerçekleştirdi. Çünkü Fransızlara göre imzalanan antlaşmalarda yapılacak en küçük değişiklik Almanya'nın Versay Antlaşması'nın değiştirilmesi teklifine kapı aralayacaktı. Nitekim tam da bu nedenle Fransız Dışişleri Bakanı Paul-Boncour, Türkiye'nin teklifine özel olarak değil, ama genel prensip itibarıyla karşı olduğunu açıkladı. Paul-Boncour'a göre Türkiye'nin teklifi antlaşmaların değişmesi demekti ve Fransa buna asla razı olamazdı.⁷¹

Görüşmede meydana gelen bu karşıtlıkları Cumhuriyet manşetine taşıdı. Haberde “Boğazlara ait kayıtların ilgasını tekrar istedik. Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey konferansta, talebimizin tetkiki için bir komisyon teşkilini istedi. Cenevre'de Boğazlar meselesi için mühim müzakereler oldu. İngiliz ve Fransız murahhaslarının teklif ve itirazlarından sonra meselenin münakaşası tehir edildi” ifadelerine yer verilmekteydi⁷².

⁶⁹ “Cenevre'de Boğazlara Dair Mühim Müzakere”, Akşam, 24 Mayıs 1933, s.1, 2; “Cenevre'de Boğazlar İçin Mühim Müzakereler”, Cumhuriyet, 25 Mayıs 1933, s.6.

⁷⁰ “Boğazlara Ait Kayıtlar Kalkmalı”, Vakit, 25 Mayıs 1933, manşet.

⁷¹ Burgaç, *a.g.e.*, s.54.

⁷² “Boğazlara Ait Kayıtların İlgasını Tekrar İstedik.”, Cumhuriyet, 25 Mayıs 1933, manşet.

Fransızların itirazları, Türkiye'nin Boğazların gayri askerî halden çıkarılması talebinin gerçekleşmesinin önünde çok büyük bir engel teşkil ediyordu. Tevfik Rüştü Bey, Fransız Bakanın itirazları üzerine Türkiye'nin istediği en önemli talebin meşru müdafaa hakkını sağlamak olduğunu dile getiriyordu. Çünkü Türkiye herhangi bir sınır ya da arazi değişikliği talep etmiyordu. Bunun yanı sıra Aras, İngiliz projesinde hali hazırda 1. Dünya Savaşı sonrası imzalanan antlaşmalarının değiştirilmesine dönük maddelerin yer aldığını söyleyerek Fransızların tavırlarını yumuşatmaya çalıştı.⁷³ Tevfik Rüştü Bey'in ikna edici açıklamaları yeterli olmadı ve Boğazlar konusu konferansın bir sonraki oturumunda ele alınmak üzere ertelendi.⁷⁴ Tevfik Rüştü Bey'in konferansta dile getirdiği talepleri Cumhuriyet "Boğazlar Meselesi" başlığıyla vermişti: "Biz konferanstan emniyet, müsavat ve müdafaa hakkı istiyoruz. Konferansın verebileceği yegâne mantıklı ve haklı karar, Boğazlardaki gayri askeri mıntıkayı ilga etmekten ibarettir."⁷⁵ Konferanstaki konuların sonuca bağlanamaması antlaşmaların bir türlü sağlanamaması da gazetelerde yer almaktaydı.

Türk delegasyonu konferansın 1 Haziran tarihli oturumunda konuyu yine gündeme getirdiyse de Sovyet temsilcisi Litvinov'dan başka hiçbir destekçi bulamadı.⁷⁶ Konferans, Londra'da toplanacak olan "İktisat Kongresi" nedeniyle oturumlarına ara verince, 1933 yılında dile getirilen bu talepten bir sonuç alınamadı. Zaten Tevfik Rüştü Bey de kısa zamanda sonuç alınamayacağını farkındaydı. Bu sebeple de 6 Haziran'da Milliyet Gazetesi muhabirine verdiği bir demeçte şöyle diyordu: "Biz davamızın kuvvetinden, hakkımızın sağlamlığından eminiz. Er geç haklı olduğumuzu kabul edecekler. Yalnız davamızdan emin olduğumuz kadar sabırlı olmasını da bilmeliyiz"⁷⁷.

1933 yılında gerçekleşen Cenevre Konferansı'nda Boğazlar meselesi bir karara bağlanamamıştı. Fakat konunun uluslararası platformlarda tartışılmaya başlanması Türkiye açısından büyük önem taşıyordu. Olayları, oturumlarda yapılan konuşmaları, Türk ve yabancı delegasyonların açıklamalarını yakından takip eden Türk basını da konunun ayrıntılarını genellikle birinci sayfadan haberleştirerek okuyucularıyla paylaşmıştır.

1933 yılındaki Cenevre Konferansı'ndaki görüşmeler Almanya ve Fransa'nın anlaşamaması ile sonuçlanmıştı. McDonald Projesi ile İngilizlerin, Roosevelt Beyannamesi ile ABD'nin devreye girmesi de konferansın amaçlarına ulaşmasına katkı

⁷³ Burgaç, *a.g.e.*, s.55.

⁷⁴ "Cenevre'de Boğazlara Dair Mühim Müzakere", Akşam, 24 Mayıs 1933, s.2;

"Cenevre'de Boğazlar İçin Mühim Müzakereler", Cumhuriyet, 25 Mayıs 1933, s.6.

⁷⁵ "Boğazlar Meselesi", Cumhuriyet, 26 Mayıs 1933, s.1.

⁷⁶ "Lozan Muahedesindeki Askerî Kayıtlar Kaldırılmalıdır", Akşam, 2 Haziran 1933, s.2.

⁷⁷ "Tevfik Rüştü Bey'in Beyanati", Milliyet, 7 Haziran 1933, s.5.

sunamamıştır. Konferansın dağılmasından bir müddet sonra Almanya konferans üyeliğinden çekilmiş ve Milletler Cemiyeti üyeliğini de sonlandırdığını açıklamıştır. Bununla da yetinmeyen Alman hükümeti Versay Antlaşması kararlarına aykırı bir şekilde 1934 yılı sonuna kadar ordudaki asker sayısını yüz binden üç yüz bine çıkaracağını, kruvazör ve uçak yapımına başlayacağını dünya kamuoyuna ilan etmiştir.

3.2.1. Balkan Paktı Kurulması

Almanya'nın asker sayısını artırma silahlı araç üretimine başlama kararı tehlike çanlarının çalmasına neden oldu. Bu gelişmeler savaşın kapıda olduğunun habercisi gibiydi. Türkiye oluşan yeni siyasal atmosfer içerisinde Boğazları tahkim hakkını elde edebilmenin yollarını arıyordu. 1934 yılının Şubat ayında bölgesel ittifaklar geliştirerek bu yolda hamleler yapmaya başladı. Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile birlikte Balkan Paktı'nı kuran Türkiye bu hamlesiyle ortak savunma yapabilecek bir hat oluşturmayı amaçlıyordu. Bu antlaşmayla imzacı devletler Balkanlar'daki sınırlarını güvence altına alıyor ve ortak çıkarlarına karşı herhangi bir tehdit ortaya çıktığında birbirleriyle dayanışmayı taahhüt ediyorlardı⁷⁸.

1934 tarihli 28 Nisan Cumartesi günü yayımlanan Akşam Gazetesi'nin birinci sayfasında büyük başlıkla balkan paktına ilişkin haber metni yer alıyordu: "Balkan Misakı sayesinde Ankara'dan Baltık denizine kadar uzanan bir sulh ve emniyet sınırı var. Mayısın sonlarına doğru 4 Balkan hariciye nazarının Cenevre'de toplanarak Balkan meselelerini görüşecekleri haber veriliyor."⁷⁹

Türkiye Balkan Paktı'nın kurulmasıyla bölgesel bir savunma hattı oluşturmaya gayret etse de Bulgaristan ve İtalya'nın yaklaşımları bölgesel açıdan tehdit olarak görülüyordu. Neuilly (Nöyyi) Antlaşmasıyla topraklarının büyük bölümünden ve Ege Denizi'ne çıkış kapısından vazgeçmek zorunda kalan, bu nedenle de revizyonist emeller peşinde koşan Bulgaristan her ne kadar Paktın kuruluş aşamasında düzenlenen konferanslara katılmışsa da süreç içerisinde konferanslardan çekilmişti. Bulgaristan'ın revizyonist grupta yer alması, İtalya'yla yakınlık kurması, irredentist emeller güden faşist bir idarenin ülkede giderek güçlenmesi gibi etkenler elbette ki Türkiye açısından önemli bir tehdit anlamına geliyordu⁸⁰. Bulgaristan'ın siyasal yaklaşımlarının yanı sıra Mussolini'nin liderliğini yaptığı İtalya da bölge için bir başka tehditti. Balkan Paktı'nın imzalanmasından sonra 16 Mart 1934'te İtalyan Faşist Kongresi'ndeki konuşmasında

⁷⁸ Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara: İmge Kitapevi, 2000, s.186.

⁷⁹ Akşam, 28 Nisan 1934.

⁸⁰ Sander, *a.g.e.*, s.186.

Mussolini'nin İtalya'nın geleceğinin Akdeniz, Asya ve Afrika'da olduğunu dile getirmesi can sıkıcı bir gelişmeydi. Mussolini'ye göre bu amaca ulaşmak çok kolaydı. “Birkaç saatlik deniz seyahati ve bundan daha kısa bir hava seferi İtalya'yı Asya ve Afrika'ya bağlamak için kâfi”ydi”.⁸¹ İtalyan liderin bu sözleri bölgesel düzeyde yayılcı bir siyaset izleyeceğinin işaretiydi. Bu ifadeler Türkiye'yi endişelendirmekteydi. Cumhuriyet Türkiye'nin İtalya'nın yayılcı politikaları konusundaki endişelerini “İtalya silahlarını artırıyor”, “M. Mussolini'nin yeni silahlanma programı”⁸² başlıklarıyla haberleştirerek okurlarına duyurmaktaydı.

İtalya'nın yayılcı politikalarını ve Akdeniz üzerindeki hesaplarını açıklaması, Bulgaristan'ın güven vermeyen revizyonist siyaset anlayışı ve tüm bu olanlar karşısında Milletler Cemiyeti'nin güvenliği sağlama konusunda yetersiz kalması büyük bir savaşın yaklaştığını gözler önüne seriyordu. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'nin en önemli amacı Boğazlar konusunu uluslararası platformlarda gündemde tutmaktı. Balkan Paketi'yle birlikte bölgesel düzlemde ittifaklar kuran Türkiye, Balkan ülkeleri ile kulis faaliyetleri yaparak Boğazları tahkim edebilme konusunda destek arayışındaydı. Haziran 1934'te Silahsızlanma Konferansı'nın tekrar toplanacak olması resmî yollardan konuyu gündeme getirmek açısından Türkiye için yeni bir fırsattı. Türk diplomatları ve dışişleri yetkilileri bu fırsattan faydalanmak istiyordu. Konferansa katılmak için Cenevre'ye giden Tefik Rüştü Aras'ın Bükreş, Belgrad ve Paris'te temaslarda bulunması ve bir takım görüşmeler yapması bu hazırlığa işaret ediyordu. Bu görüşmelerin en önemli gündem maddesi Boğazlar konusuydu ve bu basında da yer almaya başlamıştı. Reuter Ajansı'nın Cenevre muhabiri gizli bir haber kaynağından aldığı bilgiye dayanarak Londra'ya bir telgraf göndermiş ve Tefik Rüştü Bey'in konferansta bir beyanatta bulunarak “Türkiye'nin kendisini Lozan Antlaşması'nın Boğazların askerlikten arındırılması maddesiyle mükellef saymayacağını” açıklayacağını duyurmuştu. Fransız basınında da Türk Hükümetinin, Boğazların gayri askerî halden çıkarılması konusunda Lozan Antlaşması'nı imza eden devletlere resmî bir başvuru yapmaya hazırlandığı, hatta bu başvurunun yakın zamanda yapılacağı konusunda ilgili devletleri haberdar ettiği yolunda yazılar çıkmaktaydı⁸³.

Tefik Rüştü Aras toplanan Cenevre Konferansı'nda daha önceki oturumlardaki kanaatlerini ve Türk dışişlerinin görüşlerini yeniden gündeme getirmekte ve Boğazlar meselesini gündemde tutmaya çalışmaktadır. Aras'ın bu çabaları Türk basını tarafından

⁸¹ Burgaç, *a.g.e.*, s.56.

⁸² Cumhuriyet, 4 Haziran 1934.

⁸³ Burgaç, *a.g.e.*, s.57.

desteklenmekte ve kamuoyuna iletilmektedir. Son Posta “Silahları Bırakma Konferansı ölümünden kurtuluyor mu?” başlığıyla verdiği haberde Cenevre Konferansı’nda Hariciye Vekili tarafından sunulan üç mühim teklifi okurlarına sunmaktadır:

1. İngiliz baş murahhasının teklifine uyararak milli müdafaa bütçelerini ilan, silahları azaltma işlerini görüşmek üzere daimi bir komisyon iftihar edici protokoller imza etmek;
2. Balkan itilafı ve Locarno Misakının esaslarından mülhem, bilhassa Avrupa planı üzerinde emniyet meselesinin heyeti umumiyesinin siyasi komisyon tarafından hemen tetkik edilmesi;
3. Bunu temin için de hususi bir komite teşkil etmek üzere keyfiyetin konferans bürosuna havale ve bu hususi komiteye emniyetle silahlanma meseleleri ile alakadar her hükümetin ve hükümet gruplarının iştirakinin temini ve bu komitenin müzakeratına lüzum göreceği işler hakkında herhangi bir hükümetin davet edilmesi. Konferans bürosu bu teklifi tetkik edecek ve Tefvik Rüştü Bey de büronun faaliyetine iştirak edecektir.⁸⁴

Cumhuriyet Gazetesi de “Cenevre’de Vaziyet” başlığıyla sunduğu haberde “Teklifimiz çok beğenildi” ifadelerine yer vermektedir. Türkiye ve Bulgaristan başlığı ile verilen haberde ise Sofya’da Tefvik Rüştü Bey’in verdiği mülakat hakkında bilgiler verilmektedir. Ve yine Cenevre’den verilen bir haber başlığı altında “8 devlet arasında bir emniyet misakı mı?” başlığıyla verilen haberde “Misaka Türkiye, Sovyet Rusya, Fransa, Küçük İtilaf, Yunanistan ve Bulgaristan dâhil olacaklarmış” ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir⁸⁵.

Türkiye’nin Balkan Paktı’na katılması ve bölge ülkeleriyle olan yakınlaşma çabaları İngilizleri ciddi manada rahatsız ediyordu. İngiltere’de yayımlanan bir makalede bu konuya değinilmekte Boğazların Lozan’da sağlanan statüsünde yaşanacak bir değişimin ve Türk hâkimiyetine girecek olmasının Sovyetlerin elini rahatlatmasından bahsediliyordu. Bunun sonucunda Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında kurulabilecek bir dostluğun Rusya’yı güçlendireceği ifade ediliyordu. Makaleden anlaşılmaktadır ki; İngilizler, Rusya ve Türkiye arasında kurulabilecek muhtemel bir dostluktan oldukça rahatsızdırlar. İngilizlerin rahatsız olduğu diğer husus ise Türklerin Boğazlarda sağlayacağı hâkimiyettir. Adı geçen makalede rahatsızlık daha da ileriye taşınmakta ve Türkiye’ye karşı tehdit edici yorumlar yapılmaktadır:

“Ümit olunur ki Türkiye [...] bunu ihlal etmeye teşebbüs etmesin. Böyle bir harekete teşebbüs Lozan Antlaşması’nı imzalamış olan devletleri akıbeti vahim tedbirlere sürükleyebilir”⁸⁶.

⁸⁴ “Cenevre Konferansı’nda H. Vekilimiz Konferansta 3 Mühim Teklif İleri Sürdü”, Son Posta, 3 Haziran 1934, s.3.

⁸⁵ “Cenevre’de Vaziyet”, Cumhuriyet, 8 Haziran 1934, s.1.

⁸⁶ “Yabancı Postası: Türkiye ve Boğazlar”, Hâkimiyet-i Milliye, 4 Haziran 1934, s.4.

İngiliz basınındaki bu tehdit edici yazılar karşısında Türk basını hemen harekete geçmiştir. Öncelikle Times'ın, Türkiye'nin, başkentini İstanbul'a nakletmeyi düşündüğü yönündeki iddiası "Times'la beraber bütün cihan iyice bilmelidir ki Cumhuriyet idaresinin merkezi Ankara'dır ve bu ebedî olarak kalacaktır. Bu esas Türk milleti için münakaşa bile kabul etmez bir mevzudur" sözleriyle yalanlanmaktaydı. Türk basınına göre tamamen mesnetsiz olan bu iddianın anlaşılması mümkün değildi. Türkiye'nin Boğazları tahkim işini gündeme getirmesinin sebeplerini dünyanın içinde bulunduğu şartlarda aramak gerekliydi. Milletler Cemiyeti'nin uluslararası barışı koruyabileceğine dair ümitlerin giderek kaybolduğu, "silahları azaltma konferansının adeta silahları artırma konferansı şekline girdiği" bir devrede Türk milletinin kendi güvenliğini sağlayacak çareler aramasından daha doğal bir şey olamazdı. "Devamlı harbe hazırlanan, silahlanan ve bazıları emperyalist düşüncelerini açığa vuran devletler silahlanmadan vazgeçebilselerdi, kendi topraklarında gelişme ve ilerlemesini teminden başka bir emeli olmayan Türkiye de Boğazların tahkimini istemezdi"⁸⁷. Cumhuriyet'te çıkan bu haberler İngiliz basınındaki yazılara ve iddialara bir cevap niteliği taşıyordu.

Türk basınında İngiliz basınına cevap verilirken yine aynı tarihlerde Yunanistan eski Dışişleri Bakanı Argiropulos konuyla ilgili bir makale yazdı. Makalede Milletler Cemiyeti'nin kendisinden beklenen görevleri yerine getiremediğine vurgu yapılmakta, uluslararası bir savaş çıkması durumunda Boğazların gayri askerî bir halde olmasının hem Türkiye'nin güvenliğine ve hem de Boğazlardan serbest geçiş rejiminin sürekliliğine önemli bir tehdit oluşturacağı ifade edilmekteydi. Argiropulos makalesinde Türkiye'ye muharip olduğu bir savaş zamanında Boğazları tahkim etme yetkisinin verilmiş olmasının da kıymetinin olmadığını söylüyordu. Zira en sonunda bu bir zaman meselesiydi ve bu zamana kadar saldırgan bir devlet çoktan Boğazlara girebilirdi. Türkiye savaşa girmemişse durum yine tehlikeliydi. Zira bu durumda savaşan taraflardan biri Boğazları işgal edebilir, burada bir üs kurabilir ve serbest geçiş tamamen ortadan kaldırılabilirdi. Özetle eski bakan gerek Türkiye'nin kendi güvenliği ve gerekse Boğazlardan serbest geçiş rejiminin sürekliliği açısından Boğazların tahkim edilmesi gerektiğini savunuyordu.⁸⁸

İngilizlerin Türk-Rus yakınlaşmasından rahatsızlık duyduğu ve İngiliz-Türk basını arasında karşılıklı atışmaların yaşandığı bir dönemde Silahsızlanma Konferansı 4 Haziran'da Cenevre'de toplandı, fakat Tefik Rüşti Bey Boğazlar konusunu konferansa taşımadı. Böyle bir konjonktürde, İngilizlerin desteğinin olmadığı bir atmosferde

⁸⁷ Abidin Daver, "Boğazlar Meselesi", Cumhuriyet, 1 Haziran 1934, s.1, 3.

⁸⁸ "Boğazların Tahkimi: Sabık Yunan Hariciye Nazırı M. Argiropulos'un Mühim Bir Makalesi", Akşam, 7 Haziran 1934, s.1, 2.

Boğazlar konusunu gündeme getirmek Türkiye'nin asıl amaçlarına hizmet etmeyecekti. Türk Dışişleri yöneticileri bu durumun farkında olarak konuyu konferans gündemine getirmemeyi ve daha doğru bir zamanı beklemeyi tercih etti. Zaten Almanya temsilci göndermediği için de konferans uzun sürmedi. Almanya'nın konferansa tekrar katılmasını sağlamak için çalışmalar yapma kararı alınmasının hemen ardından konferans görüşmelerine altı ay ara verildi. Ancak konunun Cenevre'de gündeme getirilmemesi Türkiye'nin geri adım attığını göstermiyordu. Nitekim Cenevre'den Türkiye'ye dönüş yolunda Sofya'ya uğrayan Tevfik Rüştü Bey, Boğazlar konusunu Cenevre'deki konferansta dile getirmeye gerek görmediğini söylüyor ve şunları ekliyordu: “Boğazları müdafaa için kimseden izin almaya muhtaç ve mecbur değiliz ve bu işi kendi yüksek hak ve menfaatlerimizin icabı dairesinde başarmaya muktedir bulunuyoruz”⁸⁹. Aras'ın bu açıklamaları sonrasında Cumhuriyet başyazarı Yunus Nadi kaleme aldığı yazıda “Boğazlar her şeyden evvel Türk topraklarıdır, tasarruf hakkımıza kimse dil uzatamaz. Selametimizle taalluk ettiği müddetçe Boğazların müdafaasını hudutsuz bir hakla derpiş edeceğiz”⁹⁰ ifadelerine yer vererek diplomatik çabalara olan desteğini basın olarak desteklediklerini vurgulamaktaydı.

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey Bulgaristan'dan geçerken komşu memleket gazetecilerinin sualleri içinde Boğazlar meselesine de cevap vererek Türkiye'nin bu meseleyi bir de son Cenevre müzakerelerinde tebarüz ettirmeye lüzum görmemiş olduğunu ve çünkü memleketimizin kendi yüksek hak ve menfaatleri hesabına Boğazları müdafaaya muktedir bulunduğunu kaydetmiş ve şunları dile getirmiştir: “Fil hakikat Edirne'nin tahkimine lüzum görmek bir gün bu Türk sınır şehrimizin herhangi bir tehlikeye maruz olmasını ihtimalini düşünmüş bulunmak demek olabilirdi. Biz de böyle bir tehlike varit olmadıktan başka Edirne müdafaasının mutlaka oralarda tahkimat yapmakla temin olunmayacağı bizce malum ve mukarrer bulunuyor”. Sofya'yı ziyareti esnasında bir gazetecinin Trakya sınırında askerî tahkimat yapıp yapılmadığı yolundaki sorusuna ise “Edirne'nin tahkimine de lüzum görmüyoruz. Çünkü oraya komşu siz ve Yunanlar gibi samimî dostlarımız vardır ve biz Edirne'de bu dostlardan hiçbirisinin de gözü olmadığını zannediyoruz. Şayet Edirne'de bir kimsenin gözü varsa biz Edirne'yi bugün tahkim etmeden de müdafaa edebiliriz” şeklinde cevap vermiştir⁹¹. Tevfik Rüştü Aras'ın verdiği bu cevaplar Boğazlar konusunda Türkiye'nin geri adım atmayacağını göstermekteydi. Aras'ın Sofya ziyaretinin yankıları basında devam etmekteydi.

⁸⁹ Yunus Nadi, “Boğazlar Her Şeyden Evvel Türk Topraklarıdır”, Cumhuriyet, 12 Haziran 1934, s.1.

⁹⁰ Yunus Nadi, “Boğazlar Her Şeyden Evvel Türk Topraklarıdır”, Cumhuriyet, 12 Haziran 1934, s.1.

⁹¹ “Boğazları İcabında Müdafaa Edecek Kadar Kuvvetliyiz”, Cumhuriyet, 12 Haziran 1934, s.1, 5.

Cumhuriyet, “Boğazları icabında müdafaa edecek kadar kuvvetliyiz, bunun için hiç kimseden izin istemeyiz. Edirne'yi de tahkime lüzum görmüyoruz” ifadelerine yer vererek konuyu gündemde tutmaktaydı. Haberin ilerleyen kısımlarında ise Tefvik Rüştü Bey'in, Bulgar gazetecilerine çok mühim beyanatta bulunduğu ve Sofya istasyonunda Bulgar Hariciye Nazırıyla 15 dakika görüşerek Belgrad Konferansı'nın kararlarını şifahen tebliğ ettiğine⁹² değiniliyordu.

1934 yılında Cenevre Konferansı sırasında, öncesinde ve sonrasına yaşanan gelişmeler Türk yöneticilerin Boğazlar konusundaki beklentilerinin İngilizler tarafından destek görmeyeceğini açıkça ortaya çıkarmıştı. Özellikle İngiliz basınında ve matbuatında çıkan haberler, yorumlar Lozan Antlaşması'nda karara bağlanan statükonun devam ettirilmesinden yana olduklarını göstermişti. Fakat bunun yanı sıra Türkiye'nin Yunanistan ve Rusya'nın desteğini arkasına aldığı da bir gerçektir. Türkiye'nin Boğazlar konusundaki isteklerinin önünde Fransa ve İngiltere durmaktaydı. Ruslara olan yakınlığı nedeniyle Fransızların retçi tutumlarının yumuşatılması belki mümkündür. Fakat İngiliz hükümetinin tutumunun değişmesi için bir takım gelişmelere ihtiyaç vardı. 1935 yılında yaşanacak bazı gelişmeler Türkiye'nin önünde engel olarak duran ülkelerin tutumlarının yumuşamasını sağlayacaktı⁹³.

3.3.1. Stresa Konferansı

1935 yılının Mart ayında dünya siyasetinin gidişatını etkileyecek ilk önemli gelişme Almanya'nın zorunluk askerlik uygulamasına başlamasıyla gerçekleşti. Bu duruma Fransa çok büyük tepki gösterdi. Çünkü Fransa, Avrupa'daki üstünlüğünü Versay Antlaşması'nın Almanya'yı bağlayan hükümlerine borçluydu. Bu gelişme üzerine İngiltere, Fransa ve İtalya; Stresa'da başbakanlar ve dışişleri bakanları düzeyinde bir toplantı düzenlemeye karar verdi.⁹⁴ 11 Nisan 1935'te başlayan ve Stresa Konferansı olarak bilinen bu toplantı aslında Birinci Dünya Savaşı'nın üç galip devletinin 15 Nisan'da Cenevre'de olağanüstü toplanacak olan silahsızlanma konferansında ortak hareket etmelerini sağlayabilmek amacıyla düzenlenmişti.⁹⁵ Ancak gelişmeler pek de öyle olmadı. Nitekim Stresa'da her ne kadar Avrupa barışının ihlaline karşı ortak hareket edileceği yönünde bir bildiri yayımlandıysa da, bu ortak harekette zorlayıcı tedbirlere başvurulması konusunda fikir birliği sağlanamadı. Zira İngilizler, Almanya'ya karşı

⁹² “Boğazları İcabında Müdafaa Edecek Kadar Kuvvetliyiz”, Cumhuriyet, 12 Haziran 1934, s.1, 5.

⁹³ Burgaç, *a.g.e.*, s.60.

⁹⁴ Kâmuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 143.

⁹⁵ Muharrem Feyzi Togay, “Stresa Konferansı'nın Neticeleri”, Cumhuriyet, 14 Nisan 1935, s.3.

zorlayıcı tedbirler alınmasına karşı çıkıyordu.⁹⁶ Stresa Konferansı'nın sonucunda İngilizlerin görüşleri hâkim oldu ve Cenevre'de yapılacak konferansta Almanya'ya yönelik herhangi bir yaptırım uygulanmaması görüşünde mutabakat sağlandı.

Stresa Konferansı'yla birlikte dünya siyasetinde önemli etkileri olan İngiltere ve Fransa arasında yeni bir kriz ortaya çıktı. İki ülke Almanya'ya karşı geliştirilecek tutum konusunda ihtilafa düştü. Sınır problemleri yaşadığı ve Hitler'in başında olduğu Almanya'yı kendi öncelikleri açısından önemli bir tehdit olarak gören Fransa daha sert adımlar atılması gerektiğini savunuyordu. Fakat Hitler'i daha fazla kışkırtmama taraftarı olan İngilizler daha dengeli bir politika taraftarıydı. İki ülke arasındaki fikir ayrılıkları Almanya'nın Versay Antlaşması ile taleplerini gündeme getirdiğinde belirmişti ve Fransızlar bu nedenle İngiltere'ye pek güvenmiyordu. Bu bağlamda yeni ittifak arayışları içerisine girme kararı veren Fransızlar bu tarihlerde Almanya ile ilişkileri gergin olan Sovyetlerle yakınlaşmaya başladılar. Stresa Konferansı'nda İngilizlerin radikal kararlar yerine yatıştırıcı politikalar üretme taraftarı olması sonrasında Sovyetlerle olan yakınlaşmalarını daha üst düzeyli bir müzakere düzlemine taşımaya karar verdiler. Stresa Konferansı'nın bitiminden bir süre sonra 2 Mayıs 1935'te Fransa ile Sovyetler Birliği arasında savunma paktının imzalanması kararlaştırıldı. Bu anlaşmaya göre taraflardan birisi saldırıya uğradığında ülkeler birbirine yardım edecekti. Dolayısıyla İngilizler önemli müttefikleri olan Fransa'nın isteklerini yerine getirmeyerek onların Sovyetler Birliği ile yakınlaşmalarına sebep olmuşlardı.⁹⁷

Stresa Konferansı'nda Avrupa devletleri arasında süren müzakereler ve sonrasında oluşan Fransız-Sovyet yakınlaşması, İngilizler ile Fransızlar arasındaki ayrılıklar Türk basınında yakından takip edilmekteydi. Çünkü Almanya'ya karşı geliştirilecek siyasal yaklaşım, bunun sonrasında Hitler'in ortaya koyacağı hamleler Türkiye'yi yakından ilgilendiriyordu. Özellikle de Boğazlar hakkında Türk tezlerine Sovyetlerin olumlu yaklaşımlarının olduğu bir süreçte Fransız-Sovyet mutabakatı Türk dışişleri yetkilileri tarafından takibe alınmıştı. Elbette bu yakınlaşma Türk basınının yakın takibindeydi. Dolayısıyla 1935 yılının Nisan ayında gazeteler bu olaylara geniş yer vermeye başlamıştı.

Cumhuriyet, Stresa Konferansı'na ve Avrupa'nın durumuna ilişkin haberler yapmakta "Avrupa'nın akıbetini tayin edecek konferanslara hazırlık", "Cenevre'de Balkan Antlaşması ve küçük antlaşma murahhasları da toplantılar yapacaklar." başlıklarıyla konuyu gündeme taşımaktaydı⁹⁸. Akşam ise, "Yeni yeni ihtilaflar çıkıyor"

⁹⁶ Gürün, *a.g.e.*, s. 144.

⁹⁷ Burgaç, *a.g.e.*, s.61.

⁹⁸ "Avrupa'nın akıbetini tayin edecek konferanslara hazırlık", Cumhuriyet, 8 Nisan 1935, s.1.

başlığıyla gelişmeleri duyururken “Bu defa Fransa ile İngiltere anlaşamıyor. Stresa Konferansının toplanma zamanı yaklaşıyor. Bunun için hazırlıklar ilerlemektedir” cümleleriyle haberin detaylarını sunmaktadır⁹⁹. İlerleyen günlerde de konferansla ilgili haberlere gazetelerde genişçe yer verilmeye devam etmektedir¹⁰⁰. Akşam, “İngiliz ve Fransız nazırları bugün Stresa'ya gidiyorlar”, “M. Baldwin: Milletlerin tuttıkları yol sulh yolu değildir” başlıklarıyla konferansın toplanmasıyla ilgili bilgi verirken “Stresa da konuşulacak fakat karar verilmeyecek”, “İtalya icabında Almanya'ya karşı tedbirler alınmasını istiyor” haberleriyle konferansta ülkelerin nasıl hareket edeceğiyle ilgili detaylar sunmaktadır.

Tarihler 11 Nisan 1935 Perşembe gününü gösterdiğinde beklenen Stresa konferansı toplanmakta ve o gün çıkan gazetelerde de bu konferansa ilişkin haberler yer bulmaktadır. Akşam “Stresa Konferansı toplanıyor”, “İtalya ve Fransa kati bir karar verilmesini istiyorlar”, “Almanya, devletlerin yeniden ittifaklar sistemine dönmelerinden korkuyor”¹⁰¹ başlıklarıyla okuru bilgilendirirken Cumhuriyet, “Avrupa'yı sulha yahut harbe sürükleyecek konferans, İngiliz, Fransız, İtalyan Başvekilleri bugün Stresa'da toplanıyorlar. İtalyanlarla Fransızlar, Almanya'ya karşı enerjik ve müşterek bir hattı hareket tayinini istiyorlar, Stresa Konferansı'nda bir sureti hal bulunmazsa Cenevre toplantısından hiçbir şey beklenmemeli diyorlar”¹⁰², Son Posta ise “İngiltere bize hak verdi! Diplomatlar Stresa'da konuşmaya başladılar. Şark Misakı ve Locarno iflas etti, Fransa-Rusya anlaştı, Almanya harp istiyormuş” manşetiyle konuyu gazete sütunlarına taşımaktadır¹⁰³

Konferansın ardından ertesi gün konferansa ilişkin haberler gazetelere yansımaya devam etmektedir. Cumhuriyet, “Stresa Konferansı dün sabah açıldı, müzakereler son derece gizli tutuluyor. Konferansın toplandığı Ada karadan tecrit edilmiş vaziyette, gazeteciler bile kabul edilmiyor. Konuşmalar İngiliz nazırlarının son seyahatlerine dair verdikleri izahatle başladı, bundan sonra Almanya'ya karşı takip edilecek hattı hareket hakkındaki Fransız projesi gözden geçirildi”¹⁰⁴ şeklinde detayları aktarırken Akşam “Avrupa ikiye mi ayrılıyor?” ifadeleriyle konferansa ilişkin haberini sunarak konferansta yaşanan gelişmeleri şöyle aktarmaktadır: İngilizler Fransız Sovyet anlaşmasını çok mühim buluyorlar. Stresa'da konuşmalar başladı, ekser mahfil bir netice çıkacağını

⁹⁹ “Yeni yeni ihtilaflar çıkıyor”, “Bu defa Fransa ile İngiltere anlaşamıyor”, Akşam, 9 Nisan 1935, manşet.

¹⁰⁰ “İngiltere'nin verdiği kararlar”, Cumhuriyet, 10 Nisan 1935, s.1.

¹⁰¹ “Stresa Konferansı toplanıyor.”, Akşam, 11 Nisan 1935, manşet.

¹⁰² “Avrupa'yı sulha, yahut harbe sürükleyecek konferans”, Cumhuriyet, 11 Nisan 1935, s.1.

¹⁰³ “İngiltere Bize hak verdi! Diplomatlar Stresa'da Konuşmaya Başladılar”, Son Posta, 11 Nisan 1935, manşet.

¹⁰⁴ “Stresa Konferansı Dün Sabah Açıldı”, Cumhuriyet, 12 Nisan 1935, manşet.

ummuyor. Fransız-Sovyet Anlaşması burada günün en mühim hadisesi sayılıyor. Gazeteler buna dair uzun yazılar yazmaktadır. Times Gazetesi yazdığı makalede diyor ki: Fransa ile Sovyet Rusya'nın Stresa Konferansı arifesinde anlaşmaları çok ehemmiyetlidir. Bu anlaşma Milletler Cemiyeti çerçevesi içindedir ve bu cemiyet misakın bazı maddelerini kuvvetlendirmek için yapılmıştır. Bununla beraber Avrupa'yı birbirine düşman iki cepheye ayırmak gibi mahsuru vardır¹⁰⁵. Son Posta ise "Rus-Fransa ittifakı tesir yaptı. Stresa'da ilk görüşmeler dün oldu. Rusya ile Fransa arasında mühim askeri görüşmeler oldu. İtalya, Avrupa sulhu için Almanya ile anlaşmak istiyor. Sovyet Rusya, Fransa askeri Anlaşmasının bir tezahürü olmak üzere Fransa Hariciye Bakanı Bay Laval'in Moskova ziyaretine müteakip Mayıs'ta Rusya'dan Fransa'ya bir askeri heyetin giderek bu ziyareti iade etmesi kararlaştırılmıştır"¹⁰⁶ cümleleriyle yapılan görüşmelerde yaşananları haberleştirmektedir.

Görüldüğü üzere Türk basını Stresa Konferansı sürecini yakından takip etmekteydi. Özellikle İngilizler ile Fransızlar arasındaki ihtilaflar ve Fransa ile Sovyet Rusya arasındaki yakınlaşma Türkiye'yi yakından ilgilendirmekteydi. Boğazlar meselesinde Türkiye ile Sovyetler arasında ortak bir görüş olması önemliydi. Bundan dolayı Fransa ile Sovyetler arasındaki yakınlaşma Boğazlar konusunda Türk dış politikasına yeni bir avantaj sağlayabilirdi.

İngiltere ile Fransa arasında ihtilafların arttığı bu süreçte İtalya da Mançurya'yı işgal eden Japonya'nın izinde yürümeye başlamış, Habeşistan'ı işgal etmenin yollarını aramaktaydı. İtalya, Japonya ve Almanya I. Dünya Savaşı ile oluşan dengeleri değiştirmeye ve aldıkları kararlarla bölgesel tehditler oluşturmaktaydı. Mançurya'nın işgalinde olduğu gibi Milletler Cemiyeti de bu tür olaylarda güvenliği sağlayıcı tedbirler almaktan uzak bir yapıdaydı. Milletler Cemiyeti'ni ayakta tutacak iki önemli devlet İngiltere ve Fransa'ydı, ama onlar da bu süreçte ortak hareket edemiyorlardı. Boğazlar konusunda Fransızların Sovyetler ile yaşadığı yakınlaşma İngiltere'yi rahatsız ediyordu. Çünkü bölgesel anlamda eli rahatlayan ve Boğazlar konusunda Türkiye ile yakınlaşan Sovyetler İngilizler için de tehdit oluşturuyordu. Fakat Sovyet Rusya ile Fransa arasındaki yakınlaşma Türkiye'nin tezlerini kabul etmeyen Fransız engellemesinin kalkmasını sağlayabilirdi. Bu çerçevede Türk basını Stresa Konferansı'nı bu bakımdan ilgiyle takip ediyordu. 13 Nisan 1935 gazetelerine bakıldığında Akşam, "Avrupa'da yeni anlaşmalar İtalya, Fransa'ya askeri bir ittifak teklif etmiş. Küçük İtilaf ve Balkan İtilafı ile de anlaşma

¹⁰⁵ "Avrupa ikiye mi ayrılıyor?", Akşam 12 Nisan 1935, s.1.

¹⁰⁶ "Rus-Fransız ittifakı tesir yaptı", Son Posta, 12 Nisan 1935, manşet.

yapmak istiyor. Stresa Konferansında konuşmalar devam ediyor. Fakat şimdiye kadar bir anlaşma olmadı”¹⁰⁷, Cumhuriyet “Stresa’da bugünkü vaziyet şu: Avrupa'nın akıbeti meçhul! İngiltere; Almanya'yı Cenevre'ye ve birlik çalışmalarına getirmekte musır. Konferanstan hiçbir ümit kalmadı, Almanya bazı şartlarla şart misakını kabul edeceğini bildirdi”¹⁰⁸ başlıklarıyla konferansın gidişatı hakkında bilgiler vermektedir. Konuyu diğer gazeteler gibi yakından takip eden Son Posta “İngiltere, Almanya'yı bırakmıyor! Fransa, Rusya, İtalya ve Küçük İtilaf bir araya gelecekler, Musolini Fransa'ya ittifak teklif etti Fransa, Almanya'ya karşı iktisadi boykot istiyor” manşetiyle gazeteye taşırken ¹⁰⁹, Ulus, “Stresa Konferansı bugün bitiyor. Almanya Doğu Antlaşması'na gireceğini bildirdi. Resmi bildirimler çıkarıldı. Almanya çağırırsa Laval Berlin'e gidecek”¹¹⁰ başlıklarıyla konuyu gündemde tutmaya çalışır.

Stresa Konferansı’nda Türkiye’yi yakından ilgilendiren bir gelişme daha vardı. Konferansta Almanya 1. Dünya Savaşı’ndaki müttefikleri olan Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile yapılan antlaşmalarda getirilen askerî kısıtlama tedbirlerinin kaldırılmasını teklif etmişti. Toplantı sonunda yayımlanan bildiri de şöyle deniliyordu:

“Üç devlet temsilcileri silah vaziyetleri Saint-Germain, Trianon ve Neuilly antlaşmalarıyla tespit edilmiş olan devletlerin bu vaziyetin değiştirilmesi hususundaki arzularını da değerlendirmişler ve durumu diplomatik vasıtayla diğer alakadar devletlere bildirmeyi kararlaştırmışlardır”¹¹¹.

Konferansta İngilizlerin de bu devletlerle ilgili getirilen silahlanma taleplerine olumlu yaklaştığı basına yansımaktaydı.¹¹² Bu Türkiye için tehdit edici bir durumdu. Çünkü artık sadece Almanya’nın silahlanması değil, Bulgaristan’ın silahlanması da söz konusu olacaktı. Halbuki Lozan hükümleri gereğince Trakya'daki Türk-Yunan ve Türk-Bulgar sınırları gayri askerî halde bulunduğundan, Edirne kalesi yıkılarak Edirne açık bir şehir hale getirildiğinden ve İstanbul'da 12.000'den fazla asker bulundurulması yasaklandığından Trakya ve İstanbul'un askerî açıdan korunması neredeyse imkânsızdı. Buraların savunulabilmesini kolaylaştıran tek bir şey vardı ki o da Bulgar ordusunun Neuilly Antlaşması uyarınca 20.000'den fazla asker bulunduramamasıydı.¹¹³ Şimdi bu kısıtlama da kaldırılmak isteniyordu.

Stresa Konferansı’nı takip eden basın bu konuya da dikkat çeken haberlere yer vermekteydi. Akşam, Stresa Konferansı’nın Türkiye için önemi vurgulayarak Boğazların

¹⁰⁷ “Avrupa'da yeni anlaşmalar”, Akşam, 13 Nisan 1935, manşet.

¹⁰⁸ “Stresa’da bugünkü vaziyet şu: Avrupa'nın akıbeti meçhul!”, Cumhuriyet, 13 Nisan 1935, manşet.

¹⁰⁹ “İngiltere Almanya'yı bırakmıyor!” Son Posta, 13 Nisan 1935, manşet.

¹¹⁰ “Stresa Konferansı bugün bitiyor” Ulus, 13 Nisan 1935, manşet.

¹¹¹ “Neşredilen Tebliğ”, Cumhuriyet, 15 Nisan 1935, s.8.

¹¹² “İngiltere Üç Devletin Silahlanmasına Taraf”, Cumhuriyet, 17 Nisan 1935, s.1.

¹¹³ Abidin Daver, “Ha Şunu Bileydiniz”, Cumhuriyet, 12 Nisan 1935, s.1.

tahkimi konusunda en büyük engellerden birisinin Fransa olduğunu dile getirmiş, fakat İngilizlerle uyum sağlayamayan Fransa'nın Sovyetlere yaklaşmasının Türkiye için bir avantaj ortaya çıkaracağını vurgulamıştır. Fransızların konumuyla ilgili değerlendirme yapan Akşam'ın değindiği diğer konu ise Bulgaristan'ın silahlanmasına İngilizlerin sıcak bakması durumudur. Bu Türkiye için çok büyük bir tehlikedir¹¹⁴. Akşam gibi Cumhuriyet de Stresa Konferansı'nın Bulgaristan'ın silahlanması ile ilgili boyutuna değinmiştir. Gazetede yer alan "Stresa Konferansı dağıldı. Konferansta dün Bulgaristan, Avusturya ve Macaristan'ın silahlanmaları meselesi de görüşüldü" başlığının altında Stresa toplantısının verdiği neticelere yer verilmiştir: "1-Almanya'nın iştirakiyle yeni bir konferans aktedilecek, 2- Fransa'nın Cenevre'ye yaptığı şikayet tatlıya bağlanacak, 3-Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'ın silahlanıp silahlanmamasına sonra karar verilecektir". Son Posta ise Stresa görüşmelerinin neticelerinin iyi karşılandığını ifade ederek "3 devlet birçok işlerde beraber hareket edecek" başlığı altında alınan kararları maddeler halinde sıralamıştır:

1. Almanya'nın tekrar silahlanması hakkında Fransa'nın uluslar kurumuna yaptığı şikayet
2. Bu şikayet üzerine uluslar kurumunun vereceği karar
3. Avusturya'nın istiklali ve bunun içinde bir Merkezi Avrupa Misakı yapılması meselesi
4. Macaristan ve Bulgaristan ile Avusturya'nın da silahlanması işi
5. Muadillerin yeniden ihlal edilmesine karşı alınacak tedbirler
6. Almanya'nın bazı şartlar dâhilinde şark misakına girmek kararı yedi hava taarruzlarına karşı müşterek bir anlaşma meselesi
7. Almanya ile müzakere ve uluslar kurumuna çağırılması
8. İtalya'nın teklifi üzerine Avrupa kulübünün temini hususunda daha geniş bir konferans toplanması kararlarına varıldı"¹¹⁵.

Görüldüğü üzere haberlerde Sovyet-Fransız yaklaşması ve bunun Türkiye için doğurduğu faydalar ele alınırken; diğer taraftan "Macaristan ve Bulgaristan ile Avusturya'nın da silahlanması işi"nin de konferansta gündeme getirildiği gazete sayfalarında yer almaktadır. Aslında İngilizler, Bulgaristan'ın silahlanmasına izin verilmesinin Türkiye'yi harekete geçireceğinin gayet farkındaydı.¹¹⁶ Bunu engelleyebilmek için de kendilerince bir çözüm bulmuşlardı. Buna göre, 1. Dünya Savaşı mağluplarına silahlanma hakkı verilecek, fakat askerî bölgelerin kaldırılması söz konusu olmayacaktı. Yani Almanya'ya yeniden silahlanma hakkı verilecek, fakat Versay hükümleri gereğince gayri askerî bölge haline getirilmiş olan Ren (Rhein) bölgesinde askerî tahkimat yapmasına izin verilmeyecekti. Böylece Türkiye'nin Boğazların gayri

¹¹⁴ "Stresa Konferansı Dağılıyor, Yakında Yenisi Toplanacak.", Akşam, 14 Nisan 1935, manşet.

¹¹⁵ "Stresa Konferansı Dağıldı", Cumhuriyet, 14 Nisan 1935, s.1.

¹¹⁶ "Nöyyi Muahedesi'nin Tadilini Kabul Etmek İngilizleri Düşündürüyor", Cumhuriyet, 11 Nisan 1935, s.1.

askerî halden çıkarılması talebinin önüne geçilecekti. Ancak açıkçası böyle bir manevranın Türkiye'yi durdurması pek mümkün gözüküyordu. Nitekim Cumhuriyet Gazetesi'nde isimsiz çıkan "İngiliz Mantiğı" başlıklı bir köşe yazısındaki şu sözler bu tarihlerde İngilizlere yönelik öfkeyi ve Türkiye'nin kararlılığını olanca çıplaklığıyla göstermekteydi:

"Bu mantığa bayılmamak mümkün değil! Bu iki meselenin birbiriyle alakası ne? Almanya'ya silahlan fakat Ren'de gayri askerî mntıkaya dokunma diyorlar. Burada müsaade de yasak da Almanya'yadır. Sonra Bulgaristan'a da silahlan diyecekler, ama arkasından da Türkiye'ye dönüp fakat sen Boğazları tahkim etme diye emir buyuracaklar. Buradaysa müsaade Bulgaristan'a, yasak Türkiye'yedir. İşte İngiliz dostlarımızın mantığı..."

[...] Boğazların tahkimatı sırf savunma amaçlıdır. Boğaz istihkâmları, Ren boyunda yapılacak tahkimat gibi, başka bir memlekete taarruz için dayanak noktası ve harekât üssü olamaz. Çünkü önü denizdir. Boğaz istihkâmları ancak denizden gelecek taarruzlara karşı memleketi muhafaza eder. İngiliz görüşü saldırı amaçlı bir şeyi savunma amaçlı bir şeyle bir tutmak demektir.

Bu da İngiliz dostlarımızın ikinci bir mantığı!"¹¹⁷.

Stresa'da ortaya çıkan sonuç şunu açıklıkla ortaya koymuştu. Türkiye, Bulgaristan'a silahlanma hakkı verildiği takdirde Boğazları tahkim etmeye son derece kararlıydı. Bu konuda basında yer alan köşe yazıları ve değerlendirmeler ilgililer tarafından mutlaka takip edilmekteydi. Dolayısıyla Türkiye'nin Boğazlardaki tahkim kararından vazgeçmeyeceği İngilizler ve diğer ilgili devletler tarafından da bilinmekteydi.

3.3.2. 17 Nisan 1935 Cenevre Konferansı

Stresa Konferansı'nın dağılmasından sonra 17 Nisan 1935'te Cenevre Konferansı toplandı. Almanya'nın bu toplantıya katılması yönünde ikna çalışmaları olsa da bunlar sonuç vermedi ve gösterilen tüm çabalara rağmen Almanya bu toplantıya temsilci göndermedi. Cenevre Konferansı'nın ilk oturumunda Fransa Dışişleri Bakanı Laval tarafından İngiltere, Fransa ve İtalya adına bir karar projesi sunuldu. Bu projede Milletler Cemiyeti'nin yeniden silahlanmaya başlayan Almanya'yı sözlü olarak uyarması ve bu tür eylemlere devam etmesi durumunda bu devlete karşı ortak hareket edilmesi önerileri yer almaktaydı. Fakat Laval'in sunduğu karar metnin de Stresa'nın sonuç bildirisinde bulunan 1. Dünya Savaşı mağluplarına yeniden silahlanma hakkı verilmesi konusuna yer verilmemekteydi. Anlaşıldığı kadarıyla Türkiye'nin bu konudaki itirazları ve tepkileri sonuç vermişe benziyordu. Toplantıda Türkiye'yi temsilen bulunan Dışişleri Bakanı

¹¹⁷ Tokmak, "İngiliz Mantiğı", Cumhuriyet, 17 Nisan 1935, s.3.

Tevfik Rüştü Aras ise gündem dışı söz alarak Boğazlar meselesini Cenevre Konferansı'nın gündemine taşımıştı.¹¹⁸

Boğazlar meselesinin yeniden gündeme getirildiği bu konferans da Türk basını tarafından yakından takip edilmekteydi. Akşam, konuyu “Cenevre'de mühim siyasi konuşmalar başladı. Stresa Konferansı'nın bitmesi ile beraber bu defa silahsızlanma meselesi Cenevre'de görüşülmeye başladı. Milletler Cemiyeti Konseyi bugün, Türkiye Hariciye Vekili Doktor Bey Tevfik Rüştü Aras'ın reisliği altında toplanıyor. Murahhasların hemen hepsi Cenevre'ye gelmişlerdir. Ekser murahhaslar cumartesi günü akşamı gelmişlerdir. Dün akşam da Fransız ve İngiliz Hariciye Nazırları geldiler” şeklinde haberleştirirken¹¹⁹, Cumhuriyet “Cenevre'de bugün Fransa'nın şikâyeti tetkik edilecek. Stresa Konferansı'nın neticelerini bildiren resmi tebliğ dün neşredildi. Fransızlar konferans neticelerinden memnuniyetle bahsetmekle beraber 3 devlet arasındaki cephe birliği siyasi değil manevidir diyorlar. Stresa'da bir İngiliz-İtalyan beyannamesi de neşrolundu” cümleleriyle okurlarına aktarmaktadır¹²⁰. Son Posta ise “Stresa'nın ameli neticeleri 3 devlet, sulhu teşkilatlandırmanın esaslarını kurar gibi oldular, velhasıl epey çalıştılar”¹²¹ cümleleriyle konferansın sonuçlarını değerlendirmiştir. Toplantının yankıları sonraki günlerde de basında yer bulmaya devam etmiştir. 16 Nisan tarihli Cumhuriyet “Uluslar Derneği Konseyi Tevfik Rüştü Aras'ın riyasetinde toplandı. İtalyan-Habeş ihtilafı hakkında Habeşistan'ın müracaatı ruznameden çıkarıldı, Fransa'nın şikâyeti de bugünkü gizli içtimada görüşülecektir” ifadeleriyle konuyu gündemde tutmaya devam etmiş ve haberin altında “Stresa Konferansı'nın en mühim bir neticesi: Fransız-İtalyan ittifakı” cümleleriyle ayrıntılara değinmiştir¹²². Akşam ise “Stresa konferansından sonra... neticeden herkes memnun fakat bütün güçlükler ortadan kaldırılamadı” şeklinde bir haberle gelişmeleri duyurmuştur¹²³. Aynı günlerde Son Posta “Cenevre toplantısı başladı, Almanya ağır bir cevap verdi!” manşetiyle çıkmış ve “İngiltere ve Fransa'ya göre sulh kurtarıldı.”, “Uluslar kurumundan tesirli bir karar bekleniyor” başlıklarıyla gelişmeleri okurlarına duyurmuştur¹²⁴. Gelişmeleri yakından takip eden diğer bir gazete Ulus'tur. 15 Nisan'da “Stresa Konferansı bitti resmi bildirimler çıkarıldı, delegeler Cenevre'ye gittiler”¹²⁵ haberine yer

¹¹⁸ Burgaç, *a.g.e.*, s.65.

¹¹⁹ “Almanlara karşı cephe alıyorlar”, Akşam, 15 Nisan 1935, manşet.

¹²⁰ “Cenevre'de bugün Fransa'nın şikâyeti tetkik edilecek”, Cumhuriyet, 15 Nisan 1935, s.1.

¹²¹ “Stresa'nın Ameli Neticeleri”, Son Posta, 15 Nisan 1935, manşet.

¹²² “Cenevre'de dünkü içtima”, Cumhuriyet, 16 Nisan 1935, s.1.

¹²³ “Stresa konferansından sonra”, Akşam, 16 Nisan 1935, s.2.

¹²⁴ “Cenevre toplantısı başladı”, Son Posta, 16 Nisan 1935, manşet.

¹²⁵ “Stresa Konferansı bitti”, Ulus, 15 Nisan 1935, s.1.

veren gazete bir gün sonra ise “Stresa’da sonra McDonald’a göre konferans ne sonuç verdi?” başlığını atarak konferanstaki gelişmeleri şu şekilde habeleştirmiştir:

Konferansın son toplantısı dolayısıyla McDonald's Mussolini'ye teşekkür etmiş ve şunları söylemiştir: Şimdiki durum ya harp ya barıştır. Son dakikaya kadar barışın kapısını açık bulundurmaya çalışmak gerekir ve eğer o kapının kapanması mukadder ise tarafımızdan kapatılmış bulunmasın. Harp için yapılacak hareketleri başkalarına bırakalım. Barış'ın kapısı perde arkasında değil öğle güneşinin altında kapanmalıdır. Böyle olursa namuslu ve düzenli devletler kimin suçlu olduğunu öğrenmiş bulunacaklardır¹²⁶.

Cenevre'deki görüşmeler çok boyutlu olarak basın tarafından takip edilmekteydi. İhtilaflar, tartışmalar, müzakereler, yetkililerin beyanatları vb. detaylar tüm yönleriyle basın tarafından aktarılmaktaydı. Akşam, “Cenevre'de çetin münakaşalar” manşetiyle Leh ve İspanya murahhasların itirazlarını haberleştirirken¹²⁷, Cumhuriyet “Bulgaristan ve Avusturya ve Macaristan'ın silahlanması” başlığıyla gelişmelerin bir başka boyutuna odaklanmaktaydı¹²⁸. Son Posta ise “Almanya Hiddet saçıyor!”, “Hitler'in Gazetesi diyor ki: Almanya'yı hiç kimse mahkum edemez! Uluslar Kurumu, 3 devletin kararını kabul etti”¹²⁹ ifadeleriyle yapılan görüşmeler karşısında Almanya'nın tavrını gündeme taşıyordu.

Stresa Konferansı sonrasında Almanya'ya yönelik tavsiyeler ve Milletler Cemiyeti Konseyi'nde Fransa'nın sunduğu kararların kabul edilmesi Almanya'yı kızdırmıştı. Almanya bu gelişmeler sonrasında silahlanma girişimlerini artırmaya karar vermişti. Hitler'in katı tutumu ve silahlanma kararı Boğazlar meselesi bağlamında Türkiye'yi de tedirgin etmekteydi. Bu nedenle Türk basını Almanya'nın açıklamalarını, yaklaşımlarını yakın bir şekilde takip etmekteydi. Son Posta, “Almanya, Versay Muahedesi tamamen parçalamak kararındadır. Hitler, bütün dünyaya meydan okuyacak Paris, Toronto ve Roma'daki Alman elçileri geri mi çağırılıyor?” başlıklarıyla Almanya'nın adımlarını takip etmekteydi¹³⁰. Akşam ise “Almanya, Roma'daki toplantıya gitmeyecek” başlığının altında şu cümlelerle gelişmeleri duyurmaktadır:

Milletler Cemiyeti konseyinin kararı Almanya'da büyük infial uyandırdı. Alman hükümeti Stresa Konferansı'nın tavsiyelerini nazara dikkate almamaya ve Roma'da toplanacak olan orta Avrupa Konferansı'na gitmemeye karar vermiştir. Bu hareket bir gün Milletler Cemiyeti konseyinde Fransız karar suretinin kabul edilmesi neticesidir. Gazeteler Fransa'nın uluslar kurumu konseyine verdiği karar suretine şiddetle hücum etmektedirler. Gazetenin ikinci sayfasında yer alan başlıkta

¹²⁶ “Stresa’da sonra”, “McDonald'a Göre Konferans Ne Sonuç Verdi?”, Ulus, 16 Nisan 1935, s.1.

¹²⁷ “Cenevre'de Çetin Münakaşalar”, Akşam, 17 Nisan 1935, manşet.

¹²⁸ “Bulgaristan Ve Avusturya Ve Macaristan'ın Silahlanması”, Cumhuriyet, 17 Nisan 1935, manşet.

¹²⁹ “Almanya Hiddet Saçıyor!”, Son Posta, 18 Nisan 1935, manşet.

¹³⁰ “Almanya Versay Muahedesi Tamamen Parçalamak Kararındadır.”, Son Posta, 19 Nisan 1935, manşet.

muahedeler değişmeyecek. Küçük İtilaf askeri maddelerde tadilata razı değil bilgisi yer almaktadır¹³¹.

Akşam da Almanya'nın yaklaşımlarına dönük haberler yapmakta ve ‘‘Almanya'da heyecan gittikçe artıyor’’ başlığıyla birlikte okurlarına şu bilgileri aktarmaktadır:

‘‘Almanya Roma'ya gitmeyecek, Milletler Cemiyeti ile bütün münasebatı kesiliyor. Milletler Cemiyeti konteyner kararı Almanya'da büyük bir hiddet uyandırmıştır. Bu hiddet gittikçe artıyor. Gazetelerin makaleleri çok şiddetlidir. Bu karar Almanya'ya karşı meydan okuma sayılıyor. Versay Antlaşması'nın tamamen yırtılmasını, Ren sahilinde istihkâm yapılmasını isteyenler de vardır’’¹³².

Haberlerde görüleceği üzere Stresa Konferansı ve hemen sonrasında başlayan Cenevre Konferansı Türk matbuatında yakın bir şekilde takip edilmektedir. Stresa'da Almanya'nın gündeme getirdiği silahsızlanma meselesinin tadil edilmesi, İtalya ve Fransa arasında oluşan yeni ittifak, Almanya'nın Cenevre Konferansı'na katılmaması ve Fransa'nın Cenevre Konferansı'na sunduğu karar tasarısı hakkındaki değerlendirmeler, yorumlar Türkiye'deki gazetelerde yer bulmaktadır.

Türkiye Stresa Konferansı'nın sonuç bildirisi üzerine yaptığı açıklamalar ve gerçekleştirdiği görüşmelerle Boğazlar konusundaki duruşunu taraflara iletmekteydi. Diplomatik çabalarını sürdüren Hariciye Nazırını Tefvik Rüştü Bey Cenevre Konferansı'nda da söz olarak Türkiye'nin Boğazlar mıntıkasında askerî kısıtlamaya tabi tutulduğunu dile getirdi. Ayrıca Bulgaristan ile ilgili masaya getirilen Trakya sınırındaki meseleden de bahsetti. Trakya'daki konunun sadece bölge ülkelerini ilgilendirdiğini söyleyen Aras, bu meselenin Yunanistan, Türkiye ve Bulgaristan tarafından değerlendirilmesi gerektiğini vurguladı. Fakat Boğazların statüsünün farklı olduğunu ifade ederek buranın savunması açısından ciddi bir güvenlik tehdidi yarattığını ve eğer mevcut antlaşmalarla belirlenmiş olan askerî hükümlerde bir değeriklik yapılırsa, Türkiye'nin de buna karşılık Boğazların askerî rejiminde değeriklikler yapmak mecburiyetinde kalacağını ifade etti.¹³³ Tefvik Rüştü Bey bu sözleriyle Bulgaristan'a silahlanma hakkı verilmesi durumunda Boğazları tahkim edeceklerini ifade etmekteydi. Türkiye Boğazlar konusunu bu şartlarda masaya getirmek istemiyordu, ama bu konudaki bakış açısının ve duruşunun da bilinmesi gerektiğini aktarmak istiyordu.

Ulus, Aras'ın konuşmasını şu şekilde duyurmaktadır: ‘‘Boğazların durumu Uluslar Derneği Konseyi Başkanı Tefvik Rüştü Aras konunun esasına dokunmaksızın Boğazlar hususunda Lozan Antlaşması ile kurulmuş olan farklı muameleye Türkiye delegesi

¹³¹ ‘‘Almanya, Roma'daki Toplantıya Gitmeyecek’’, Akşam, 18 Nisan 1935, s.1.

¹³² ‘‘Almanya'da Heyecan Gittikçe Artıyor’’, Akşam, 19 Nisan 1935, s.1.

¹³³ ‘‘Boğazlar Meselesindeki Fikrimiz’’, Cumhuriyet, 19 Nisan 1935, s.1, 5.

sifatıyla itiraz etmiştir”¹³⁴. Son Posta ise “Boğazlar ve İngiltere” başlığıyla konuyu haberleştirmektedir:

“Dünkü kabine toplantısının müteakip Cenevre Konferansı’nda Tevfik Rüştü Aras tarafından ortaya konulan Çanakkale Boğazı vaziyetinin tadili keyfiyetinin Roma konferansına taalluk eder bir madde olduğu kaydedilmekteydi. Türk askerî kuvvetlerinin sevkülceş vaziyeti kâfi derecede Emniyeti kabil bulunduğu ve o mıntıkaya vuku bulacak herhangi bir tecavüzün arsulusal müdahaleyi davet edeceği ve Balkanlarda yeni bir takım antlaşmalar akdinin bu emniyeti daha da takviye eyleyeceği bu münasebetle titiz olunmaktadır haberi yer almaktadır”¹³⁵.

Aras’ın Cenevre’de yaptığı konuşma Cumhuriyet’te de yankısını bulmuş ve “Boğazlar meselesindeki fikrimiz antlaşmalar değişecek olursa Çanakkale rejimi de değişmelidir”, “Hariciye vekilimizin beyanatını Sovyetler tasvip ettiler, İngiltere, Fransa ve İtalya nazikane ihtirazi kayıtlar ileri sürdüler” başlıklarıyla okurlara duyurulmuştur. Haberin devamında ise şu bilgilere yer verilmiştir:

“Boğazlarda istediğimiz müdafaada müsavattır. Cenevre’de Boğazlar meselesi kısaca konuşuldu. Dışişleri Bakanımız Tevfik Rüştü Aras, antlaşmalarla çizilmiş olan vaziyette değişiklikler yapıldığı takdirde, Türkiye’nin bu değişiklikleri Boğazların askeri rejiminde yapılacak mukabil tadilata bağlı tutmak mecburiyetinde kalacağını açıkça söyledi. Boğazlardan geçme serbestliğine asla dokunmak fikrinde olmadığımızı da ilave etti. Bunun üzerine İngiltere, İtalya, Fransa malikane itirazi kayıtlar ileri sürdüler, Sovyetler ise bu beyanatı tamamıyla tasvip ve takviye ettiler. Diğer Konsey azası bu mesele hakkında söz almadılar bilgisi verilmektedir”¹³⁶.

Tevfik Rüştü Bey’in Cenevre Konferansı’nda gerçekleştirdiği konuşma daha önceki toplantılarda da olduğu gibi Sovyet delegasyonları tarafından desteklendi. Fakat Türkiye’nin Boğazlar konusunda tavrını değiştirmesini beklediği asıl ülke olan İngilizlerin tavırlarında bir değişiklik yaşanmamıştı. İngiltere Boğazlar konusundaki ihtiyatlı tavrını sürdürmekteydi. Konferansın hemen akabinde Times Gazetesi’nde çıkan bir makale İngilizlerin takındığı tutumu netlikle göstermekteydi. Makaleye göre Türkiye’nin Boğazlar rejiminin değiştirilmesi talebinin kabul edilmesi için geçerli hiçbir sebep yoktu. Üstelik böyle bir değişiklik sadece Türkiye, Sovyetler Birliği ve Akdeniz devletlerini değil, Almanya’dan Bulgaristan’a kadar, Tuna Nehri havzasından yararlanan tüm devletleri ilgilendiren karışık bir meseleydi. İlgili tüm devletlerin görüşleri önem taşımaktaydı. Dolayısıyla mevcut durumda ne İngiltere’nin ne de Fransa ve İtalya’nın Türkiye’nin bu talebini desteklemeleri mümkün değildi.¹³⁷

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey’in yaptığı konuşma ve bu konuşmada dile getirdiği Türk talebi basında yer bulmaya devam etmekteydi. Cumhuriyet, “Boğazlardaki

¹³⁴ “Stresa’dan sonra Cenevre”, Ulus, 18 Nisan 1935, s.1.

¹³⁵ “Boğazlar ve İngiltere”, Son Posta, 19 Nisan 1935, s.1.

¹³⁶ “Boğazlar meselesindeki fikrimiz”, Cumhuriyet, 19 Nisan 1935, s.1.

¹³⁷ “Boğazlar Meselesi ve Taymis”, Zaman, 21 Nisan 1935, s.2.

rejimin değişmesini niçin istedik, Taymsın, Versay'dan sonra Triyanon ve Nöyi antlaşmalarında da sarsıntılar belirirken Çanakkale'de bizim durumumuzun eski halinde kalamayacağını anlaması lazımdır”¹³⁸ başlığıyla verdiği haber konunun basında tartışılmaya devam ettiğini göstermektedir.

Türk gazetelerinin Nisan 1935'in sonlarına takip ettiği ve gündeme getirdiği önemli konulardan birisi de Fransa ve Sovyetler arasındaki görüşmelerdir. Çünkü Türk tezlerine Sovyetlerin sıcak bakması Türkiye için önemliydi. Boğazlar konusunda Türk taleplerine olumlu yaklaşmayan Fransızların, Sovyetlerle yaklaşması Türk basınının ilgisini çekmekteydi. Bu konu hakkında Tan konuyla ilgili şu haberleri aktarmaktadır:

“Fransız Sovyet anlaşmasındaki gecikme nasıl tefsir ediliyor? Bazı gazeteler, Fransız-Sovyet anlaşmasındaki gecikmeyi tahlil etmektedirler. Bu gecikmeyi müsait bir şekilde karşılayan Lejor Gazetesi diyor ki tas ajansının haber vermekte olduğu talip hadisesi bizden istenilen şey hakkında daha etrafi düşünebilmemizde temin edecek bir fırsattır. Biz bu fırsatı büyük bir memnuniyetle karşılıyoruz”¹³⁹

Aynı konu Cumhuriyet'te “Sovyet-Fransız ihtilafı Balkan Antlaşması ile küçük antlaşma bu misak imzalanmadan Tuna Misakı müzakerelerine iştirak etmeyecekler”¹⁴⁰ haberiyle yer bulurken, 25 Nisan tarihli Tan'da ise “Rus-Fransız Antlaşması yola girmek üzere” başlığıyla okura sunulmaktadır.

3.3.3. Mustafa Kemal Atatürk'ün Boğazlar Mülakatı

1935 yılının Haziran aylarında İngilizlerin Times Gazetesi ile Türk basını arasında Boğazlar meselesi hakkında karşılıklı atışmalar söz konusuydu. Görüldüğü kadarıyla diplomatik kanallarda dile getirilmesi gereken kanaatler basın yoluyla muhatabına duyurulmaktaydı. Karşılıklı atışmaların sürdüğü bu tarihlerde Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün Amerikalı bir gazeteci olan Gladys Baker ile gerçekleştirdiği mülakat ile Boğazlar meselesi bir kez daha dünya gündemine taşınmış oldu. Baker'ın “Türkiye neden Çanakkale'yi tahkim etmek istiyor?” sorusuna Mustafa Kemal, Boğazların gayri askerî hale getirilmesinin kabul edildiği zamandaki şartların değiştiğini, dünyanın hızla bir savaşa doğru gittiğini, bu şartlar altında Türkiye'nin anavatanını savunabilmek için Boğazların tahkimine ihtiyaç duyduğu cevabını vermişti. Baker'ın bu sorusuna karşı bize 'Boğazları niçin tahkim etmek istiyorsunuz?' sorusunu sormaktan ziyade, bunun aksini ısrarla talep edenlere 'Niçin?' sorusunu yöneltmek daha uygun olur sanırım" sözleriyle Atatürk, başta İngiltere olmak üzere, tahkime karşı tüm ilgili devletlere de açık bir mesaj vermişti.

¹³⁸ “Boğazlardaki Rejimin Değişmesini Niçin İstedik”, Cumhuriyet, 22 Nisan 1935, s.1.

¹³⁹ “Fransız Sovyet Anlaşmasındaki Gecikme Nasıl Tefsir Ediliyor?”, Tan, 24 Nisan 1935, s.7.

¹⁴⁰ “Sovyet-Fransız İhtilafı”, Cumhuriyet, 24 Nisan 1935, s.1.

Atatürk'ün Haziran 1935'te gerçekleştirdiği bu mülakat Türk basınında da geniş bir şekilde yer almaya başlamış, Türkiye'nin Boğazlar konusundaki tezleri tekrar gazete sayfalarına taşınmaya başlamıştı. Cumhuriyet'te yayımlanan bir makalede “Boğazların Türkiye'nin ve Karadeniz'in kapısı” olduğu hatırlatılmakta ve “Komşu evin kapısının açık kalmasını kimler ister, kimler istemez malumdur”¹⁴¹ sözleriyle doğrudan İngiltere hedef alınmaktaydı. Mustafa Kemal'in verdiği mülakat Cumhuriyet'te “Büyük Önder beynelmilel vaziyeti nasıl görüyor” başlığıyla verilmekte ve mülakatta Cumhurbaşkanının ifadeleri şu şekilde sunulmaktaydı: “Atatürk Boğazlar hakkında Türkiye muhtemel sulh bozguncularının birbirleriyle harp etmek için boğazlardan geçmesine mani olmaya mecburdur buna asla müsaade etmeyecektir demişlerdir”¹⁴².

Son Posta ise Atatürk'ün mülakatını manşetten vermiş ve Glady Baker ile yapılan mülakatı asıl metinden tercüme ederek şunları aktarmıştır:

Türkiye'nin neden Boğazları tahkim etmek istiyor sorusuna karşılık ise Mustafa Kemal şu cevabı verir: Türkiye'nin Boğazları açık bırakmaya razı olduğu Lozan Antlaşması'ndan beri dünya vaziyeti ve bazı şerait değişmiştir. Boğazlar Türk arazisini iki kısma ayırır. Bundan dolayı bu deniz geçidinin tahkimi Türkiye'nin emniyeti ve müdafaası için çok ehemmiyetlidir. O aynı zamanda beynel münasebatın can alıcı bir unsurudur. Anahtar vaziyetinde böyle mühim bir yer herhangi sergüzeştçi bir mütearızın keyfine de merhametine de bırakılmaz. Türkiye muhtemel suç bozucularının birbirleriyle harp etmek için Boğazlardan geçmesine mani olmaya mecburdur der ve cümlesini şu şekilde tamamlar Türkiye buna asla müsaade etmeyecektir.¹⁴³

Ulus da Mustafa Kemal'in bu mülakatını okurlarına duyuran gazetelerden birisidir. Gazetede Atatürk'le Mis Baker'ın mülakatı başlığıyla verilen haberde, birçok Amerika gazetelerinde yazılan yazan Mis Baker geçenlerde memleketimize gelmiş ve burada Cumhurbaşkanımız Atatürk'le mülakatta bulunmuştu, denilmektedir. Haberin devamında ise bu mülakatın son günlerde birkaç Avrupa Gazetesi'nde çıktığı vurgulanmakta ve Mustafa Kemal'in Boğazlar konusundaki düşüncelerine yer verilmektedir. Mülakatı manşetinden veren diğer bir gazete olan Tan ise mülakattan önemli bulduğu şu metni gazete sütunlarına taşımaktadır:

“Atatürk'le mülakat, Atatürk Şimali Amerika matbuatını temsil eden bir gazeteciye, bütün dünyada derin akisler uyandıracak çok önemli beyanatta bulundu.” Beyanat şöyledir: Ben diktatör değilim. Ben kalpleri kırarak değil kalpleri kazanarak hükmetmek isterim. Yakın atiden bahsetmemeliyiz. Harp tehlikesi bulunduğumuz zamanda vardır. Avrupa'daki vaziyet çok fenadır. Harbin ciddiyetini nazarı dikkate almayan bazı gayri samimi önderler taarruzun vasıtaları olmuşlardır. Türkiye sulh bozucularının, birbirleriyle harp etmek için boğazlardan geçmesine mani olmaya mecburdur.¹⁴⁴

¹⁴¹ Abidin Daver, “Boğazların Tahkimi İşinde Yanlış Bir Düşünce”, Cumhuriyet, 5 Ağustos 1935, s.7.

¹⁴² “Büyük Önder Beynelmilel Vaziyeti Nasıl Görüyor”, Cumhuriyet, 21 Haziran 1935, s.1.

¹⁴³ “Atatürk ve Gelecek Harp”, Son Posta, 21 Haziran 1935, manşet.

¹⁴⁴ “Atatürk'le Mülakat”, Tan, 21 Haziran 1935, manşet.

3.3.4. İtalya-Habeşistan Savaşına Doğru

Türkiye ile İngiltere arasında basın üzerinden devam eden karşılıklı açıklamalar Boğazlar konusunda Türkiye'yi tedirgin etmeye devam ediyordu. Fakat Türkiye geri adım atacak bir konumda değildi. Eylül ayında Cenevre'de toplanan Milletler Cemiyeti toplantısında Hariciye Nazırı Tefik Rüşti Bey "Şayet mevcut antlaşmalarla tespit edilen vaziyette değişiklikler meydana gelirse, Türkiye bunları Boğazların askerî rejiminde icap eden değişikliklerin icrasına bağlı kılmak zaruretinde kalacaktır"¹⁴⁵ sözleriyle Türkiye'nin kararlılığını bir kez daha ortaya koymuştu. Türkiye Mustafa Kemal Atatürk'ün mülakatında ve Aras'ın konuşmasında belirttiği üzere geri adım atmayacaktı. Türkiye diplomatik yollardan ve basın kanalıyla haklı davasında görüşlerini açıklıkla ortaya koyuyor fakat harekete geçmek için de acele etmiyordu. Bu konuların konuşulabileceği ve çözüme kavuşabileceği daha uygun bir ortamın oluşmasını bekliyordu. Boğazları tahkim konusunu Türkiye ilk kez 1933 yılında gündeme getirmişti. 1935 yılına kadar geçen sürede en azından konunun uluslararası gündemde yer almasını sağlamayı başarmıştı. Bunun yanı sıra Sovyet Rusya, Yunanistan gibi ülkelerin konuya olumlu şekilde yaklaşmaları da önemliydi. Fakat sadece bu ülkelerin olumlu yaklaşımları konunun çözülmesi için yeterli değildi. Çünkü bu konuda desteği gereken en önemli ülkelerden birisi İngiltere idi. Türkiye'nin beklediği ortam 1935 Cenevre Silahsızlanma Konferansı'ndan bir süre sonra gerçekleşmeye başlamıştı. İtalya'nın Habeşistan'a saldırmasıyla Türkiye aradığı ortamı yakalamaya başlayacaktı. Bu gelişmeden sonra İngilizlerin Boğazların tahkimine karşı olan sert tutumu yumuşamaya başlayacaktı.

İtalya'nın Habeşistan'a karşı harekete geçmesi Türkiye'nin bölge güvenliği açısından taşıdığı kuşkuları haklı çıkarmıştı. Bulgaristan ve Almanya'nın silahlanma çabaları, İtalya'nın ise Akdeniz çevresindeki yayılcı hedefleri Türkiye'yi tehdit edici unsurlardı. İtalya'nın Habeşistan'a karşı açtığı savaş Türkiye'nin Boğazlar konusunda adım atması için zaman kalmadığını göstermişti. Bu savaşın ortaya çıkması sonucunda gelişen bu yeni ve olağanüstü siyasal durum elbette ki Boğazların durumunu da bir kez daha gündeme getirdi. Afyonkarahisar Milletvekili Berç Türker, 10 Ekim'de yapılan görüşmede bir sözlü soru önergesiyle konuyu Meclis'e taşımıştı. Önergede uluslararası siyasal durumun son derece gergin olduğu, böyle bir dönemde Boğazların açık olmasının ülke güvenliği açısından büyük bir tehlike yarattığı vurgulanmakta ve hükümetten bu durum karşısında ne gibi tedbirler aldığını açıklaması istenmekteydi. Türker'e göre dünya siyasetinde meydana gelen değişimler Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin hükümlerini

¹⁴⁵ "Muahedeler Değişirse Boğazların Askerî Rejiminde de Tadilat Yapılmalıdır", Tan, 16 Eylül 1935, s.4.

geçersiz hale getirmişti. Dolayısıyla bir an evvel Milletler Cemiyeti'ne başvuru yapılmalı, konuyla ilgili görüşme talep edilmeli ve mesele “dostane şekilde” halledilmeliydi. Önergeyi cevaplayan Dışişleri Bakan Vekili Şükrü Kaya ise Boğazların mevcut durumunun ülke savunması açısından yarattığı boşluğun giderilmesi noktasında hükümetin uluslararası arenada yoğun bir çalışma içinde olduğunu söylemişti. Ardından da “Beklemediğimiz ihtimallere maruz kalırsak icap eden tedbirleri almakta tereddüt etmeyeceğiz” sözleriyle Cumhuriyet hükümetinin bu konudaki kararlılığının altını çizmekteydi.¹⁴⁶

Türkiye’yi endişelendiren savaş Türk basınında Ağustos 1935’ten itibaren yakından takip edilmeye başlanmıştı. Çünkü bu hadise Türklerin Boğazlar hakkında iki yıldır uluslararası toplantılarda dile getirdiği iddiaları haklı çıkarmaktaydı. Bundan dolayı basın İtalya-Habeşistan savaşının tüm detaylarını haberleştirmeye başlamıştı. Özellikle 1935 yılının Ağustos ayından itibaren basında haberle yoğunlaşmaya başlamıştı. Gazetelerde bu dönemde aktarılan konu savaşın her an başlayabileceği üzerineydi. Akşam, “İtalya ve Habeşistan harp hazırlıklarına devam ettikleri bildirilmektedir. Milletler Cemiyeti Konseyi’nin kararı tehlikeyi ortadan kaldıramadı” başlığıyla harp hazırlıklarını duyururken Tan, “Habeş meselesini konuşacak Yahudi düşmanlığı komisyon Paris'te toplanacak. Hakem Komisyonu 1 Eylül'e kadar işini bitirmiş neticeyi uluslar grubuna vermiş olacak. Görüşmeler son vermezse Cenevre anlaşmasına göre hareket edilecek”¹⁴⁷ cümleleriyle harbe giden süreci manşetine taşımaktaydı. Konuyu yakından takip eden gazetelerden birisi de Son Posta’ydı. 5 Ağustos ile 16 Ağustos tarihleri arasında sütunlarında birçok habere yer veren Son Posta İtalya’nın başlatacağı saldırılara değinmekte ve ortaya çıkacak savaşın dünyada meydana getireceği anlaşmazlıklara, çatışmalara vurgu yapmaktaydı. “Musolini'nin fikri mutlak harptir. Bir gün bu kararını hususi bir mecliste bir İngiliz gazetecisine ağızından kaçırmıştır”¹⁴⁸ manşetiyle çıkan Son Posta savaşın çıkmasının mutlak olduğunu haberleştirmekteydi. Ağustos ayında diğer gazetelerde çıkan haberleri ise şöylece sıralamak mümkündür:

“İtalya-Habeş anlaşmazlığı Cenevre'de iğne boyu kadar ileri gidilmiş! Harbin önü alınacağı hakkındaki ümitler yeniden azalmaya başladı”¹⁴⁹, “Uluslar Kurumu Habeş davasını halledemedi. İtalya ve Habeşistan süel hazırlıklara eskisi gibi devam ediyor”¹⁵⁰, “İtalya savaşa hazırlanıyor 500.000 kişilik büyük manevra yapılacak”¹⁵¹, “Amerika, Habeş işi ile uğraşmaya başlıyor”, “İtalya ve Habeşistan harp

¹⁴⁶ Burgaç, *a.g.e.*, s.71.

¹⁴⁷ “Habeş Meselesini Konuşacak”, Tan, 5 Ağustos 1935, manşet.

¹⁴⁸ “Musolini'nin Fikri Mutlak Harptir” Son Posta, 5 Ağustos 1935, manşet.

¹⁴⁹ “İtalya-Habeş Anlaşmazlığı”, Akşam, 6 Ağustos 1935, s.1.

¹⁵⁰ “Uluslar Kurumu Habeş Davasını Halledemedi”, Cumhuriyet, 6 Ağustos 1935, s.1.

¹⁵¹ “İtalya Savaşa Hazırlanıyor”, Tan, 6 Ağustos 1935, s.1.

hazırlıklarına devam ediyorlar”¹⁵², “İtalya Afrika'ya 3 fırka asker daha gönderiyor”, “M. Mussolini dünyanın 5 kıtası yakında faşistlerin önüne diz çökecektir”¹⁵³, “İngiltere harpten niçin korkuyor”¹⁵⁴, “İtalya 500 uçakla havadan saldırıacak, bütün ümitler kırıldı. Mussolini harp başlar başlamaz Habeşistan'ı havadan bomba ve gazla ezmek niyetindedir”¹⁵⁵, “Mussolini harbe girmekte ayak direrse İngiltere Süveyş'in kapatılmasını mı isteyecek?”¹⁵⁶, “Habeşistan harp hazırlıklarını artırdılar. İtalya birçok vapurlara el koyduğundan Loid Triestino, bu haftadan itibaren Suriye seferlerini kaldırdı”, “Habeşistan, hudutta istihkâmlar yapıyor. Şimdiye kadar hududa 110.000 asker gönderildi, hazırlık 12 Eylül'de bitecek haberi verilmektedir”¹⁵⁷, “Habeş sınırlarına 110.000 Habeş askeri tahşid edildi. Habeşistan müdafaaya hazırlanıyor. Eritre cephesinde siper ve istihkâmları yapıldı”¹⁵⁸.

1935 yılının Ağustos ayında verilen gazete başlıkları, manşetleri ve haberleri dikkate alındığında Türk basını çıkması muhtemel İtalya-Habeş savaşını yakından takip etmiştir. 1935 yılının Eylül ayında da haberlerin yoğunlaştığı ve gazetelerin bu konuyu yakından takip ettiğini göstermektedir. Bu dönemde haberlerde ön plana çıkan konu İtalya'yı caydırıcı önlemlerin konuşulmaya başlamasıydı. Özellikle İngiltere, İtalya'nın yayılmacı siyasetinin önüne geçebilmek için İtalya'yı mali boykotla tehdit etmekteydi. Mali boykotun yanı sıra Fransa ve Almanya'nın İtalya karşısında nasıl bir tutum alacağı da Türk basınının takip ettiği konular arasındaydı. Akşam “İngiltere İtalya'yı mali boykotla tehdit ediyor. İtalyan gazeteleri Fransa ve Almanya'ya artık İngiltere'nin oyuncuğu olmaktan kurtaralım diyorlar”¹⁵⁹ başlığıyla konuyu gündeme taşırken Cumhuriyet, “Uluslar Kurumu kati kararını bugün verecek. Neval bu sabah bir söylem vererek Fransa'nın tutacağı yolu anlatacak. Beşler komitesi dün yeni ve son bir teşebbüs yapmaya karar verdi. İngilizler ve Fransızlar arasında önemli konuşmalar oldu”¹⁶⁰ haberiyle konuyu takip etmekteydi. 14-20 Eylül tarihleri arasında bu konu hakkındaki haberler yoğunlaşmaya başlamıştı. Bu haberler ve gazetelerde atılan başlıkları şu şekilde özetlemek mümkündür:

“Fransa da fikrini söyledi. Laval dün Cenevre'de Habeş davasını halletmekten ümidimi kesmedim halledemezsek Fransa taahhütlerini yerine getirecektir”¹⁶¹, “İtalya-Habeş harbinin önüne geçilemeyecekmiş. İtalyanlar hiçbir uzlaşma kabul etmeyeceklerini bildirdiler”¹⁶², “Kavga şeklini değiştirmeye doğru gidiyor”¹⁶³, “İtalya harpten vazgeçmiyor. Litvinov Rusya'nın pakta bağlılığını söyledi ve

¹⁵² “Amerika, Habeş İşi İle Uğraşmaya Başlıyor”, Akşam, 7 Ağustos 1935, s.1.

¹⁵³ “İtalya Afrika'ya 3 Fırka Asker Daha Gönderiyor”, Cumhuriyet, 7 Ağustos 1935, s.1.

¹⁵⁴ “İngiltere Harften Niçin Korkuyor”, Son Posta, 7 Ağustos 1935, manşet.

¹⁵⁵ “İtalya 500 Uçakla Havadan Saldırıcak”, Tan, 8 Ağustos 1935, s.1.

¹⁵⁶ “Mussolini Harbe Girmekte Ayak Direrse”, Ulus, 8 Ağustos 1935, s.1.

¹⁵⁷ “İtalya Ve Habeşistan Harp Hazırlıklarını Artırdılar”, Akşam, 9 Ağustos 1935, manşet.

¹⁵⁸ “Habeş Sınırlarına 110.000 Habeş Askeri Tahşid Edildi”, Tan, 10 Ağustos 1935, s.1.

¹⁵⁹ “İngiltere İtalya'yı Mali Boykotla Tehdit Ediyor”, Akşam, 13 Eylül 1935, s.1.

¹⁶⁰ “Uluslar Kurumu Kati Kararını Bugün Verecek”, Cumhuriyet, 13 Eylül 1935, s.1.

¹⁶¹ “Fransa Da Fikrini Söyledi”, Cumhuriyet, 14 Eylül 1935, s.1.

¹⁶² “İtalya-Habeş Harbinin Önüne Geçilemeyecekmiş”, Akşam, 15 Eylül 1935, s.1.

¹⁶³ “İtalyan Kabinesi, Habeş Davasının Barış Yoluyla Halledilemeyeceğini Bildirdi”, Cumhuriyet, 15 Eylül 1935, s.1.

mütecavizin tarifini istedi"¹⁶⁴, "Cenevre mektupları Milletler Cemiyeti misakına riayet cereyanı Cenevre'de kuvvetlendi. Laval mucize kabilinden uzlaşma yolu bulabilecek mi? buna inanan kalmadı gibi"¹⁶⁵, "Avrupa endişe içinde, Roma'nın vereceği kararı bekliyor! İtalya'nın Uluslar Kurumundan çekilmesinden korkulmaktadır. İngiltere, Mısır'da harp tedarikini tamamladı, Habeşistan birdenbire seferberlik yapmak üzere bütün kuvvetlerini toplamaya devam ediyor"¹⁶⁶, "İtalya'nın Salı'ya uluslar kurumundan çekilmesi muhtemel, İtalya-İngiltere arasında gerginlik, Mussolini, Libya hududunun tahkim edildiğini söylüyor. İtalyan bakanlar kurulunun son bildirdiği Cenevre'de heyecan ve endişe ile karşılandı"¹⁶⁷, "İtalyan-Habeş anlaşmazlığında son durum bir anlaşma yolu bulunamadı"¹⁶⁸, "Habeşistan umumi seferberlik yapıyor. Harp tehlikesinin artması üzerine Paris borsasında büyük düşüş başladı"¹⁶⁹, "İtalyan taarruzu başlıyor mu?"¹⁷⁰, "Harp hazırlıkları hızlaştı!"¹⁷¹, "İtalyan Habeş anlaşmazlığı, Beşler komitesi raporunu hazırladı"¹⁷², "M.Mussolini: Zecri tedbir alırsanız Almanya ile anlaşırım diyor. Habeşistan'da harp başlar ve ortalık karışırsa Almanya'nın Litvanya'ya karşı harekete geçmesinden korkuluyor"¹⁷³, "5'lerin kararı beğenilmedi!, Mussolini bunu kabul etmeyecek! Habeş'te asker kaçakları kadın elbisesi ile asılacak! Fransa endişesini açıkça ortaya koyuyor. Bir Habeş kumandanı diyor ki, biz İtalya ordusunun geri püskürtülmesinin usullerine vakıfız"¹⁷⁴, "Harp çanı çalıyor! 5'ler kararını bildirdi, fakat İtalyanlar bu kararı da kabul etmeyecekler. Akdeniz'de İngiliz gemileri 140 parçayı buldu. Fransızlar ümidi kestiler"¹⁷⁵, "İngilizler harbin 15 gün içinde başlayacağını söylüyorlar. Mussolini Cenevre'nin nasihatlerine ihtiyacım yok. Teklifler gülünçtür, kabul edemeyiz dedi. Habeş kabinesi toplanarak Beşler komitesinin tekliflerini tetkike başladı. İtalyan kabinesi de yarın toplanıyor"¹⁷⁶, "Negüs'e göre harp bir gün meselesidir. Mussolini Aloidiye Cenevre'nin öğütlerine ihtiyacı olmadığını bildirdi. İngilizler Cebelitarık'ta esaslı tedbirler alıyor"¹⁷⁷, "Mussolini Ateş püskürüyor! bana iki çöl veriyorlar, biri kum diğeri tuz, Ben çöl koleksiyoncusu değilim! Habeşlere göre harp bir gün meselesidir. Fransızlar Mussolini'ye itidal tavsiye ediyorlar. Dünya sulhu korkunç günlerini yaşıyor"¹⁷⁸.

Görüldüğü üzere Türk basını İtalya ve Habeşistan arasındaki ihtilafları çok yakın bir şekilde takip etmektedir. Türkiye'nin bu meseleyi dikkatle takip etmesinin ana gerekçesi İtalya'nın yayılmacı siyasetinin bölgede meydana getirebileceği savaş ihtimalleri ve Boğazların güvenliğini tehdit etmesidir.

3.3.5. İtalya'nın Habeşistan İşgali

Ağustos ve Eylül 1935 arasında İtalya ve Habeşistan arasındaki anlaşmazlıklar uluslararası kanallar ve diplomasi yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. Fakat İtalya yayılmacı

¹⁶⁴ "İtalya Harpten Vazgeçmiyor", Son Posta, 15 Eylül 1935, s.1.

¹⁶⁵ "Milletler Cemiyeti Misakına Riayet Cereyanı Cenevre'de Kuvvetlendi", Akşam, 16 Eylül 1935, s.1.

¹⁶⁶ "Avrupa Endişe İçinde, Roma'nın Vereceği Kararı Bekliyor!", Cumhuriyet, 16 Eylül 1935, s.1.

¹⁶⁷ "İtalya'nın Salıya Uluslar Kurumundan Çekilmesi Muhtemel", Tan, 16 Eylül 1935, s.1.

¹⁶⁸ "İtalyan Habeş Anlaşmazlığında Son Durum", Ulus, 16 Eylül 1935, s.1.

¹⁶⁹ "Habeşistan Umumi Seferberlik Yapıyor", Akşam, 17 Eylül 1935, s.2.

¹⁷⁰ "İtalyan Taarruzu Başlıyor Mu?", Cumhuriyet, 17 Eylül 1935, s.1.

¹⁷¹ "Harp Hazırlıkları Hızlaştı!", Son Posta, 17 Eylül 1935, manşet.

¹⁷² "İtalyan Habeş Anlaşmazlığı", Ulus, 17 Eylül 1935, s.1.

¹⁷³ "M.Mussolini: Zecri Tedbir Alırsanız Almanya İle Anlaşırım Diyor", Akşam, 18 Eylül 1935, s.1.

¹⁷⁴ "5'lerin Kararı Beğenilmedi!", Son Posta, 19 Eylül 1935, manşet.

¹⁷⁵ "Harp Çanı Çalıyor!", Tan, 19 Eylül 1935, s.1.

¹⁷⁶ "İngilizler Harbin 15 Gün İçinde Başlayacağını Söylüyorlar", Cumhuriyet, 20 Eylül 1935, s.1.

¹⁷⁷ "Negüs'e Göre Harp Bir Gün Meselesidir", Ulus, 20 Eylül 1935, s.1.

¹⁷⁸ "Mussolini Ateş Püskürüyor!", Tan, 20 Eylül 1935, s.1.

siyasetinden vazgeçmemiş ve Ekim 1935 tarihinin hemen başında Habeşistan'ı işgal girişimine başlamıştır. Birkaç aydır konuyu yakından takip eden Türk basını İtalya-Habeş savaşında yaşananları ve Avrupa devletlerinin bu savaş karşısında geliştirdikleri tutumu gazete sütunlarına taşıyarak okuyucularını bilgilendirmeye devam etmiştir.

1935 yılının Ekim ayının başından itibaren gazeteler gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. Cumhuriyet, “Habeş İmparatoru seferberliğin tatbikini geri bıraktı. Buna mukabil İtalya bütün faşist kuvvetlerini seferber ediyor. İngiltere, Fransa ile Akdeniz Süveyş Harekatı'nı müzakere etmektedir. Habeş'te seferberliğinin Cenevre ile anlaşılacak ilan edildiği söyleniyor, Japonya'dan Habeşistan'a mühim miktarda silah gönderildi”¹⁷⁹ ifadeleriyle aktardığı haberde İtalya'nın artık hareket için seferber olduğunu açıklarken Son Posta, Tan ve Ulus gazeteleri de her an patlamak üzere olan savaşın detayları hakkında bilgiler vermektedir¹⁸⁰. 2 Ekim 1935 gazeteleri de savaşın çıkmak üzere olduğunu ve iki tarafın yaptığı hazırlıkları gündeme getirmekteydi¹⁸¹. 3 Ekim gazeteleri ise artık harbin başladığının bilgisini vermeye başlamışlar, savaşın dünya kamuoyundaki yansımalarını gazete sütunlarına taşımışlardı.¹⁸²

Savaşın başlamasından 9 Ekim 1935 tarihine kadar gazeteler savaşın bütün detaylarını okurlarına aktarmaya devam etmişlerdir. Bu tarihlerde basın takip edildiğinde dikkat çeken gazete başlıkları ve haberleri şu şekildedir:

“Habeşliler İtalyanları Volo dağlarının eteklerinde bekliyor. Henüz bir çarpışma olmadı, İtalyanlar mukavemete uğramadan ilerliyorlar”¹⁸³, “İtalyanlar Dün 1700 maktul verdiler”¹⁸⁴, “İtalyanlar Geri çekildi!”¹⁸⁵, “İtalyanlar üç koldan saldırdılar. İtalyan uçakları Adua'yı bombardıman ettiler. Birçok sivil ahali öldü, bir İtalyan kolunun bozulduğu bildiriliyor”¹⁸⁶, “İtalyan askerleri Adua'nın kapılarına vardılar, bütün cephelerde çok kanlı muharebeler oluyor, Adua düşmek üzeredir”¹⁸⁷, “İtalyanlar Adigrat'ı aldılar,

¹⁷⁹ “Habeş İmparatoru Seferberliğin Tatbikini Geri Bıraktı”, Cumhuriyet, 1 Ekim 1935, s.1., ayr.bknz. 1 Ekim 1935, Akşam, s.1.

¹⁸⁰ “İtalya Yeni Asker Topluyor”, Son Posta, 1 Ekim 1935, manşet, “Habeşliler Az zamanda 750 bin Nefer Çıkarabilecekler”, Tan, 1 Ekim 1935, manşet, “Negüs Seferberlik Emrinin Neşrini Geciktirdi”, Ulus, 1 Ekim 1935, manşet.

¹⁸¹ “Habeşistan'da Harp Başladı”, Akşam, 2 Ekim 1935, manşet, “Yabancılar Habeş'ten Çıkıyor!”, Son Posta, 2 Ekim 1935, manşet, “Cebelitarık tahkim edildi”, Tan, 2 Ekim 1935, manşet, “Habeş Seferberliğinin Yakında İlan Edileceği Sanılıyor”, Ulus, 2 Ekim 1935, manşet.

¹⁸² “İtalyan Kuvvetleri İle Habeşliler Arasında Çarpışmalar Başladı”, Akşam, 3 Ekim 1935, manşet, “İtalyan Ordusu Habeş Topraklarında”, Cumhuriyet, 3 Ekim 1935, manşet, “Dün İlk Çarpışma Oldu!”, Son Posta, 3 Ekim 1935, manşet, “Harp Başladı”, Tan, 3 Ekim 1935, manşet, “İtalyanlar Eritre'den Habeş Topraklarına Girdiler”, Ulus, 3 Ekim 1935, manşet.

¹⁸³ “Habeşliler İtalyanları Volo Dağlarının Eteklerinde Bekliyor”, Akşam, 4 Ekim 1935, manşet.

¹⁸⁴ “İtalyanlar Dün 1700 Maktul Verdiler”, Cumhuriyet, 4 Ekim 1935, manşet.

¹⁸⁵ “İtalyanlar Geri Çekildi!”, Son Posta, 4 Ekim 1935, manşet.

¹⁸⁶ “İtalyanlar 3 Koldan Saldırdılar”, Tan, 4 Ekim 1935, manşet, ayrc. bknz. Ulus, 4 Ekim 1935, s.1

¹⁸⁷ “İtalyan Pıstarları Adua'nın Kapılarına Vardılar”, Akşam, 5 Ekim 1935, manşet.

Adua da düşüyor”¹⁸⁸, “Adua etrafında göğüs göğüse çok kanlı muharebeler oluyor”¹⁸⁹, “İtalyanlar nihayet Adua’yı alabildiler!”¹⁹⁰.

İtalya’nın bütün yaptırım tehditlerine rağmen savaştan vazgeçmemesi ve savaşı başlatması uluslararası kamuoyunda tepkilere neden olmuştu. Savaşın ilerlemeye başladığı günlerde uluslararası camia harekete geçerek İtalya’ya karşı zecri tedbirler uygulanması konusunda baskı yapılması tartışılmaya başlanmıştır.

Savaşın başlamasıyla birlikte uluslararası camia da harekete geçmiştir. Bu konuda Cenevre’de toplantılar başlamış ve bu haberler de basına yansımaya başlamıştır. Cenevre’deki toplantılara değinen Cumhuriyet, “Cenevre’de bugün zecri tedbirlere karar verilecek” başlığının altında İtalya’nın uluslar kurumundan çekileceğinin konuşulduğunu ve buna karşın İngiltere’nin çok şiddetli tedbirler tavsiye edeceğini haberleştirmiştir. Haber şu şekilde devam ettirilmiştir:

“Uluslar Kurumu asamblesi yarın Çekoslovakya Dışişleri Bakanı Benes’in Başkanlığı altında tarihsel toplantısını yaparak, uluslar kurumunun tarihinde ilk defa olarak paktın 16. maddesinin yani zecri tedbirlerin tatbikine karar verecektir. Dolayısıyla anlaşılmaktadır ki İtalya’nın Habeşistan’ı işgal çabaları Boğazları tehdit altına sokmuş ve bu konuda dünya kamuoyunda tartışmalar başlamıştır yazısı yer almaktadır”¹⁹¹.

Akşam da Milletler Cemiyeti tarafından İtalyanlara dönük tedbirlerin uygulanması için hazırlıkların başladığını duyurarak bunun yanı sıra İtalya’nın Milletler Cemiyeti’nden çekileceğini de haberleştirmektedir¹⁹². 9 ve 10 Ekim’den itibaren İtalya üzerinde yoğunlaşan uluslararası baskıların Türk basınında yoğun yer tutmaya başladığı görülecektir. Bu haberlerin bazıları şu şekildedir: “Cenevre’de dün İtalya’ya karşı alınacak zecri tedbirler konuşuldu”, “Avusturya ve Macaristan bunlara iştirak etmeyeceklerini söylediler. Kati karar bugün verilecek, İtalyanlar gazeteleri uluslar kurumuna ateş püskürüyorlar”¹⁹³. Son Posta ise konuyu daha detaylı işlemiş, “Milletler Cemiyeti zecri tedbir kararını verdi” başlığı altında İngilizler ve Fransızlar arasında uzlaşılan tedbirler maddeler halinde verilmiştir:

¹⁸⁸ “İtalyanlar Adıgratı Aldılar, Adua’da Düşüyor”, Cumhuriyet, 5 Ekim 1935, manşet.

¹⁸⁹ “Adua Etrafında Göğüs Göğüse Çok Kanlı Muharebeler Oluyor.”, Akşam, 6 Ekim 1935, manşet, ayrc.bknz., Cumhuriyet, 6 Ekim 1935, manşet, Son Posta, 6 Ekim 1935, manşet, Tan, 6 Ekim 1935, manşet, Ulus, 6 Ekim 1935, manşet.

¹⁹⁰ “İtalyanlar Nihayet Adua’ya Alabildiler!”, Cumhuriyet, 7 Ekim 1935, manşet, ayrc.bknz. Cumhuriyet, 8 Ekim 1935, manşet, Cumhuriyet, 9 Ekim 1935, manşet, Tan, 7 Ekim 1935, manşet, Ulus, 7 Ekim 1935, manşet, Son Posta, 7 Ekim 1935, manşet, Son Posta, 8 Ekim 1935, manşet, Tan, 8 Ekim 1935, manşet, Ulus, 8 Ekim 1935, s.1, 9 Ekim 1935, manşet, Tan, 9 Ekim 1935, manşet, Ulus, 9 Ekim 1935, manşet.

¹⁹¹ Cumhuriyet, 9 Ekim 1935, s.1.

¹⁹² Akşam, 10 Ekim 1935, s.1-2.

¹⁹³ “Eritre’ye Giren Habeş Kumandanı İtalyanları Denize Dökeceğim Diye Yemin Ediyor”, Cumhuriyet, 10 Ekim 1935, s.1.

1. İtalya'ya kredi vermekten imtina
2. Silah ve mühimmat yapmaya yarayan maddelerin bu memlekete gönderilmemeleri
3. İtalya'ya yapılacak ihracatı kontenjane tabi tutma
4. Habeşistan için konan silah ambargosunun kaldırılması¹⁹⁴

10 Ekim-20 Ekim 1935 tarihleri arasında da savaşın gidişatı Türk basını tarafından yakından takip edilmiştir. Gazeteler cephelerdeki durumu, İtalya'nın ilerleyişi, Habeşistan'ın şehirlerinde yaşanan gelişmeleri haberleştirmişlerdir. Bu dönemde yazılan gazete haberleri tarandığında şu başlıklar dikkat çekmektedir:

“Adua etrafında harp başladı. İtalyanlar yeniden harekete geçti. Ras Seyum'un askerleri kuvvetli mevzilere yerleştiler”¹⁹⁵, “İtalya-Habeşistan harbi, cephelerde küçük çarpışmalar oluyor. Habeşistan haberlere sansür koydu İtalyan uçakları keşif uçuşları yapıyorlar”¹⁹⁶, “İtalyanların Cenupta Harara doğru taarruza geçtikleri görülmektedir”¹⁹⁷, “İtalyan ordusu iki cephede dün tekrar taarruza mı geçti?”¹⁹⁸, “Habeşler dün şimalde taarruza geçtiler, Adua'nın Habeşler tarafından tekrar alındığı söyleniyor.”¹⁹⁹, “100.000 kişilik Habeş taarruzu İtalyan kolları Harrar'da birleşecekler. Habeşler kuyu sularını tuzladılar. Adisababa'dan çıkmak istemeyen İtalyan elçisi bir şatoya tıklandı”²⁰⁰, “İtalyan hazırlıkları bitti, harbin ikinci safhası başlıyor”²⁰¹.

18 Ekim 1935 tarihinden itibaren İngiltere, İtalya'ya yaptırımlar ve zorlayıcı tedbirler uygulanmasını gündeme getirmeye başlamıştır. Fakat İngiltere'nin bu taleplerine en sert itiraz Fransa'dan gelmiştir. Boğazlar konusu bağlamında Türkiye'yi ilgilendiren boyutuyla İngilizlerin, İtalyanlara cephe alması önemlidir. Çünkü daha önceki konferanslarda Türkiye'nin getirdiği talepler İngiltere'nin olumlu yaklaşmaması nedeniyle tartışılmamıştı. Bu defa İtalyanların yayılcı politikalarını bölge için tehdit olarak gören İngiltere, zorlayıcı tedbirlerin alınması konusunda ısrarcı olmuştu. Türkiye

¹⁹⁴ “İngilizlerle Fransızlar Zecri Tedbirler Hakkında Aralarında Anlaştılar”, Son Posta, 10 Ekim 1935, s.6.

¹⁹⁵ “Adua Etrafında Harp Başladı”, Tan, 10 Ekim 1935, manşet.

¹⁹⁶ “İtalya-Habeşistan harbi”, Ulus, 10 Ekim 1935, s.1.

¹⁹⁷ Akşam, 11 Ekim 1935, 1. ve 2.baskı, s.1

¹⁹⁸ “İtalyan Ordusu İki Cephede Dün Tekrar Taarruza Mı Geçti?”, Cumhuriyet, 11 Ekim 1935, s.1, ayrc.bknz., Son Posta, 11 Ekim 1935, manşet, Tan, 11 Ekim 1935, manşet, Ulus, 11 Ekim 1935, manşet, 12-13-14 Ekim 1935, Akşam, s.1.,

¹⁹⁹ “Habeşler Dün Şimal'de Taarruza Geçtiler”, Cumhuriyet, 12 Ekim 1935, manşet, ayrc.bknz., Cumhuriyet, 13 Ekim 1935, manşet, Son Posta, 12 Ekim 1935, manşet, Son Posta, 13 Ekim 1935, manşet.

²⁰⁰ “100.000 Kişilik Habeş Taarruzu”, Ulus, 13 Ekim 1935, manşet, ayrc.bknz., Son Posta, 14 Ekim 1935, manşet, Tan, 14 Ekim 1935, manşet, Ulus, 14 Ekim 1935, manşet.

²⁰¹ “İtalyan Hazırlıkları Bitti, Harbin 2 Safhası Başlıyor”, Akşam, 15 Ekim 1935, manşet, ayrc.bknz., Son Posta, 15 Ekim 1935, manşet, s.6, Tan, 15 Ekim 1935, manşet, 15-16-17 Ekim 1935, Ulus, s.1, Akşam, 16 Ekim 1935, manşet, Akşam, 17 Ekim 1935, manşet, 15-16-17 Ekim 1935, Cumhuriyet, s.1., Son Posta 17 Ekim 1935, manşet, Tan, 17 Ekim 1935, manşet, Son Posta, 18,19,20,21,22,23 Ekim 1935, manşetleri, s.1, s.6, Ulus, 18 Ekim 1935, manşet, Akşam, 20 Ekim 1935, s.2., Akşam, 22 Ekim 1935, s.1., Cumhuriyet, 22 Ekim 1935, s.1., Cumhuriyet, 23 Ekim 1935, s.1., Tan, 23 Ekim 1935, s.1., Tan, 24 Ekim 1935, s.1., Akşam, 25 Ekim 1935, s.1., Akşam, 26 Ekim 1935, s.1., Son Posta, 26 Ekim 1935, s.1., Tan, 26 Ekim 1935, s.1., Cumhuriyet, 27 Ekim 1935, s.1., Tan, 27 Ekim 1935, s.1., Ulus, 27 Ekim 1935, s.1., Cumhuriyet, 29 ve 30 Ekim 1935, s.1.

ve İngiltere arasında bir yakınlaşma olması umudu nedeniyle Türk basını İtalya konusunda görüş ayrılığı yaşayan İngiltere ile Fransa arasında baş gösteren gerilimi yakından takip etmekteydi. Akşam, “İngiliz-Fransız münasebetinde gerginlik baş gösterdi. Laval müşkül bir mevkide bulunuyor, İngiltere Fransız milletinin kararını bekliyor”²⁰² manşetiyle çıkmış, Cumhuriyet, “Fransızlarla İngilizlerin araları mı açılıyor?” başlığı altında gelişmeleri şöyle aktarıyordu: “İngiltere sulh müzakeresi için İtalyanların Habeş topraklarından çıkmalarının ilk şart olduğunu, Akdeniz'deki donanmasını da azaltmayacağını söyledi. Fransa, İtalya'yı tutacağına benziyor, Londra'nın sualine İngiliz donanmasının Fransız deniz üslerinden istifade edemeyeceği cevabını verdi”²⁰³. Tan da 18, 19, 20 Ekim gazetelerinde savaşın gidişatı hakkında bilgi verirken İngiltere ve Fransa arasındaki gerginliklere yer veriyordu²⁰⁴.

İngiltere'nin ısrarlı ve kararlı baskıları sonuç vermiş ve Fransa istemeyerek de olsa alınan bütün tedbirlere iştirak etme kararı almıştı. Cumhuriyet bu haberi okurlarına şu şekilde duyurmuştu:

Fransa beklenen cevabını verdi, alınan bütün tedbirlere iştiraki kabul etti. Londra'da vaziyet çok ağır görünüyordu, Fransa'nın cevabı bir rahatlık temin etti. Laval sabah İngiliz büyükelçisine, İtalya tarafından yapılacak bir tecavüz takdirinde Fransa'nın İngiltere'ye Akdeniz'de yapacağı yardım hakkındaki Fransız cevabının mealini bildirmiştir. Metinde bu akşam büyükelçiye verilecek olan cevapta denildiğine göre Fransa Uluslar Sosyetesini statüsünün 16. maddesinin 3. fıkrasını tatbik edecektir. Fakat cevap aynı zamanda bugünkü vaziyette İngiltere'ye karşı bir İtalyan tecavüzünün ihtimali olmadığını da hatırlatmaktadır, şeklindeki haber metnine yer verilmiştir.²⁰⁵

Cumhuriyet ise 20 Ekim 1935'te konunun farklı bir boyuta taşındığını gösterecek bir haber yayımlamıştı. Artık İtalya'ya karşı mali boykot başlamıştı. “İtalya ile ticaret tamamen kesildi” başlığıyla verilen haberin altında Türkiye'nin de ticari anlaşmalarını feshettiği duyurulmuştu²⁰⁶. 24 Ekim tarihli Cumhuriyet ise “Zecri Tedbirler” başlığı altında Türkiye'nin de zecri tedbirlere dahil olduğu bildirilmiş ve İtalya'ya uygulanan ambargolara katıldığı haberleştirilmişti. Haber şöyle aktarılmıştı:

Türkiye, Yugoslavya, Romanya, Çekoslavakya, Irak hükümetleri Uluslar Kurumu tarafından İtalya'ya karşı alınan bir numaralı zecri tedbiri tatbik etmeye başladıklarını Uluslar Kurumu Genel Sekreterliği'ne bildirmişlerdir. Malum olduğu bir numaralı karar mucibince Uluslar Kurumu üyeleri İtalya'ya silah satmayacaklardır. Resmî Gazete'de bu akşam çıkan bir kararnamede İtalya'ya harp malzemesi ihracı bugünden itibaren yasak edilmiştir. Bakanlar Kurulu İtalya'ya,

²⁰² “İngiliz-Fransız Münasebetinde Gerginlik Baş Gösterdi”, Akşam, 18 Ekim 1935, manşet.

²⁰³ “Fransızlarla İngilizlerin Araları mı Açılıyor?”, Cumhuriyet, 18 Ekim 1935, s.1.

²⁰⁴ Tan, 18-19-20 Ekim 1935, s.5-6.

²⁰⁵ “Fransa Beklenen Cevabını Verdi”, Cumhuriyet, 19 Ekim 1935, s.1., ayrc.bknz., Akşam, 21 Ekim 1935, s.2., Cumhuriyet, 21 Ekim 1935, s.1.

²⁰⁶ “İtalyan Ordusu Yeni Ve Şiddetli Bir Taarruza Girişmek Üzere”, “İtalya İle Ticaret Tamamen Kesildi”, Cumhuriyet, 20 Ekim 1935, s.2., ayrc.bknz., Akşam, 24 Ekim 1935, s.1.

zehirli gaz imaline yarayan şimik maddelerle silah ihracını yasak etmeye karar vermiştir²⁰⁷.

Türkiye uluslararası kurumların yaklaşımlarından çekindiği için İtalya'ya karşı ambargo kararına uymuştur, fakat diğer taraftan temkini de elden bırakmamıştır. Cumhuriyet'te verilen "Zecri tedbirler ve biz" başlıklı haberde şunlar ifade edilmiştir:

"Dışişleri Bakanımız Belgrad'dan geçerken önerebilir denilmektedir. Dost geçinmek istediğimiz İtalya'ya karşı zecri tedbirler tatbiki bize oldukça ağır gelmiştir. Mamafih bu hasmane bir hareket telakki edilmemelidir. Cenevre'den Ankara'ya dönmekte olan Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras bu sabah saat 7.30'da Belgrad'a geçmiştir. İstasyonda Başbakan ve Dışişleri Bakanı ile görüşen Tevfik Rüştü Aras İtalya'ya uygulanan zecri tedbirler konusunda temkinli bir açıklama yapmıştır.²⁰⁸

Cumhuriyet'te verilen Tevfik Rüştü Aras'ın İtalya'ya karşı temkinli olunacağı beyanatı Son Posta'da "Zecri tedbirler hiçbir vecihle İtalya'ya karşı hasmane bir hareket olarak telakki edilmemelidir" başlığıyla sunulmuş ve Hariciye Vekilinin konuşmasının detayları aktarılmıştır:

Samimi dileğim iki taraf arasında en kısa bir zamanda doğrudan doğruya bir uyuşma elde edilmesidir. Cenevre'de bütün kararlaştırılmış olanlar hepimizin uluslar sosyetesine karşı giriştiğimiz taahhütlerden ibarettir ve şunu da ilave etmeliyim ki kendisiyle iyi geçinmek ve anlaşmak istediğimiz komşu bir memlekete karşı ekonomik zecri tedbirler tatbiki bize oldukça ağır gelmiştir. Mamafih ekonomik zecri tedbirler hiçbir vechiyle İtalya'ya karşı hasmane bir hareket olarak telakki edilmemelidir²⁰⁹.

1 Kasım ile 12 Kasım 1935 tarihleri arasında da İtalya-Habeşistan savaşının seyri gazetelerde yer bulmaya devam etmiştir. Gazetelerdeki haberlerin bazılarında cephelerdeki gelişmelere yer verilirken bazılarında ise İtalya ve Habeşistan arasında süren müzakerelere değinildiği görülmektedir. Ayrıca bazı haberlerde de İtalya'ya uygulanması kararlaştırılan zecri tedbirlerle ilgili yorumlara, başlıklara rastlanmaktadır. Haberler şu şekildedir:

"İtalyan Kuvvetleri 3 cephede birden yavaş yavaş ilerliyorlar. İtalyan başkumandanı mühim muharebeler arifesindeyiz"²¹⁰, "200 tayyareci ölüm yemini etmişler, çok şiddetli bir harp oldu, 3500 ölü ve yaralı var"²¹¹, "Barış için yapılan teşebbüsler suya düştü, Mussolini gene Cenevre'yi tehdit eden bir söylev verdi"²¹², "Kanlı çarpışmalar, Makalle cephesinde muharebeler oluyor. Bir İtalyan uçağı düşürüldü"²¹³, "İtalyanlar durmadan yol yapıyor, Somali Cephesi'ndeki hadiseler

²⁰⁷ "200.000 Habeş Askeri Cenup Cephesinde İlerliyor", Cumhuriyet, 24 Ekim 1935, s.1. "Zecri tedbirler", Cumhuriyet, 24 Ekim 1935, s.1.

²⁰⁸ "Zecri Tedbirler ve Biz", Cumhuriyet, 25 Ekim 1935, s.1.

²⁰⁹ "Zecri Tedbirler ve Türkiye", Son Posta, 25 Ekim 1935, s.6., ayrc.bknz., Cumhuriyet, 28 Ekim 1935, s.1.

²¹⁰ "İtalyan Kuvvetleri 3 Cephede Birden Yavaş Yavaş İlerliyorlar", Cumhuriyet, 1 Kasım 1935, s.1.

²¹¹ "200 Tayyareci Ölüm Yemini Etmişler", Son Posta, 1 Kasım 1935, s.1.

²¹² "Barış İçin Yapılan Teşebbüsler Suya Düştü", Cumhuriyet, 2 Kasım 1935, s.1.

²¹³ "Kanlı Çarpışmalar", Son Posta, 2 Kasım 1935, s.1, ayrc.bknz., Cumhuriyet, 4 Kasım 1935, s.1., 4 Kasım 1935, s.1., Ulus, 4 Kasım 1935, s.1., Cumhuriyet, 5 Kasım 1935, s.1., Son Posta, 5 Kasım 1935, s.1.,

gelişiyor çetin çarpışmalar yaşanıyor”²¹⁴, “Zecri tedbirler testinde tatbik ediliyor. Zecri tedbirler etrafında bir hayli dedikodular oldu. Birçok devlet uğrayabilecekleri zararlardan korunmak için birçok ihtirazi kayıtlar ileri sürdüler. Bu itirazları konuşmaları epey uzattı. Onun içindir ki zecri tedbirlerin tatbiki bir türlü mümkün olamadı”²¹⁵, “Sulh için Cenevre’de yapılan görüşmeler akim kaldı. 50 devlet İtalya’ya karşı ekonomik tazyike ayın 18’inde başlamayı kararlaştırdılar”²¹⁶, “Cenevre konuşmaları İngiltere Akdeniz’deki donanmasını azaltmıyor, Laval’in yeni bulunduğu anlaşma yolları zecri tedbirlerin yeni şekli”²¹⁷, “Son anlaşma ümidi kesildi zecri tedbirlerin tatbikine bu ayın 18’inde başlanacak. İtalyanlarla anlaşılabilir. İngiltere, İtalyanlar Libya’dan 3 fırkayı çekmedikçe Akdeniz filosunu azaltmıyor. İtalyanlar gittikçe sinirlenmektedirler”²¹⁸, “İtalyanlar yeni teklifler yaptılar! Yeni teklifler Mussolini için itidal yolunda ilk adım sayılıyor”²¹⁹

Görüldüğü gibi Türk basını 1935 yılının Ağustos ayından başlayarak Kasım ayının ortalarına kadar İtalya ile Habeşistan arasındaki anlaşmazlıkları, savaşı, müzakereleri ve uluslararası platformlarda bu meseleyle ilgili görüşmeleri, alınan kararları yakından takip ederek okurlarına duyurmuştur. Çünkü İtalya’nın yayılmacı siyaseti Türkiye’yi tehdit etmekteydi.

3.4.1. Akdeniz Paketi’nin Kurulması

İtalya’nın yayılmacı siyaseti, Almanya’nın silahlanma çabaları ve askerî araç üretimine girişmesi konuları Akdeniz çevresinde bulunan ülkeleri bir arada bulunmaya sevk etmişti. Bu süreç İngiltere Dışişleri Bakanı Eden’in bir hamlesiyle başlamıştı. Eden, Yugoslavya, İspanya, Romanya, Yunanistan ve Türkiye’ye İngiltere’nin Akdeniz’de bir saldırıya uğraması durumunda nasıl bir tepki vereceklerini sormuştu. İngiltere bu soruyu bu ülkelere iletirken bunun yanı sıra İtalya’nın bir saldırısına uğramaları durumunda kendilerine yardım edeceğine dair garanti veriyordu. Yaptığı bu teklif karşısında kendisi de ilgili ülkelere garanti talep etmekteydi. Bu durum Boğazları yeniden gündeme getirmek adına yeni bir şanstı. Berlin’de çıkan Correspondance Politique Gazetesi’ndeki habere göre Türkiye, İngiltere’nin bir saldırıya uğraması durumunda yardım etmek için Boğazları tahkim etme isteğinin yerine getirilmesi şartını ileri sürmüştü.²²⁰ Üstelik bu haberi yapan sadece Alman gazeteleri de değildi. Örneğin Fransız basınının önemli

Cumhuriyet, 6 Kasım 1935, s.1., Son Posta, 6 Kasım 1935, s.1., Ulus, 6 Kasım 1935, s.1., Tan, 6 Kasım 1935, s.1., Cumhuriyet, 7 Kasım 1935, manşet., Son Posta, 7 Kasım 1935, manşet., Tan, 7 Kasım 1935, s.1., Cumhuriyet, 8 Kasım 1935, s.1., Son Posta, 8 Kasım 1935, manşet., Cumhuriyet, 9 Kasım 1935, s.1., Tan, 10 Kasım 1935, s.1., Cumhuriyet, 10 Kasım 1935, s.1., Son Posta, 10 Kasım 1935, s.1., Tan, 10 Kasım 1935, s.1., Cumhuriyet, 11 Kasım 1935, s.1., Son Posta, 11-12-13-14 Kasım 1935, s.1., Ulus, 11 Kasım 1935, s.1., Tan, 12 Kasım 1935, s.1.

²¹⁴ “İtalyanlar Durmadan Yol Yapıyor”, Ulus, 2 Kasım 1935, s.2.

²¹⁵ “Zecri Tedbirler 18 2 Testinde Tatbik Ediliyor”, Son Posta, 3 Kasım 1935, s.1.

²¹⁶ “Sulh İçin Cenevre’de Yapılan Görüşmeler Akim Kaldı”, Cumhuriyet, 3 Kasım 1935, s.1.

²¹⁷ “Cenevre Konuşmaları”, Ulus, 3 Kasım 1935, s.1.

²¹⁸ “Son Anlaşma Ümidi Kesildi”, Tan, 3 Kasım 1935, s.1.

²¹⁹ “İtalyanlar Yeni Teklifler Yaptılar!”, Tan, 4 Kasım 1935, s.1.

²²⁰ “Alman Gazeteleri Bizim Boğazlar Meselesini İleri Süreceğimizi Yazıyorlar”, Cumhuriyet, 25 Aralık 1935, s.1.

temsilcilerinden Le Temps da Türkiye'nin, "... kendisine Boğazları tahkim müsaadesi verilmedikçe denizden bir hücumla tehlikeli bir surette maruz kalmaya devam edeceğini" ileri sürdüğünü ve İngilizlerle işbirliğine gitmeden önce Boğazları askerlikten arındıran kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılmasını istediğini yazmaktaydı.²²¹ Bir başka Fransız Gazetesi olan Le Journal'de Saint-Brice imzasıyla çıkan başmakaledeyse şöyle denilmekteydi: "... Türkler fırsatı vaktinde yakaladılar. Kendilerinden yardım istenildi, aynen karşılık verdiler: Boğazların tahkimini yasaklayan antlaşmaların metinlerini gözden geçirelim. Şayet Türkiye mücadeleye girecek olursa darbeye maruz kalacaktır. En temel ihtiyatkârlık İstanbul'u taarruzdan masun kılmayı emreder."²²² İngiliz Gazetesi Daily Herald ise olayları şöyle yorumluyordu. Gazeteye göre Türk-İngiliz görüşmelerinde Boğazların tahkimi meselesi Türkiye tarafından gündeme getirilmiş, ancak yardım için şart olarak sunulmamıştı.²²³

Türk basınında da İngiliz basınına paralel bir şekilde, Boğazların askerîleştirilmesi talebinin Akdeniz'deki askerî işbirliğiyle bir ilgisinin bulunmadığını, fırsattan istifade gibi bir durumun asla söz konusu olmadığını vurgulayan yazılar peşi sıra çıkmaya başlamıştı. Anlaşılan o ki Türkiye, Boğazların tahkimi işinin bir pazarlık konusu gibi görünmesine sıcak bakmıyordu.

Basında bu haberlerin çıkmaya başladığı günlerde bir yandan da Akdeniz'deki gelişmeleri ve karşılıklı yardımlaşma işini görüşmek üzere 1 Şubat 1936'da Paris'te yapılacak olan toplantının hazırlıkları devam ediyordu. Toplantıya katılmak için Ocak ayında Paris'e giden Araş toplantı öncesinde Fransız Dışişleri Bakanı Laval'le bir görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşme dış basında doğrudan Boğazlar meselesiyle ilgili olarak değerlendirildi. Örneğin Sofya'da çıkan Slavo Gazetesi'nde "Resmî Türk matbuatı her ne kadar Türkiye'nin zorlayıcı tedbirler meselesini Boğazlar meselesine bağlamadığını yazıyorsa da Türkiye Dışişleri Bakanı Aras, Paris'i son ziyaretinde Fransa Dışişleri Bakanı Laval'e yine Boğazların tahkimi meselesini açmıştır" diye yazıyordu. Hatta gazeteye göre Fransızlar, eğer İngilizler muhalefet etmezlerse kendilerinin Türk isteğini kabule hazır olduklarını dahi bildirmişlerdi.²²⁴

Görüldüğü kararıyla Fransa, revizyonist taleplere karşı en katı ülkelerden biri olmasına rağmen, Boğazların tahkimi meselesine olumlu yaklaşıma başlamıştı. Bu tutumunun altında yatan nedenlerden biri, şüphesiz, İngiltere'nin Akdeniz politikasını ve bu kapsamda Boğazların tahkimi konusundaki yaklaşımını değiştirmesiydi. Fransa'nın

²²¹ "Akdeniz'de Teşriki Mesai Konuşmaları", Cumhuriyet, 26 Aralık 1935, s.1, 7.

²²² "Akdeniz'de Teşriki Mesai ve Biz", Cumhuriyet, 21 Aralık 1935, s.6.

²²³ "Akdeniz'de Teşriki Mesai ve Biz", Cumhuriyet, 21 Aralık 1935, s.6.

²²⁴ "Boğazlar İçin", Cumhuriyet, 6 Ocak 1936, s.8.

Türk talebine olumlu yaklaşımının bir diğer ve asıl önemli nedeniyse, daha önceki sayfalarda anlatıldığı üzere, Sovyetler Birliği'yle imzalamış olduğu yardımlaşma antlaşmasıydı. Tüm bunlara rağmen henüz İngiltere konuyla ilgili net bir pozisyon almadığından, Laval, Fransa'nın Türk talebine desteğini İngilizlerin muhalefet etmemesi şartına bağlamaktaydı.

Paris'te yapılması kararlaştırılan toplantı 1 Şubat'ta başladı. Gelişmeler Türkiye'nin lehine gitmekteydi. Çünkü Türkiye daha önce Sovyetlerin desteğini zaten almıştı. Sovyetlere olan yakınlığı ve onlarla yaptığı anlaşma nedeniyle Fransa da yumuşamaya başlamıştı. Akdeniz'e bir saldırı olma durumunda anlaşma teklif eden İngiltere de artık Türkiye'nin Boğazlar konusundaki tezlerine eskisi gibi olumsuz bakmıyordu. En azından bu konuda retçi tutumunda bir yumuşama başlamıştı. Boğazlar meselesini gündeme getirmek için çok uygun bir atmosfer oluşmuştu. Ancak Türk yetkililer Boğazların tahkim meselesini Paris'teki toplantının gündemine taşımamayı tercih etti. Çünkü özellikle Avrupa'da bazı bölgelerde askerileştirme meselesinin tartışılacağı bir süreçte Boğazlarla emsal yaratmak istenmiyordu.²²⁵ Bu konuda özellikle Almanya'nın Ren bölgesini silahlandırması gündeme gelmeye başlamıştı. Hitler bu tarihlerde gözünü bu bölgeye dikmişti. Türkiye böyle bir konjonktürde Almanya'nın eline koz vermemek için Boğazlar meselesini Paris Konferansı'nın gündemine getirmekten geri durmuştu. Toplantının sonunda İngiltere ile Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye arasında olası bir İtalyan saldırısı durumunda karşılıklı askerî yardımlaşmaya dair bir anlaşmaya varıldı. Bu güvenceler sistemine Akdeniz Paktı ya da Akdeniz İttifakı adı verildi.

Boğazlar konusunda İngiltere'nin desteğini sağlamayı amaçlayan Türkiye için Akdeniz Paktı bu doğrultuda atılmış önemli bir adımdı. Bu yüzden Türk basını bu paktın imzalanmasını önemsemiş ve buna yönelik haberlere yer vermiştir. Akşam farklı tarihlerde verdiği haberlerle Akdeniz Paktı hakkında şu değerlendirmelere yer vermiştir:

“Londra'dan sonra Paris'te konuşmalara başlanıyor. Görüşülecek başlıca meseleler Almanya'nın silahlanması ve Avusturya'nın istiklalini korumadır”²²⁶, “Akdeniz'de karşılıklı yardım meselesi Paris'te görüşülecek, Paris'te mühim müzakereler cereyan edecek”²²⁷, “Dün pazar olmasına rağmen diplomatlar Paris'te siyasi konuşmalara devam ettiler. Konuşmaların esası: müşterek emniyet ve sulhu kuvvetlendirmektir. Paris'ten gelen haberlere göre İngiltere ile Sovyet Rusya arasında anlaşma ihtimali Almanya'yı sınırlendirmiş”²²⁸.

²²⁵ “Paris'te Boğazlar Meselesi de Görüşülüyor mu?”, Son Posta, 5 Şubat 1936, s.1.

²²⁶ “Londra'dan Sonra Paris'te Konuşmalara Başlanıyor”, Akşam, 1 Şubat 1936, s.2.

²²⁷ “Akdeniz'de Karşılıklı Yardım Meselesi Paris'te Görüşülecek”, Akşam, 2 Şubat 1936, manşet.

²²⁸ “Dün Pazar Olmasına Rağmen Diplomatlar Paris'te Siyasi Konuşmalara Devam Ettiler”, Akşam, 3 Şubat 1936, manşet.

3.4.2. Ren Bölgesi'nin İşgali

Boğazlar konusunda Türkiye'nin önündeki en büyük engel İngiltere'nin muhalif tutumuydu. Fakat Akdeniz Paktı ile İngilizlerin tavrını yumuşatan Türkiye Boğazların tahkimi konusunu daha güçlü bir şekilde gündeme getirecekti. Artık Türkiye en uygun zaman ve zemini bulduğunda konuyu uluslararası kamuoyunun gündemine taşımaya karar vermişti. Türkiye'nin beklediği ortam Paris toplantısından kısa bir süre sonra Hitler'in Ren bölgesini işgal etmesiyle ortaya çıkmıştı.

Boğazlar meselesinde Türkiye'nin atacağı adımlar için uygun zemini oluşturan Ren'in işgali önemli bir gelişmeydi. Ren, Fransa ile Almanya arasında bulunan ve Versay Antlaşması hükümleri gereğince gayri askerî hale getirilmiş olan son derece stratejik bir bölgeydi. Bu bölgenin askersizleştirilmesinin altında yatan temel etken elbette ki Almanya'nın burayı Fransa'ya karşı bir harekât üssü olarak kullanmasının önüne geçmek, yani Fransa'nın güvenliğini sağlamaktı. Nüfus bakımından Almanların çoğunlukta olduğu bu bölgenin elinden gitmesini Almanya hiçbir zaman kabul edememişti. Alman lider Hitler'in iktidara gelmesiyle Ren'in alınması Almanya'nın sürekli gündemindeydi. Hitler, Ren bölgesini ele geçirmenin yollarını aramaktaydı. Fransa ile Sovyetler arasında imzalanan yardımlaşma paktının Locarno Antlaşması'na aykırı olduğunu ileri süren Almanya, Ren'i işgal etmenin yolunu da bulmuştu. Fransa'nın 27 Şubat 1936'da Sovyetlerle olan anlaşmayı onaylaması sonrasında Almanya harekete geçti ve 7 Mart 1936'da İngiltere, İtalya ve Fransa'ya nota vererek Fransız-Sovyet ittifakının Locarno Antlaşması'nın ruhunu ortadan kaldırdığını, ortaya çıkan bu yeni durum karşındaysa Almanya'nın Batı sınırlarının güvenliğini sağlamak için Ren bölgesi üzerinde tam egemenlik kurmaya karar verdiğini deklare etti. Aynı gün Alman askerleri Ren bölgesini işgal etmeye başladı. Almanya bu şekilde Versay Antlaşması'nın bir hükmünü daha tanımamış oluyordu. Bu gelişme üzerine durumun Locarno'nun ve Versay'ın hükümlerine aykırı olduğunu iddia eden Fransa Milletler Cemiyeti'ne başvurarak konunun acilen görüşülmesini talep etti. Diğer yandan Locarno devletleri de 10 Mart'ta olağanüstü toplanma kararı aldılar. Ancak Paris'te yapılan bu toplantıda Almanya'nın oldubittisine karşı atılacak adımlar konusunda uzlaşa sağlanamadı. Zira Hitler'in tüm bu emrivakilerine rağmen İngilizler hâlâ Almanya'ya sert yaptırımlar uygulanmasına sıcak bakmıyordu. Hatta tam da bu nedenle bir ara Fransa'nın Milletler Cemiyeti'nden çekileceği haberleri dahi basına yansdı.²²⁹ Ancak sonunda bir orta yol bulundu ve Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 14 Mart'ta Londra'da toplanması ve meselenin bir kez de

²²⁹ "Fransa Cemiyet-i Akvam'dan Çekiliyor", Cumhuriyet, 12 Mart 1936, s.1, 9.

Konsey'de görüşülmesi konusunda uzlaşmaya varıldı. Basına yansıyan haberlere göre bu toplantıda İngiltere, Fransa ile Almanya'nın arasını bulmaya çalışacaktı. Zaten Konsey de bu yüzden Londra'da toplanmaktaydı.²³⁰

Milletler Cemiyeti Konseyi, öngörüldüğü gibi, 14 Mart'ta Londra'da toplandı. Türkiye'yi temsilen toplantıya Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras katılmaktaydı.²³¹ Almanya'nın konferansa delege göndereceğini açıklaması²³² olumlu bir gelişme gibi görünmekle beraber, Fransa ve Almanya arasında uzlaşmayı sağlayabilmek pek de mümkün gözüküyordu. Nitekim Fransa, Almanya'nın Ren bölgesinden askerlerini derhal çekmesini isterken, Hitler sınırı savunmasız bırakamayacağı ve Alman ulusunun Fransız topraklarının tehdidi altında yaşayamayacağı yolunda açıklamalar yapıyor ve Ren'den çekilme gibi bir niyetlerinin olmadığını vurguluyordu.²³³

Londra'da Milletler Cemiyeti Konseyi'nin toplantıları başladığında Locarno devletleri arasında yürütülen görüşmeler de devam etmekteydi. Nitekim Milletler Cemiyeti 19 Mart'ta Almanya'nın Locarno anlaşmalarını bozduğu kararını açıklarken, Locarno devletleri de yedi maddeden oluşan bir karar metni yayımladı. Buna göre SSCB-Fransız İttifak Antlaşması, Locarno Paketi'ne aykırı olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Lahey Adalet Divanı'na gönderilecek ve Avrupa meselelerini görüşmek üzere uluslararası bir konferans toplanacaktı. Locarno devletleri ayrıca Almanya'nın Ren mıntikasında kalmasına, fakat buraya yeni asker sevk etmemesine ve istihkâmlar yapmamasına, Ren mıntikasının Alman sınırlarına doğru 20 km derinliğindeki bir bölümünde uluslararası bir askerî güç bulundurulmasına da karar vermişlerdi.²³⁴ Ren bölgesiyle ilgili alınan kararlar Boğazlar bölgesi için de emsal oluşturabilecek nitelikteydi ve Türkiye buna razı olamazdı. Nitekim Aras, Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 24 Mart tarihli oturumunda Locarno devletlerinin teklifleri uygulanmaya konulsa bile Türkiye'nin, Boğazların tahkimi ve gayri askerî bölgelerin kaldırılması taleplerinden vazgeçmeyeceğini açıklayarak, Türkiye'nin bu konudaki kararlılığını bir kez daha vurguladı. Ayrıca bu konunun Konsey'de resmen görüşülmesini istedi. Fakat oturumun Avustralyalı başkanı Stanley Bruce konunun gündemde olmadığı gerekçesini ileri sürerek görüşme açılmasına izin vermedi.²³⁵ Ardından da Ren'in işgali konusunda taraflar

²³⁰ "Londra'da Büyük Hazırlık Var", Akşam, 12 Mart 1936, s.1, 13.

²³¹ "Konsey Bugün Toplanacak ve Bir Komite Seçecek", Akşam, 12 Mart 1936, s.1.

²³² "Almanya Konseye İştirak Edeceğini Bildirdi", Akşam, 12 Mart 1936, s.1.

²³³ "Hitler'in Yeni, Mühim Bir Beyanattı", Tan, 18 Mart 1936, s.1.

²³⁴ "Milletler Cemiyeti Konseyi Almanların Locarno Paketi'ni Bozduklarını Dün Tasdik Etti", Zaman, 20 Mart 1936, s.1; "Londra'da Dün Verilen Tarihi Kararlar", Son Posta, 20 Mart 1936, s.1. Locarno kararlarının tam metni için bkz. "Boğazlar Kapanacak mı", Tan, 26 Mart 1936, s.6.

²³⁵ "Boğazların Tahkimi Meselesi", Akşam, 26 Mart 1936, s.2; "Tevfik Rüştü Aras'ın Konseye Yaptığı Tebliğ", Tan, 26 Mart 1936, s.1.

arasındaki görüşmelerde bir ilerleme sağlanıncaya kadar toplantılara ara vermeyi teklif etti. Teklifin kabulü üzerine Konsey süresiz olarak dağıldı.²³⁶

Türkiye'nin tahkim talebinin uluslararası platformda tartışılmasına bir kez daha izin verilmemişti. Nitekim Fransız Gazetesi Le Journal görüşmelere ara verilmesinin nedeninin "Türk'ün sözünü yarıda kesmek" olduğunu iddia ediyor, ardından da şu soruyu soruyordu: "Acaba antlaşmaların diplomasi yollarıyla, hatta Milletler Cemiyeti metotlarıyla bile değiştirilmesinin katiben imkânsız olduğunu söyleyen Hitler mi haklı?". Le Journal'e göre Milletler Cemiyeti bir samimiyet sınavıyla karşı karşıyaydı ve Türklere verilecek cevap bu sınavın sonucunu belirleyecekti.²³⁷

Almanya'nın uluslararası anlaşmaları yok sayan ve silahlanma konusunda hukuk tanımaz tavırları Türk gazeteleri tarafından dikkatle takip edilmekteydi. Milletler Cemiyeti Konseyi toplantıları, Locarno devletlerinin toplantıları, Türk yetkililerin açıklamaları Türk basınında geniş yer bulmaktaydı. 1936 yılının Mart ve Nisan aylarında çıkan gazeteler bu konularla meşguldü.

Akşam "Almanya Ren havzası hakkındaki hükümleri de bozdu"²³⁸ başlığıyla konuyu gündeme getirmiş, Son Posta ise "Avrupa tehlikeli bir gün geçiriyor" başlıklı haberinin altında şunları ifade etmişti:

"Eski Fransız Başbakanı "Vu"deki beyanatının uydurulduğunu söylüyor. Almanya'nın bugün Locarno paktını yırtması bekleniyor. Hitler Rayhstağı fevkalade toplantıya çağırdı, mühim bir Nutuk söyleyecek. Almanya'nın Locarno Pakt'ını feshetmesi garbi Avrupa'nın emniyetini altı üst edecektir, Hitleri'n Nutku endişe ile bekleniyor"²³⁹.

Almanya'nın Ren'e girmesi de haberlere yansımaya başlamıştı. Akşam "Alman askerleri Ren'e girdiler" manşetiyle çıkmış ve "Hitler Versay Muahadesi'nin son bağlarını da kopardı. Hitler Locarno Paktı'nı Fransız Sovyet Misakı yüzünden yırttı. İngiltere ve İtalya kefil olmak şartıyla Aden'i tecavüz ve hava misakları aksine hazırız"²⁴⁰ cümleleriyle gelişmeleri duyurmuştu.

1936 yılının Mart ayındaki gazeteler Almanya'nın Ren bölgesini işgaline geniş yer ayırmaktaydılar. Çünkü İtalya-Habeşistan savaşıyla zirveye çıkan tehlike sinyalleri bu işgalle birlikte daha da ileri bir seviyeye taşınmıştı. Boğazlar konusunda tahkimat yapabilmek için fırsat arayışında olan Türkiye için Ren'in işgali ile uygun ortamı

²³⁶ "Uluslar Konseyi Müzakereleri Devletlere Bırakarak Dağılmaktan Başka Çare Bulamadı", Tan, 25 Mart 1936, s.1.

²³⁷ "Bir Fransız Gazetesi Bu Meselede Bize Hak Veriyor", Cumhuriyet, 31 Mart 1936, s.1.

²³⁸ "Almanya Ren Havzası Hakkındaki Hükümleri De Bozdu", Akşam, 7 Mart 1936, s.2.

²³⁹ "Avrupa Tehlikeli Bir Gün Geçiriyor", Son Posta, 7 Mart 1936, manşet.

²⁴⁰ "Alman Askerleri Ren'e Girdiler", Akşam, 8 Mart 1936, manşet., ayrc.bknz., Ulus, 9 Mart 1936, manşet.

yakalamıştı. Bundan dolayı gazeteler bu konuyu önemsiyordu. Dolayısıyla bu konudaki gelişmeler basın tarafından yakın şekilde takip edilmekteydi.

Haberlerde Almanya'nın Ren'i işgali, Fransa'nın Almanya'ya mukabil geliştirdiği diplomatik hamleler, Fransa'nın aldığı askeri tedbirler, Fransa ve İngiltere arasındaki uyuşmazlıklar, Londra Konferansı'nda yaşanan gelişmeler ve burada alınan kararlar gibi konulara yer verildi. Bu süreçte basındaki bazı gazete haberleri ve başlıkları şu şekilde gösterilebilir:

“Fransa'nın Almanya'ya mukabelesi, Fransa bir taraftan huduttaki tahkimatını süratle takviye ederken öbür taraftan Milletler Cemiyeti'nden Almanya'ya karşı derhal zecri tedbirler uygulanmasını istemeye karar verdi. Fransızlar Almanya'nın Ren'i tahliyesinde sonuna kadar ısrar edecekler. Karma Devletleri pazartesi günü Paris'te bir konferans aktedecekler”, “Almanya Locarno Paktı'nı nasıl yırttı ve Ren mıntikasını nasıl işgal etti?”²⁴¹, “Almanya Ren bölgesini işgal etti. Hitler dün Rayıştak'ta Alman siyasetini ve istediklerini anlattı, Rayıştak fethedildi. Ren'e piyade, topçu ve tayyare kuvvetleri bu akşama kadar girmiş olacaktır”²⁴², “Fransa askerî tedbir alıyor. Alman hududuna yeni kuvvet gönderildi, izinler kaldırıldı. Şimdilik harp tehlikesi yoktur. Fransa Milletler Cemiyeti'ne müracaat ediyor. Milletler Cemiyeti'nin Almanya'ya karşı zecri tedbirlere karar vermesi ihtimalinden bahsediliyor”²⁴³, “İngiltere Almanya'yı protesto etti. Fransa Ren hududuna asker ve tayyare sevk etti Fransız Başbakanı vaziyet vahim diyor”²⁴⁴, “Vaziyet halen karanlık görülüyor. Fransa ile İngiltere alınacak tedbirlerde uyuşamadılar”, “Paris'te dünkü toplantıda hararetli konuşmalar oldu. Milletler Cemiyeti Konseyi Londra'da toplanacak. Fransız Erkan-ı Harbiyesi harekete geçilmesini istiyor. Paris'ten gelen haberlere göre Fransız Erkan-ı Harbiyesi Umumiye'si Almanya'nın mütemadi tecavüzlerine ve nakzı ahitlerine bir nihayet verilmesi zamanı geldiğine kani bulunuyor”²⁴⁵, “Londra'da büyük hazırlık var. İngiltere, Fransa ile Almanya'nın arasını bulmaya çalışacak. Milletler Cemiyeti konseyinin toplantısı bunun için Londra'da yapılıyor. Almanya Londra'ya bir murahhas gönderiyor, Çekoslovakya ve Avusturya ile de anlaşmak istiyor. Hududa sevk edilen Fransız askerinin sayısı 90.000'e ulaştı”²⁴⁶, “İngiltere'nin uzlaştırma teşebbüsü suya düştü. Fransa'nın son cevabı: Ren mıntikası tahliye edilmedikçe müzakere sureti katiyetle hayır”, “Fransızlar Locarno Devletleri misak hükümlerini tatbik etmezlerse Milletler Cemiyeti'nden çekilmeye karar verdi. Locarno Devletleri bugün Londra'da toplanıyorlar. İngiltere şimdi Almanya'yı müzakere müddetince askerlerini geri çekmek için ikna etmeye çalışıyor”²⁴⁷, “Londra'da konuşmalar başladı, Versay'da Locarno'nun ihlal edildiğine karar verildi, Almanlar Ren'i boşaltmıyor. Fransa istihkâmları ve emniyet tedbirlerini tetkik için hududa bir heyet gönderdi Fransız Hariciye Nazırı vaziyet vahimdir” diyor.²⁴⁸, “Avrupa'da gerginlik artıyor. Almanya'nın son cevabı Ren tahliye edilemez. Fransa da Ren tahliye olunmadıkça müzakereye girişmem diyor. Locarno Devletleri dün Londra'da toplandılar ve Almanya'nın paktı ihlal ettiğine karar verdiler. Almanya yaptığı teklifler

²⁴¹ “Fransa'nın Almanya'ya Mukabelesi”, Son Posta, 8 Mart 1936, manşet.

²⁴² “Almanya Ren Bölgesini İşgal Etti”, Ulus, 8 Mart 1936, manşet.

²⁴³ “Fransa Askeri Tedbir Alıyor”, Akşam, 9 Mart 1936, manşet., ayrc.bknz., Akşam, 10 Mart 1936, manşet., Son Posta, 10 Mart 1936, manşet., Ulus, 10 Mart 1936, manşet.

²⁴⁴ “İngiltere Almanya'yı Protesto Etti”, Son Posta, 9 Mart 1936, manşet.

²⁴⁵ “Vaziyet Elan Karanlık Görülüyor”, Akşam, 11 Mart 1936, manşet., ayrc.bknz., Son Posta, 11 Mart 1936, manşet., Ulus, 11 Mart 1936, manşet.

²⁴⁶ “Londra'da Büyük Hazırlık Var”, Akşam, 12 Mart 1936, manşet.

²⁴⁷ “İngiltere'nin Uzlaştırma Teşebbüsü Suya Düştü”, Son Posta, 12 Mart 1936, manşet.

²⁴⁸ “Londra'da Konuşmalar Başladı”, Akşam, 13 Mart 1936, manşet., ayrc.bknz., Ulus, 13 Mart 1936, manşet.

konusulmazsa Avrupa ile alakasını keserek tam bir infirat siyaseti takip edeceğini bildirdi. Devamında ise Hitler dün akşam bir nutuk daha söyledi. Hâkimiyet hakkımıza el sürdürtmeyiz”²⁴⁹, “Zecri tedbirlere doğru, Londra konuşmalarında barışı koruma meselesine ehemmiyet verilmiyor. Almanya’yı müzakereye razı etmek için çalışılıyor”²⁵⁰, “Buhran en şiddetli devresinde!”, “Milletler Cemiyeti Almanya'nın şartlarını reddetti, Fransa derhal zecri tedbirler alınmasını istiyor. Almanya Londra'ya gelmiyor. Buhranın şiddetlenmesine bir tek kelime sebep oldu”²⁵¹, “Gerginlik gevşedi, fakat tehlike hala var! İngiltere, Berlin'e şartlarını kabul ettireceğini bildirdi, Almanya da Londra konuşmalarına iştirak ediyor”, “Locarno Devletleri anlaştılar. Almanlar askerlerini çekmiyorlar, Fransızlar bunda ısrar ediyorlar. Alman heyetinin Londra'ya gitmesine rağmen vaziyet halen karanlıktır”²⁵², “Konsey dün karar verdi. Almanya'nın Versay, Locarno muahedelerini ihlal ettiği ittifakla kararlaştırıldı. Alman delegesi karara itiraz etti, 4 devletin anlaşması tadilata uğradı. Locarno Misakı yerine yeni bir anlaşma, 4 devlet dün bu anlaşmanın esaslarını kararlaştırdılar”²⁵³.

Almanya'ya karşı yapılan uyarılar ve Londra Konferansı'nda alınan kararlar sonrasında Alman hükümetinin cevabı beklenmeye başlamıştı. 21 Mart'tan itibaren bu defa gazeteler Almanya'nın vereceği cevaba odaklanmıştı. Akşam, “Almanlar reddederse harp var”²⁵⁴ manşetiyle durumu duyururken, Son Posta Almanya'nın yaptırımlar kalkmadıkça kendisine sunulan şartları onaylamayacağını duyuruyordu: “Almanya bugün cevabını veriyor. Alman murahhası bu sabah Berlin'den Londra'ya gitti. İtalya Locarno Devletleri'nin cephesini yıkıyor, zecri tedbirler kaldırılmadıkça projeyi tasdik etmeyecek”²⁵⁵. 25 Mart ile 6 Nisan 1936 tarihleri arasında ise Almanya'nın verdiği cevap ve sonrasında ortaya çıkan gelişmeler gazetelerde yer bulmaktaydı:

“Fransız Alman ihtilafı, Fransız İngiliz ihtilafı oldu. Locarno cephesi parçalandı, konsey karar vermeden dağıldı. Almanya beklenen cevabını verdi, cevap Berlin'in yeni intihabattan sonra yeni teklifler yapacağını bildiriyor”²⁵⁶, “İngiltere fikrini açıkça söyledi. Eden “Biz ne Fransa lehinde, ne de Almanya aleyhindeyiz!”²⁵⁷, “Almanya Fransa'ya karşı sesini yükseltiyor!”²⁵⁸, “Locarno devletleri 3 Nisan'da Brüksel'de toplanıyorlar”²⁵⁹, “Hitler, Locarno Devletleri'nin notasına bugün cevap

²⁴⁹ “Avrupa'da Gerginlik Artıyor”, Son Posta, 13 Mart 1936, manşet., ayrc.bknz., Son Posta, 14 Mart 1936, manşet., Ulus, 14 Mart 1936, manşet., Akşam, 15 Mart 1936, manşet., Son Posta, 15 Mart 1936, manşet., Son Posta, 16 Mart 1936, manşet.

²⁵⁰ “Zecri Tedbirlere Doğru”, Akşam, 14 Mart 1936, manşet., ayrc.bknz., Ulus, 15 Mart 1936, manşet., Akşam, 16 Mart 1936, manşet.

²⁵¹ “Buhran En Şiddetli Devresinde!”, Son Posta, 17 Mart 1936, manşet., Akşam, 17 Mart 1936, manşet., Ulus, 17 Mart 1936, s.1.

²⁵² “Venizelos Can Çekişiyor”, Akşam, 19 Mart 1936, manşet., ayrc.bknz., Son Posta, 19 Mart 1936, manşet.

²⁵³ “Konseyi Dün Karar Verdi”, Akşam, 20 Mart 1936, manşet., ayrc.bknz., Son Posta, 20 Mart 1936, manşet., Ulus, 20 Mart 1936, s.1.

²⁵⁴ “Almanlar Reddederse Harp Var”, Akşam, 21 Mart 1936, manşet., ayrc.bknz., Son Posta, 22 Mart 1936, s.1., Ulus, 22 Mart 1936, manşet., Son Posta, 23 Mart 1936, s.1., Ulus, 23-24-25-26 Mart 1936, s.1.

²⁵⁵ “Almanya Bugün Cevabını Veriyor”, Son Posta, 24 Mart 1936, manşet., Akşam, 25 Mart 1936, manşet.

²⁵⁶ “Fransız Alman İhtilafı, Fransız İngiliz İhtilafı Oldu”, Son Posta, 25 Mart 1936, s.1.

²⁵⁷ “İngiltere Fikrini Açıkça Söyledi”, Son Posta, 27 Mart 1936, manşet.

²⁵⁸ “Almanya Fransa'ya Karşı Sesini Yükseltiyor!”, Son Posta, 28 Mart 1936, manşet.

²⁵⁹ “Locarno Devletleri 3 Nisan'da Brüksel'de Toplanıyorlar”, Akşam, 29 Mart 1936, manşet.

veriyor"²⁶⁰, "Alman cevabında neler var? Almanlar Ren'den asker çekmiyorlar"²⁶¹, "Almanya'nın cevabı anlaşıldı! Berlin'in teklifleri: 1-Avrupa'nın vaziyetini ıslah edecek beynelmilel konferans toplanıncaya kadar 4 aylık tahşidat mütarekesi 2-Hududun her iki tarafının Beynelmielel zabıta tarafından murakabesi. Almanya'nın cevabı bugün devletlere bildirilecek, cevap ümit vericidir, harp ihtimalinin şimdilik zail olduğu anlaşılıyor"²⁶² "Eden vaziyeti anlatıyor. Almanlar Ren'de yeniden tahkimat yapmamak teklifini kabul etmiyorlar. Locarno Devletleri 8 Nisan'da toplanmaya karar verdiler. Flande Alman teklifini Cenevre prensiplerine ve kolektif emniyete bir tecavüz sayıyor"²⁶³, "Almanya Ren'de tahkimat yapmaktan vazgeçmiyor. Brüksel Konferansı suya düştü, İngiltere bu konferansı istemediğini bildirdi"²⁶⁴.

Almanya'nın Ren'i işgal etmesi 1930'lu yılların başlarından itibaren Boğazlarla ilgili düzenleme talep etmeye çalışan Türkiye'ye konuyu tekrar gündeme geçirmek bakımından önemli bir olanak sunmuştu.

3.4.3. Diplomatik Çabalar ve Boğazlar Konferansı Notasının Verilmesi

Türk Dışişleri makamları ve bürokratları 1933 yılından 1936 yılına kadar geçen süre içerisinde her fırsattan yararlanarak Boğazların güvenliği meselesini artık uluslararası diplomatik çevrelerin gündemine sokmayı başarmış, bu süreçte revizyonist devletlerin izlediği yayılcı politikaları tahkim talebine dayanak olarak kullanma noktasında akılcı bir strateji izlemiştir. İtalya'nın Habeşistan'ı ve Almanya'nın Ren Bölgesi'ni işgaliyle artık kesin bir şekilde çözümlenmesi gereken Boğazlar Meselesi konusunda diplomatik bir hamle yapılması kanaatinde olan Tefik Rüştu Aras meseleyi Cumhurbaşkanı'na açıp, diplomatik adım atma noktasında görüş ve onayını istediğinde Mustafa Kemal Atatürk, bunu iyi düşünmesini ve olumsuz bir durum yaşanabileceğine dair en küçük bir endişesi varsa bu yola gidilmemesini salık verdi. Tefik Rüştu Aras bu konuyla ilgili izlenimlerini, düşüncelerini ve görüşmelerini şu şekilde aktarmaktadır:

Arlık kati teşebbüse girişmek için Başvekilimle mutabık olduk. Bunun üzerine meseleyi Ebedi Şefimiz Atatürk'e açarak emir ve muvafakatlarını rica ettim. Sözlerimi tamamıyla dinledikten ve kısa bir müddet düşündükten sonra bana dedi ki:

"Biz böyle bir adım attıktan sonra bir daha dönemeyiz. Bu yüzden çok acı akıbetler de çıkabilir. Millet, o vakit senin kafanı koparır. fakat faydası olmaz. Bunun için git, tekrar düşün. Eğer en küçük bir tereddütün varsa bu teşebbüsten bana tekrar bahsetme, ben de seni böyle bir teklifte bulunmamış sayarım."

Emrine itaatle bahsi burada kestim ve meseleyi tekrar Başvekilime arz ettim.

Teşebbüse girişilmesi hususunda Başvekilimle tamamıyla mutabıktık. Ertesi günü yine Ebedi Şefimize gittim. Bu teşebbüsün kati zamanı geldiğine kanaatim olduğunu ve Başvekilime

²⁶⁰ "Hitler, Locarno Devletlerinin Notasına Bugün Cevap Veriyor", Akşam, 31 Mart 1936, manşet., ayrc.bknz., Ulus, 30-31 Mart ve 1-2 Nisan, s.1.

²⁶¹ "Alman Cevabında Neler Var?", Tan, 1 Nisan 1936, s.1.

²⁶² "Almanya'nın Cevabı Anlaşıldı!", Son Posta, 1 Nisan 1936, manşet., ayrc.bknz., Akşam, 2 Nisan 1936, manşet., Akşam, 3 Nisan 1936, manşet., Cumhuriyet, 3 Nisan 1936, s.1., Son Posta, 3 Nisan 1936, s.1.

²⁶³ "Eden Vaziyeti Anlatıyor", Tan, 4 Nisan 1936, s.1., ayrc.bknz., Akşam, 4 Nisan 1936, manşet., Cumhuriyet, 4 Nisan 1936, s.1., Tan, 5 Nisan 1936, manşet., Cumhuriyet, 5 Nisan 1936, s.1., Tan, 6 Nisan 1936, s.1.

²⁶⁴ "Almanya Ren'de Tahkimat Yapmaktan Vazgeçmiyor", Son Posta, 5 Nisan 1936, manşet.

meseleyi tekrar açtığımı ve kendisinin böyle bir teşebbüse girişilmesine muvafakat ettiğini ifade edince dedi ki:

"Kanaatinizin kati olduğunu gördüm. Benim görüşüme göre de Avrupa durumu böyle bir teşebbüs için müsaittir. Git, keyfiyeti hükümete aç ve benim de muvafık bulduğumu söyle. Bu işte behemehal muvaffak olacağız."²⁶⁵

Bu cümleden olmak üzere mesele her yönüyle ölçülüp tartılmalı ve "en küçük tereddüt noktası" varsa hamle yapılmamalıydı. Bu uyarının ardından Aras konuyu yeniden İnönü'yle görüştü. Bu görüşmede de resmî başvuru yapılması vaktinin geldiğine, olumlu sonuç alınacağı konusunda endişeye mahal olmadığına kanaat getirilmesi üzerine mesele bir kez daha Atatürk'e açıldı ve nihayet onayı alındı. Atatürk'ün onayının ardından Türk Dışişleri 10 Nisan 1936'da Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalayan devletlere Boğazlar meselesini görüşmek istediğine dair bir nota göndererek resmî süreci başlattı.²⁶⁶

Aras'ın Londra'da gerçekleştirdiği temaslarda İngilizler kendisine yapacakları başvuruyu Milletler Cemiyeti sözleşmesinin 19. maddesine göre yapmalarını iletmişlerdi. Burgaç bu noktada Türkiye'nin hamlelerini şöyle özetlemiştir:

Bu maddeye göre yapılacak bir başvuruda Milletler Cemiyeti konuyu görüşmek üzere tüm üye devletleri toplantıya çağırarak ve konu Cemiyetin genel kurulunda görüşülecekti. Karar ve takdir yetkisi bütünüyle Milletler Cemiyeti'ne ait olacaktı. Oysaki Türkiye'nin, kendisi açısından hayatî öneme sahip böyle bir konuyu, uzlaşması pek de mümkün olmayan devletlerle ve türlü pazarlıkların dönmesi olasılığı bulunan bir kurulda görüşmeye hiç niyeti yoktu. Üstelik de Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde imzası bulunan, hatta garantör devletlerden biri olan Japonya, Milletler Cemiyeti'nden çekilmişti. Japonya'nın katılmayacağı bir kurulda alınacak bir karar, Türkiye açısından olumlu dahi olsa, ileride hukukî sorunlar doğurabilirdi. İşte tüm bu etkenleri göz önünde bulunduran Türkiye, İngilizlerin salık verdiği yolu izlememiş ve notayı sadece Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde imzası bulunan devletlere, yani konunun doğrudan muhataplarına göndermişti. Gerçi notanın bir sureti Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne de verilmişti, fakat bu yalnızca Türkiye'nin böyle bir başvuruda bulunduğunu bildirmek amacıyla atılmış bir nezaket adımıydı. Cemiyetten görüş ya da onay istenmiyordu.²⁶⁷

Dışişleri yetkililerinin bu stratejik hamlesinin hemen ardından Türk matbuatı, deyim yerindeyse tam anlamıyla bir seferberlik havasına girdi; Türkiye'nin Boğazlar rejiminin değiştirilmesi isteğinin ne denli haklı ve yerinde bir istek olduğunu vurgulayan yazılar arka arkaya yayımlanmaya başladı. Bu yazılardaki ortak vurgu "Lozan Antlaşması'nın imzalandığı tarihten beri ve bilhassa son yıllarda her türlü hukuk ve teminatı hiçe saydıran [...] büyük hadiselerin vuku bulduğu, dolayısıyla Cumhuriyet hükümetinin, vaziyetin tabii tutulması zarurî olan ıslah ve tadili için resmen devletlere

²⁶⁵ Tefik Rüştü Araş, *Atatürk'ün Dış Politikası*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003, s.103.

²⁶⁶ "İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Sovyetler Birliği, Romanya Ve Yugoslavya'ya Verilen Notanın Bir Sureti Ayrıca Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne De Verilmişti. Bkz. "Notamız Devletlere Tebliğ Edildi", Akşam, 12 Nisan 1936, s.1.

²⁶⁷ Burgaç, *a.g.e.*, s.85.

müracaat etmek mecburiyetinde” kaldığıydı.²⁶⁸ “Türkiye'nin bugünkü vaziyeti zabıtasız bir âlemde kapısını alabildiğine açmış bir adamın vaziyetinden farklı değildi.”²⁶⁹ Türkiye “Avrupa'dan sadece rahat uyumak hakkını” istiyordu.²⁷⁰

Türk notası Türkiye'nin Boğazların gayri askerî hale getirilmesini ve serbest geçiş rejimini kabul ettiği dönemde dünya konjonktürünün farklı olduğu üzerine bir vurguyla kaleme alınmıştı. Lozan'ın imzalandığı dönemde Türkiye Milletler Cemiyeti aracılığıyla kalıcı bir barışın sağlanacağına ve silahlanma konusunda caydırıcı kararlar alınacağına inanıyordu. Daha da önemlisi Türkiye'ye, Boğazlara yönelik bir tehdidin ortaya çıkması durumunda dört büyük devletin (İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya) Milletler Cemiyeti'nin öngördüğü her türlü araçla bu tehdiye karşı ortak hareket edeceği garantisini verilmişti. Türkiye Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni bu güvenceler ve teminatla doğrultusunda imzalamıştı. İşte Türkiye verdiği notayla kendisine vaat edilen siyasal atmosferin ve barış ortamının ortadan kalktığına vurgu yapıyordu. Özetle Türkiye özellikle Boğazlar konusunda İtalya ve Almanya'nın ortaya koyduğu siyasal stratejiler ve Milletler Cemiyeti'nin etkisiz kalması nedeniyle yeni bir mukaveleye ihtiyaç olduğunu dile getiriyordu. Açıkça görülmekteydi ki Türk notası Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalandığı atmosfer ile hâlihazırdaki dönemin farklı olduğu tezine göre kurgulanmıştı. Notanın en can alıcı noktasınıysa uluslararası barışı korumak amacıyla benimsenmiş ve Milletler Cemiyeti aracılığıyla sağlanması öngörülmüş olan “kolektif garanti” sisteminin çöktüğü, dolayısıyla 18. maddenin artık işlevsiz hale geldiği iddiası oluşturuyordu. Nitekim “siyasî buhranlar açık olarak ispat etmiştir ki kolektif garantinin bugünkü mekanizması pek ağır bir surette harekete geçmekte ve geç alınan her karar milletlerarası bir hareketten beklenen istifadeyi çoğu durumda kaybettirecek mahiyet arz etmektedir” cümlesiyle tam da bu noktaya parmak basılmaktaydı. Notadaki bu cümle Japonya, İtalya ve Almanya gibi revizyonist devletlerin uluslararası antlaşmaları hiçe sayarak attıkları adımlar karşısında Cemiyetin hızlı ve etkili kararlar alamamış olmasına yönelik ağır bir eleştiriydi. İşte bu nedenle Türkiye notada Boğazların savunması konusunda artık 18. maddedeki garantiye güvenemeyeceğini özenle vurguluyordu. Türkiye dile getirdiği bu meseleyi “Boğazların emniyetine kefil olan devletlerin Milletler Cemiyeti karşısındaki vaziyetleri [...] bu kefillerin kendilerine verilmiş vazifeler karşısında askerî ve tesirli işbirliğinde bulunmalarını -hiç olmazsa- şüpheli bir hale sok[muştur]” ifade ederek gündeme getirmekteydi. Diplomatik bir şekilde dile getirilen bu cümlelerle Türkiye açık

²⁶⁸ Yunus Nadi, “Boğazlar İçin Müracaatımız Tamamıyla Yerindedir”, Cumhuriyet, 12 Nisan 1936, s.1.

²⁶⁹ Ali Naci Karacan, “Boğazlar Meselesi”, Tan, 13 Nisan 1936, s.5.

²⁷⁰ Abidin Daver, “Boğazların Tahkimi En Doğal Hakkımızdır”, Cumhuriyet, 12 Nisan 1936, s.3.

ve net bir şekilde Boğazlara yönelik bir tehdit durumunda Milletler Cemiyeti'nin üzerine düşen sorumluluğu yerine getiremeyeceğini söylemekteydi. Dolayısıyla vaziyet şu anki durumda değişmiş iken Boğazlar konusunda garantinin de ortadan kalktığı vurgulanmaktaydı. Kudret Özersay Türkiye'nin verdiği notanın gerekçelerini şöyle dile getirmektedir:

1. LBS'nin yürürlüğe girmesinden bu yana, Karadeniz'deki durum her açıdan değişmiş ve Akdeniz'de de bir kararsızlık ortaya çıkmıştır. “(...) Deniz Konferansları silahlanmaya doğru bir eğilim göstermiştir. Deniz tezgahları, yakında denizlere şimdiye kadar erişilmemiş güçte gemiler indirecektir. Hava sahasında baş döndürücü bir kuvvetlenme ortaya çıkmıştır. Kıtalar ve adalardaki silahlanma sürekli olarak artmaktadır (...)”.
2. Kolektif güvenlik sistemi artık işlemez hale gelmiştir. Bu nedenle, “güvenliği, ülkenin genel güvenliği için elzem olan (...) [Boğazlar bölgesi] üzerindeki Türk egemenliğinin, etkili, işlevsel ve pratik bir garanti olmaksızın, azalması mümkün değildir (...)”.
3. LBS, sadece barış ve savaş durumuna uygulanabilecek hükümler içermektedir. Oysa, sözleşme “pek yakın bir savaş tehlikesi tehdidi” durumuna ilişkin hükümleri de içermelidir. Böylelikle Türkiye'ye yasal savunma hakkı da tanınmış olacaktır.
4. “(...) Lausanne'ın imzacı taraflarının rızalarından bağımsız olarak ortaya çıkan koşullar, iyi niyetle hazırlanmış hükümleri çalışmaz hale sokmuştur (...)”²⁷¹

Halbuki Türkiye, Boğazlar bölgesinin gayri askeri hale getirilmesini ve bu mıntıkanın serbest geçiş ilkesini bu garantiye güvenerek kabul etmiş ve anlaşmaya evet demişti. 1923 yılında imzalanan sözleşmedeki garanti şartları mademki yerine getirilemiyordu bu durumda sözleşmenin tadili gerekliydi. Türkiye verdiği notayla serbest ticari geçiş ilkelerine bir zarar vermeyi amaçlamadığını ilan ederken temel amacının Türkiye'nin güvenliğini sağlamak olduğunu vurgulamaya gayret ediyordu. Bunun yanı sıra Türkiye savaş gemilerinin serbest geçiş düzenini de güvenlik problemi olarak görüyor ve bu rejimin yeniden düzenlenmesini talep ediyordu. Türkiye'nin Boğazlar meselesinin yeniden görüşülmesini istemesinin arka planında bir amacı daha vardı. Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ne göre geçiş rejimi savaş ve barış dönemi olmak üzere iki dönem olarak düzenlenmişti. Türkiye savaş tehdidi durumu adı altında üçüncü bir dönemin de eklenmesini istemekteydi. Çünkü dünyanın gidişatı ansızın ve ilan edilmeksizin savaşın bir anda patlak verebileceği bir atmosferdeydi. Dolayısıyla Türkiye “savaş tehdidi durumu döneminin” eklenmesini isteyerek gerektiğinde Türkiye'nin güvenliğini sağlamak istiyordu. Türkiye'nin düzenlenmesini istediği konferansta diğer önemli hedefi ise Boğazlar Komisyonu'nun kaldırılmasıydı. Bu konuyu notada dile

²⁷¹ Kudret Özersay, “Montreux Boğazlar Sözleşmesi” *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed.Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.371.

getirmiyordu ama Türk basınında bu konu gündeme getirilerek buna dair yazılar yayımlanması Türkiye'nin amaçlarını belli ediyordu.

Özetle, Türkiye şunları amaçlamaktaydı:

Boğazlar meselesini görüşmek üzere yaptığı davete olumlu dönüşler alır ve konuyla ilgili bir konferansın toplanmasını sağlayabilirse sadece Boğazları tahkim talebini gündeme getirmeyecekti; bunun yanı sıra savaş gemilerinin Boğazlardan geçiş rejimini ve Boğazlar Komisyonu'nun kaldırılması meselesini de tartışmaya açmak niyetindeydi. Zira Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Türkiye'nin güvenliği açısından tehdit yaratan ve egemenlik haklarını kısıtlayan tüm hükümlerini ortadan kaldırmayı amaçlıyordu.²⁷²

Nota taraflara iletilmeden tahkim talebi gündeme getirilmese de şartların olgunlaşmasıyla birlikte bu sorunları çözebilme umudu ortaya çıkmıştı. Elbette Türkiye bu şansı kaçırmak istemiyor ve öncelikle notaya olumlu cevaplar almayı ve konferansı toplamayı amaçlıyordu. Konferansın toplanması sağlanamazsa Türkiye'nin güvenliğini sağlamak adına kendi başına hareket etmesi ve ciddî bir diplomatik krizin ortaya çıkmasıysa kuvvetle muhtemeldi. Nitekim notaya göre “söz konusu olan mesele [...] Türkiye'nin mevcudiyeti ve bütün arazisinin emniyeti olduğu içindir ki Cumhuriyet hükümetinin vaziyet ve şartların zarurî kıldığı tedbirleri almak suretiyle millet huzurunda kendisine düşen mesuliyetini üstlenmeye mecbur kalması mümkün olabilirdi”. Gerçi bu tarihlerde basında notaya olumlu cevap alınacağına yönelik bir iyimserlik rüzgârı esiyordu. Türkiye'nin “Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ne ve hadiselerin elde olmayan şekil ve zaruretine dayanarak yaptığı bu müracaatın” reddedileceğine ihtimal verilmiyordu.²⁷³ “Boğazları tahkim hakkının kısa zamanda alınacağına” inanılıyordu.²⁷⁴ Ancak aba altından sopa göstermekten geri kalınmadığı da göze çarpmaktaydı. Örneğin Yunus Nadi “[...] Nihayet alakadar devletlerden istediğimiz, dağ, deve değildir; en tabî ve en hayatî bir hakkımızdır. Ne yazık ki dünyanın içine yuvarlandığı siyasî buhranlar arasında, düşündüğümüzü fiilen tatbik ve icra mevkiine çıkarmayı biz de bilirdik ve bundan dolayı pek fazla kınamaya maruz da kalmazdık. Böyle olmakla beraber, biz, işte bu hayatî meselemizin hallinde usule riayetkârlığı lüzumlu görerek nihayet insanlığın vicdanına rahatlık verecek bir hareket tarzını tercih etmiş bulunuyoruz”²⁷⁵ cümleleriyle bir yandan Türkiye'nin Boğazlar konusundaki haklı talebini meşru yollardan çözüme kavuşturma gayretinin önemine vurgu yaparken, diğer yandan bunu bir emrivaki şeklinde

²⁷² Burgaç, *a.g.e.*, s.89.

²⁷³ Necmettin Sadak, “Hükümet Lozan Muahedesi'nde Boğazlar Hakkındaki Ahkâmın Değiştirilmesi İçin Devletlere Nota Verdi”, Akşam, 11 Nisan 1936, s.7.

²⁷⁴ Abidin Daver, “Boğazların Tahkimi En Doğal Hakkımızdır”, Cumhuriyet, 12 Nisan 1936, s.3.

²⁷⁵ Yunus Nadi, “Boğazlar İçin Müracaatımız Tamamıyla Yerindedir”, Cumhuriyet, 12 Nisan 1936, s.1.

elde etme yolunun da açık olduğunu ustaca ifade ediyordu. Kurun Gazetesi'nden Asım Us ise biraz da tehditkâr bir biçimde şöyle yazıyordu:

“[...] Şimdiden söyleyelim ki bu işin geciktirilmeye tahammülü yoktur. [...] Bunu takdir etmek için her şeyden evvel bugün Avrupa'da mevcut olan harp tehdidi vaziyetini göz önüne getirmek lazımdır. Eğer buna rağmen Boğazlar meselesinde Türkiye'nin istediği müzakere geciktirilecek olursa, o vakit hükümetin notasında denildiği gibi [...] Cumhuriyet hükümeti [...] üzerine düşen mesuliyeti üstlenmeye mecbur kalır”²⁷⁶.

Türkiye verdiği bu notayla Mustafa Kemal'in Tefik Rüşti Aras'a ifade ettiği dönülmez bir yola girilmişti. Türkiye attığı adımın arkasında duracak ve kararlı bir şekilde Boğazlar meselesinin kendi menfaatleri doğrultusunda çözümünü için iradesini ortaya koyacaktı.

3.4.4. Notaya Verilen Cevaplar

Notanın konunun taraflarına iletilmesinden ve meselenin basın yoluyla dünya kamuoyunun gündemine getirilmesinden sonra cevaplar beklenmeye başladı. Notaya yapılacak dönüşler konferansın toplanıp toplanmayacağını belirleyeceği gibi ilgili ülkelerin Türk talepleri karşısında nasıl bir tutum sergileyeceklerini de ortaya çıkaracaktı. Bunun yanı sıra Boğazlar meselesi merkezde olmak üzere hangi pazarlıkların yapılacağı da netleşecekti. Bu noktada özellikle iki ülkenin cevabını Türk makamları dikkatle takip ediyordu. Bu ülkelerden birincisi SSCB, öbürüyse dünya dengeleri açısından egemen güç olan İngiltere'ydı. Bu iki ülkenin vereceği cevap sadece kendi kararları olarak kalmayacak diğer ilgili devletlerin verecekleri cevabı da etkileyecekti.

Türk Dışişleri, İngilizlerin notaya olumlu cevap vereceğine neredeyse kesin gözüyle bakıyordu. Zira yukarıda da açıklandığı üzere Akdeniz'deki İtalyan tehlikesi İngilizlerin Boğazların tahkimi konusundaki tutumunun değişmesine neden olmuştu²⁷⁷. Ayrıca İngiliz Dışişleri notanın verileceğinden haberdar edilmiş, gayri resmî surette onayı da alınmıştı. Notanın İngiltere'ye resmen ulaşmasının hemen ardından İngiliz basınında Türk notasının haklılığını teslim eden yazıların yayımlanması bu beklentiyi daha da yükseltmekteydi. Örneğin önemli İngiliz gazetelerinden The Daily Telegraph Türk notasında “1923 senesi Avrupa'sının genel vaziyetinin bugünkünden tamamen başka bir şekil arz etmekte bulunduğu ileriye sürülüyor ki şüphesiz bu hazin bir hakikattir” diyor ve ekliyordu: “Adalet ve insaf bakımından Türkiye'nin bu antlaşmayı değiştirmek istemesine karşı koymak güçtür”²⁷⁸.

²⁷⁶ Asım Us, "Harp Tehdidi Halinde Boğazlar", Kurun, 17 Nisan 1936, s.4.

²⁷⁷ Özersay, a.g.e., s.372.

²⁷⁸ "Bereket Versin İngiltere Türkiye ile Dost Olmuştur", Akşam, 17 Nisan 1936, s.6.

Times'ta çıkan bir makaledeyse “Boğazların askerden arındırılmasında en mühim nokta dört devletin, yani İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya'nın verdikleri teminattı. Bu teminatın kıymeti son zamanlarda hakikaten çok azalmıştır”²⁷⁹ cümlesi dikkat çekiciydi. Açıkça görülmekteydi ki İngiliz basını Türk notasında ifade edilen şartların değiştiği ve garanti sisteminin çökmüş olduğu tezine tamamen hak vermektedir. Yine The Daily Telegraph'ta Türkiye'nin değişim talebini gündeme getirme yönteminden de övgüyle söz ediliyordu. Tüm dünyada emrivakilerin hüküm sürdüğü bir dönemde Türkiye sorunu diplomatik görüşmeler yoluyla çözmek istemiş ve bu hareketiyle de “bütün dünyaya bir politika dersi vermişti”²⁸⁰. İngiliz basınında çıkan bu yazılar elbette ki İngiliz siyasî çevrelerinin görüşlerini doğrudan yansıtmaktaydı. Gerçekten de Türk notasına olumlu cevap veren ilk ülke İngiltere oldu. 16 Nisan 1936'da Londra Büyükelçisi Fethi Okyar'a verilen cevabî notada, İngiliz hükümetinin, Türkiye'nin görüşme yapma talebini haklı bulduğu ve izlediği yolu takdir ettiği vurgulanıyor, sorunu bütün ilgililerin katılacağı şekilde ve uygun bir tarihte görüşmeye hazır olduğu bildiriliyordu²⁸¹. İngilizlerin notaya olumlu cevapla dönmesi Türk Dışişleri açısından son derece önemliydi ve bu notayla birlikte önemli bir eşik aşılmıştı. Ancak notada, toplanacak olan konferansta yapılacak olan görüşmelerin yalnızca Boğazların tahkimi meselesiyle ilgili olması gerektiğinin altı özenle çizilmişti. Nitekim İngiliz notasının hemen başında şöyle denilmekteydi: “Sayın Türkiye Dışişleri Bakanı'nı, Majestelerinin Türkiye nezdindeki Büyükelçisine, muhtıranın hedeflediği sözleşmenin yeniden gözden geçirilmesinin sadece sözleşmenin askerî maddeleriyle sınırlı tutulacağı yolunda lütfetmiş oldukları güvenceyi de not ettim”²⁸².

Sovyetler Birliği, Boğazların statüsünün değişmesi meselesi ilk gündeme getirildiği tarihten itibaren Türklerin en büyük destekçisi olmuş ve bu desteğini kesintisiz bir şekilde sürdürmüştü. Haliyle SSCB'nin notaya olumlu cevap vereceği konusunda bir endişe bulunmuyordu. Zaten bu tarihlerde Türk- Sovyet dostluğu da üst noktadaydı. Bu yakın ilişki Türk notasının içeriğine dahi yansımış, Türkiye'nin Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi talebinin altında yatan nedenin Karadeniz kaynaklı olmadığı açıkça

²⁷⁹ “İngiliz Gazeteleri 'Türkiye'nin İsteği Hiç Şüphesiz Kabul Edilecektir' Diyorlar”, Akşam, 14 Nisan 1936, s.1.

²⁸⁰ “İngiliz Gazeteleri 'Türkiye'nin İsteği Hiç Şüphesiz Kabul Edilecektir' Diyorlar”, Akşam, 14 Nisan 1936, s.1.

²⁸¹ İngiltere Dışişleri Bakanlığından 16 Nisan 1936 tarihli nota, Kültür Bakanlığı, s.287-290, Belge No: 51.

²⁸² İngiltere Dışişleri Bakanlığından 16 Nisan 1936 tarihli nota, Kültür Bakanlığı, age, s.287,289, Belge No: 51.

belirtildi.²⁸³ Türk notasında SSCB'ye karşı sergilenen bu dostluk ve güven, notanın verilmesinden sonra SSCB basınında çıkan yazılarda derhal karşılık buldu. Örneğin SSCB'nin önemli gazetelerinden İzvestiya Sovyet delegasyonunun Lozan Konferansı'nda Boğazlar üzerinde Türkiye'ye tam egemenlik verilmesi teklifini sunmuş olduğunu hatırlatıyor ve ekliyordu: “Boğazlar meselesi hakkındaki Sovyet görüşü Lozan'dan beri değişmiş değildir”²⁸⁴.

SSCB'nin diğer önemli gazetelerinde de benzer yazılar göze çarpıyordu. Örneğin Boğazlar hakkındaki Türk notasından bahseden Krasnaya Zvezda Gazetesi başyazısında şöyle diyordu:

"Milletlerarası durum 1923'teki duruma göre radikal surette değişmiştir. Dünyanın bazı bölgelerinde halen harp vardır. Almanya'nın tecavüzkâr hareketleriyse harp tehlikesinin her gün daha ziyade tehlikeli bir hal aldığı göstermektedir. Bu vaziyette Türkiye hükümetinin Lozan Sözleşmesi'nde yazılı dört devlet garantisinin değerini kaybettiği hak- kındaki beyanati tamamen izah olunabilir bir husustur. Sovyet hükümeti, Boğazlar bölgesini daima Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası saymıştır. Daha Lozan Konferansı esnasında, Sovyet delegeleri Türkiye'nin bu bölgede tam hâkimiyet hakkını müdafaa etmişlerdi. Bugün de Sovyet Rusya, birçok defalar barış aşkını ispat eden dost Türkiye'nin, bugünkü gergin milletlerarası vaziyette kendi güvenliğini teminat altına almak arzusunu tamamen meşru bulmaktadır."²⁸⁵

Sovyet basınındaki bu makalelerin Sovyet Dışişleri'nin görüşleriyle paralellik gösterdiğine kuşku yoktu. Nitekim Sovyet Dışişleri Bakanı Litvinov'un 16 Nisan'da Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Zekai Apaydın'a verdiği cevabî notada da basında çıkan yazılarla neredeyse aynı cümleler sarf ediliyordu. Bu cevabî notaya göre, Sovyetler Birliği, Boğazların tam anlamıyla Türk egemenliği altında bulunmasını arzu etmekteydi ve Lozan Konferansı'ndan beri bu konudaki düşüncesi değişmiş değildi. Sonuç olarak “SSCB Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin teklifi üzere, Boğazlar rejiminin Türkiye ve bu bölgelere barış ve huzurun muhafazası menfaatlerine uygun bir hale konulması hakkındaki müzakerelere iştirake amadeydi”²⁸⁶.

Türkiye'nin Boğazlar konusunda ortaya koyduğu tarihi hamle Türk basını tarafından hemen gündeme taşındı. Türk gazeteler diplomatik yollardan meseleyi savunan diplomatların, yetkililerin masada gündeme getirdiklerini hemen gazete sütunlarına taşıyarak kamuoyu oluşturma çabasına giriştiler. 10 Nisan 1936 tarihinde verilen Türk notası ve bu notaya ilgili ülkelerin geri dönüşleri 11 Nisan 1936 tarihinden itibaren Türk matbuatında yer almaya başladı.

²⁸³ “O zamandan beri Karadeniz vaziyeti her noktadan güven verici bir barış manzarası arz eder hale gelmiş ve buna karşılık Akdeniz'de yavaş yavaş bir kararsızlık oluşmaya başlamıştır.” Türk Hükümetinin Notası, Kültür Bakanlığı, age, s.283, Belge No: 50.

²⁸⁴ “Sovyet Gazeteleri”, Ulus, 15 Nisan 1936, s.1, 3.

²⁸⁵ “Boğazlar Hakkındaki Notamız ve Avrupa Basını”, Ulus, 16 Nisan 1936, s.1.

²⁸⁶ SSCB Dışişleri Bakanlığı'ndan 16 Nisan 1936 tarihli nota, Kültür Bakanlığı, age, s.291-294, Belge No: 52.

11 Nisan 1936 Akşam Gazetesi manşetinde verilen Türk notasına geniş bir yer verilmektedir:

Boğazlar için nota verdik. Hükümet Lozan muahedesinde Boğazlar hakkındaki ahkâmın değiştirilmesi için devletlere nota verdi. Hukuki ve siyasi kuvvetli delillere dayanan Türkiye hükümeti bu müracaatla Milletler Cemiyeti prensiplerine ve muahedelere sadakat hususunda bütün dünyaya örnek olmaktadır. Lozan Muahedesi Boğazları askerlikten tecrit etmiştir. Türk vatanının bu en değerli ve hassas müdafaa noktasında ne asker bulundurabiliriz, orada ne istihkâm yapabiliriz, ne top koyabiliriz. Anadolu ve Trakya'nın muvasalasını temin eden bu vatan parçası İstanbul da dâhil olmak üzere basit bir tecavüzün kurbanı olmaya hazır, tehlikeli bir vaziyettir. 13 sene evvel Lozan Muahedesi'ni imza ettiğimiz zaman bu ağır şartları kabul etmemize sebep uzun sürmüş çetin bir harbi kapayan sulhu geciktirmemek, sulh perverliğimizi, bütün dünya ile temasa girdiğimiz bu ilk anda fedakarlığımızla aleme ispat etmekte. Fakat her türlü istiklal ve tamamîyetini kuvvetle kıskanan bir devletin bu ağır anlaşmayı kabul etmesine sebep bundan ibaret değildi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti vermiş olduğu bu notayla 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması şartlarının değiştiğini Milletler Cemiyeti'ne üye olan Japonya, İtalya, Almanya gibi ülkelerin ortaya koydukları siyasi tavırlar, davranışlar nedeniyle Boğazların güvenliğinin tehlikede olduğunu bildirerek Lozan Antlaşması şartlarının tekrar gözden geçirilmesini, yeni oluşan dünya şartları içerisinde yeniden Boğazların siyasi bir anlaşma ile karara bağlanmasını ilgili devletlere bildirmektedir.²⁸⁷

Son Posta Türkiye'nin verdiği notayı “Boğazlar için devletlere nota verdik” başlığının altında “Arsiulusal vaziyetteki değişiklik ve Boğazlar hükümetimiz vaktiyle Boğazlar mukavemetini konuştuğumuz devletlere müracaata karar verdi. Türkiye Cumhuriyeti arsiulusal vaziyette husule gelen esaslı değişmeler karşısında başka Boğazlar mukavelesinin bugünkü halinin emniyet ve müdafaamız için esastan değişmesi lazım geldiğini müşahede etmiştir” cümleleriyle haberleştirirken²⁸⁸ Tan Gazetesi “Boğazları tahkim edeceğiz. Hükümet Boğazların tahkimi için alakadarlara nota vererek teşebbüste bulundu” manşetiyle konuyu okurlarına aktarmıştır²⁸⁹. Ulus ise “Boğazlar hakkında başvekaletin tebliği” başlığıyla çıkarak “Dünyadaki gelişmelerde usule gelen hukuki, siyasi ve askeri esaslı değişmeler karşısında Boğazlar mukavelesini kendileriyle müzakere etmiş olduğu devletlere müracaata karar vermiştir” ifadeleriyle konuyu gündeme getirmiştir²⁹⁰.

Notanın verilmesinden sonra ilgili ülkelerde ve dış basında Türk notası ile ilgili şu haberler gazetelere yansımıştır:

“Notamız devletlere tebliğ edildi. Boğazlar hakkındaki notamızın müzakeresine yakında başlanacak. İngiltere salâhiyyetkar mahafili, Türkiye'nin dürüst ve muahedeler ahkâmına mutabık bir usul takip etmek gibi bir liyakat gösterdiği kanaatinde”²⁹¹, “Lozan Muahedesi'nin Boğazlar meselesi ahkâmının yeniden tetkikini isteyen notamız devletlere verildi. Londra'nın salâhiyyetkar mahfili noktayı

²⁸⁷ “Boğazlar İçin Nota Verdik”, Akşam, 11 Nisan 1936, manşet., ayrc.bknz., Cumhuriyet, 13 Nisan 1936, manşet., Son Posta, 13 Nisan 1936, manşet., Tan, 13 Nisan 1936, manşet., Ulus, 13 Nisan 1936, manşet.

²⁸⁸ “Boğazlar İçin Devletlere Nota Verdik”, Son Posta, 11 Nisan 1936, manşet.

²⁸⁹ “Boğazları Tahkim Edeceğiz”, Tan, 11 Nisan 1936, manşet.

²⁹⁰ “Boğazlar Hakkında Başvekaletin Tebliği”, Ulus, 11 Nisan 1936, manşet.

²⁹¹ “Notamız Devletlere Tebliğ Edildi”, Akşam, 12 Nisan 1936, manşet.

nazarımıza çok taraftar görünüyor. Ren mıntikasının askerileştirilmesi keyfiyeti, hükümetimizi bu teşebbüsü almaya sevk eden en büyük amildir”²⁹², “İngilizler, "Türkiye haklıdır" diyorlar. Notamız 9 devletle beraber Milletler Cemiyetine de bildirildi. Boğazlar hakkındaki talebimizin Paris, Londra ve Cenevre'deki akisleri Boğazlar statüsünü yeniden tanzim ve Türkiye'nin emniyetini ve ticari seyrüsefer serbestisini temin etmek üzere pek yakında yeni itilaflar akdetmeye hazır bulunduğumuzu haber verdik”²⁹³, Boğazlara dair notamız alakadarlara verildi. Nota İngiltere'de çok müsait karşılandı”²⁹⁴, “İtalyanlar, Boğazlar hakkındaki notamızı nasıl karşıladılar. Mussolini zecri tedbirci memleketleri alakadar eden diğer meselelerde olduğu gibi hareket edecekmiş. İngiliz Dış Bakanlığı ile alakası olan Daily Telgraf "Türkiye'nin noktayı nazarımı büyük bir anlayış zihniyeti ile tetkik etmemiz lazımdır" diyor”²⁹⁵, “Notamız her tarafta iyi karşılanıyor. Notamızın İngiltere, Fransa, İtalya ve İrlanda hâsıl ettiği mühim akisler İngilizler notayı tasvipkâr karşıladılar, Fransızlar hareket tarzımızı takdir ediyorlar, İtalyanlar notayı tabii görüyorlar”²⁹⁶, “İngiltere talebimizi kabul etti. İngiltere, notamıza dün cevap verdi. Talebimizi tetkike hazır bulunduğunu ve hareketimizi muvafık gördüğünü bildirdi”²⁹⁷

Notanın verilmesinden ve uluslararası camiada olumlu şekilde karşılanmasından sonra konunun Milletler Cemiyeti Uluslar Konseyi'nde görüşüleceğine dair haberler basında çıkmaya başlamıştır. Cumhuriyet konferans haberini

“Mukabelenin 18 maddesinin değiştirilmesi hakkındaki talebimiz Fransa, İngiltere, İtalya ve Japonya'nın iştirak edeceği konferansta görüşülecek”²⁹⁸ şeklinde sunmaktayken Son Posta, “Notamız 4 devletten mürekkep konferansta tetkik olunacak. Konferansa İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya hükümetleri iştirak edecekler. Japonya lehinde cevap verecek, İtalya'da notamıza cevap hazırlıyor, dünya matbuatının hareket tarzımızı takdir eden neşriyatı devam ediyor” ifadeleriyle okurunu bilgilendirmiştir²⁹⁹. Tan ise Boğazlara dair tezimiz kuvvetlidir. Türkiye müttefik devletlerin Rusya'nın ve Balkan Antantı'nın yardımlarını temin etmiştir. Uluslar Konseyi'nin İstanbul'da toplanması ve Boğazlar işini tetkik etmesi muhtemel görülüyor” cümleleriyle konuyu gündemine almıştır³⁰⁰.

3.4.5. Yabancı Basında Boğazların İşgal Edildiği İddiaları

İngilizlerin ve Sovyetlerin Türk notasına olumlu cevap vermelerinin hemen sonrasında yabancı matbuatta Türklerin Boğazları işgal ettiğine yönelik haberler

²⁹² “Lozan Muahedesinin Boğazlar Meselesi”, Cumhuriyet, 12 Nisan 1936, manşet.

²⁹³ “İngilizler, "Türkiye Haklıdır" Diyorlar”, Son Posta, 12 Nisan 1936, manşet., ayrc.bknz., Cumhuriyet, 14 Nisan 1936, manşet.

²⁹⁴ “Boğazlara Dair Notamız Alakadarlara Verildi”, Tan, 12 Nisan 1936, manşet., ayrc.bknz., Ulus, 12 Nisan 1936, s.1., Akşam, 13 Nisan 1936, manşet.

²⁹⁵ “İtalyanlar, Boğazlar Hakkındaki Notamızı Nasıl Karşıladılar?”, Son Posta, 14 Nisan 1936, s.1.

²⁹⁶ “Notamız Her Tarafta İyi Karşılanıyor”, Tan, 14 Nisan 1936, manşet., ayrc.bknz., Ulus, 14 Nisan 1936, manşet., Akşam, 15 Nisan 1936, s.1., Cumhuriyet, 15 Nisan 1936, manşet., Son Posta, 15 Nisan 1936, s.1., Tan, 15 Nisan 1936, manşet., Ulus, 15 Nisan 1936, manşet., Son Posta, 16 Nisan 1936, s.1., Tan, 16 Nisan 1936, manşet., Ulus, 16 Nisan 1936, s.1.

²⁹⁷ “İngiltere Talebimizi Kabul Etti”, Akşam, 17 Nisan 1936, manşet.

²⁹⁸ “Boğazlar Davasında Hak Kazanıyoruz”, Cumhuriyet, 17 Nisan 1936, manşet.

²⁹⁹ “Notamız 4 Devletten Mürekkep Konferansta Tetkik Olunacak”, Son Posta, 17 Nisan 1936, s.1.

³⁰⁰ “Boğazlara Dair Tezimiz Kuvvetlidir”, Tan, 17 Nisan 1936, s.1., ayrc.bknz., Cumhuriyet, 18 Nisan 1936, manşet., Tan, 18 Nisan 1936, manşet., Ulus, 18 Nisan 1936, manşet.

gündeme gelmeye başladı. Bu haberler ilk önce Havas Ajansı Ankara Temsilciliği tarafından Paris'e gönderilen telgraflarda görüldü. 17 Nisan gecesi çekilen bu telgrafta "Türk kıtalarının Boğazlardaki gayri askerî bölgeyi işgal ettiği" bildiriliyordu. Havas'a gelen bu telgraf üzerine, İngiliz Reuter ve Amerikan United Press ajansları da işgal haberini kamuoyuna duyurdu. Gerçi bu ilk haberler henüz teyit edilmediğinden "ihtiyat kaydıyla" yayımlanmıştı. Ancak haberi veren ajanslar dünyanın önde gelen haber kaynaklarındandı. Haliyle 18 Nisan'dan itibaren yabancı basında Türkiye'nin Boğazlardaki gayri askerî bölgeye asker gönderdiğine dair pek çok haber çıkmaya başladı.³⁰¹

Türk notasının sempatiyle karşılandığı, İngiliz ve Ruslardan olumlu cevaplar alındığı bir dönemde bu tür bir iddianın gündeme gelmesi yanlış anlamalara yol açabilirdi. Bundan dolayı Yunus Nadi işgal haberlerinin arkasında Türk notasının uluslararası siyasî arenada kazandığı başarıyı gölgelendirmek isteyenler olduğunu yazıyordu.³⁰² Ancak ilginç bir şekilde Türk Dışişleri bu haberleri yalanlamadı. Sadece Anadolu Ajansı tarafından "tahkikatımıza göre bu haberin aslı yoktur" şeklinde bir açıklama yapıldı.³⁰³ Gerçi Türk basınında da bu iddiaları yalanlayan haberler çıktı. Fakat görünen o ki ne Anadolu Ajansı'nın açıklaması ve ne de Türk basınındaki tekzipler iddiaların asılsız olduğu konusunda ikna edici olmamıştı. Hatta 19 Nisan günü yabancı basında işgalin detaylarının verildiği haberler dahi yayımlanmaya başlamıştı. Bu haberlere göre, Türk hükümeti 17 Nisan akşamında Atatürk'ün başkanlığında olağanüstü bir toplantı yapmış ve bu toplantıda Boğazları tahkim etmeye karar vermişti. İşgal, ayın 18'inde şafak vakti gerçekleştirilmiş ve Türk ordusu Gelibolu yarımadasının tüm stratejik noktalarını ele geçirmişti. "Boğazları örten büyük esrar", "Avrupa hükümet merkezleri hayret içinde" gibi başlıklarla verilen bu haberlerin yanında Boğazların gayri askerî bölgelerini gösteren haritalar ve Atatürk'ün fotoğrafları da yer almaktaydı.³⁰⁴

Haberlerin kesin olduğu henüz netleşmediğinden gazetelerde konuyla ilgili başmakaleler yayımlanmıyordu. Ancak, örneğin Times Gazetesi'ne göre Boğazların işgal edildiği haberlerine ihtiyatla yaklaşmak, fakat Türkiye'nin Boğazları işgal etmeye hazır durumda olduğunu da göz önünde tutmak gerekirdi. Hatta Türk ordusunun bu işgalin bir an evvel yapılmasına taraftar olduğunu gösteren ciddî deliller vardı. Daily Express ise

³⁰¹ "Boğazlara Asker Gönderdiğimiz Şayiası", Cumhuriyet, 18 Nisan 1936, s.1; "İngiliz, Fransız ve Amerikan Ajansları", Son Posta, 18 Nisan 1936, s.1; "Boğazlara Dair Uydurma Haber", Akşam, 18 Nisan 1936, s.2; "Bir Şayia: Askerlerimiz Boğazlara Girdi mi?", Kurun, 18 Nisan 1936, s.2.

³⁰² Yunus Nadi, "Boğazlara Dair Yalan Haberlerle Mücadele", Cumhuriyet, 20 Nisan 1936, s.1.

³⁰³ "İşgal Haberi Doğru Değil", Tan, 18 Nisan 1936, s.1; "Boğazlara Dair Uydurma Haber", Akşam, 18 Nisan 1936, s.2.

³⁰⁴ "Boğazlar İçin Şaşılacak Haber", Ulus, 19 Nisan 1936, s.1; "Boğazların İşgaline Dair Olan Rivayetler", Akşam, 19 Nisan 1936, s.1.

Türkiye'nin 1935 yılı Ekim ayında yaptığı bir askerî tatbikatı hatırlatıyor ve Türkiye'nin bir gün içinde Boğazları işgal edebileceğini bildiriyordu.³⁰⁵

Gerçi Boğazların işgali haberini ciddiye almayan haber ajansları da yok değildi. Örneğin Alman DNB Ajansı'nın İstanbul muhabiri Berlin'e şunları bildirmekteydi: “[...] Türkiye, kendi isteklerinin tasvipkâr bir incelemeye tabi tutulacağını bekleyebileceğinden, gayri askerî mıntıkların işgali için bugün hiçbir siyasî veya askerî sebep mevcut değildir. Esasen bu mıntıkada istihkâm ve kışla yerleri de bulunmadığından o mıntıklara asker gönderilmesi ancak bir tezahür mahiyetini haiz olabilir ki bu da bu meselede Türkiye'nin şimdiye kadar takip etmekte olduğu hareket hattına uymamaktadır”³⁰⁶ Ancak muhabirin geçtiği haberde “İstanbul'da söylendiğine göre, son bildirimde değin Türkiye'nin Boğazlar meselesinde diplomatik müzakere sahasını terk etmesi söz konusu olamaz” cümleleri ilginçti. Görüldüğü kadarıyla gazetecinin haber kaynakları böyle bir şeyin asla gerçekleşmeyeceğini değil, son bildirimde değin gerçekleşmeyeceğini ifade etmişlerdi.

Bu gelişmeler üzerine Anadolu Ajansı 17 Nisan haftası içinde Atatürk'ün başkanlığında herhangi bir toplantı yapılmadığını, iddiaların tamamen mesnetsiz olduğunu açıkladı ve dış basında çıkan bu haberleri bir kez daha tekzip etti.³⁰⁷ Ancak bu tekzipin yayımlandığı gün Havas Ajansı'nın Atina'daki muhabiri Yunan hükümetinin “Yetkili bir kaynaktan alınan tebligatla Türk müfrezelerinin Çanakkale gayri askerî bölgesine girdiği” konusunda resmen haberdar edildiğini duyurmaktaydı.³⁰⁸ Haberde tebligatın Türkiye'nin Atina Büyükelçiliğince yapıldığı ima ediliyordu. Bu haber Boğazların işgali iddialarını farklı bir mecraya taşıdı. Zira artık bir hükümetin resmen haberdar edildiği iddia edilmeye başlanmıştı. Aynı gün Yunan Başbakanı Metaksas'ın bu haberin Ankara'dan gelmediğini açıklaması³⁰⁹, şüpheleri gidermek bir yana daha da artırdı. Zira Metaksas, hükümetin haberdar edildiği iddiasını reddetmiyor, sadece bu bilgilendirmenin Ankara'dan yapılmadığını söylüyordu.

Ortaya çıkan bu kafa karışıklığını gidermek için Tük yetkililer harekete geçtiler ve Türkiye'nin Atina Elçiliği 20 Nisan'da bir açıklama yayımlayarak Boğazlar bölgesinin işgal edildiğiyle ilgili Yunan hükümetine resmen tebligat yapıldığı haberlerini

³⁰⁵ “İngiliz Gazeteleri Vaziyeti Esrarengiz Görüyor”, Son Posta, 19 Nisan 1936, s.11; “Boğazların İşgaline Dair Rivayetler”, Akşam, 19 Nisan 1936, s.7.

³⁰⁶ “Almanya Emrivaki Yaptığımızı İnanmıyor”, Son Posta, 19 Nisan 1936, s.11; “Alman Ajansı da Haberi Yalanlıyor”, Tan, 19 Nisan 1936, s.3.

³⁰⁷ “Ajans İşgali Resmen Tekzip Ediyor”, Son Posta, 19 Nisan 1936, s.11; “Anadolu Ajansı Resmen Tekzip Ediyor”, Tan, 19 Nisan 1936, s.3.

³⁰⁸ “Boğazların Tahkimi”, Son Posta, 20 Nisan 1936, s.1.

³⁰⁹ “Atina da Resmen Haberdar Edilmiş”, Son Posta, 19 Nisan 1936, s.11; “Yunan Başvekili'nin Beyanatı”, Akşam, 19 Nisan 1936, s.7.

yalanladı.³¹⁰ Aynı gün İngiltere'nin Ankara'daki büyükelçisine de Boğazlara asker gönderilmediğine dair teminat verildi. Büyükelçi “aldığı kat'î teminat üzerine Çanakkale Boğazı'nın tahkim edilmediği ve tarafsız mıntıkaya Türk askeri sevk edilmediğini Londra hükümetine katiyetle bildirdi”³¹¹.

Boğazların işgali haberleri de hemen Türk basınında yer almaya başladı. Gazeteler ortamın karıştığı bir zamanda yayınladıkları haberlerle meseleyi açıklığa kavuşturmaya çalıştılar. Akşam “Anadolu Ajansı muhtelif ecnebi menbalardan gelen rivayetleri tekzip ediyor. Anadolu Ajansı Boğazların gayri askeri mıntikasının işgal edildiği haberlerinin esassız olduğunu tebliğ etmektedir” cümleleriyle işgali yalanlayıcı bilgiler sunmaktayken³¹² Cumhuriyet, “Boğazları işgal ettiğimiz haberi asılsız, bu uydurma havadis Ankara'dan resmen tekzip edildi. Şayia nasıl çıktı? Gayri askeri mıntıkayı işgal ettiğimiz rivayetine Paris ve Londra'ya Havas Ajansı vermiş ve İngiliz matbuatında heyecan uyandırmıştır”³¹³ ifadeleriyle haberi duyurmuştur. Tan da işgal iddialarını tekzip ederken³¹⁴ Ulus, “Boğazlar için şaşılacak haber. Güya Boğazların askerlik dışı bölgesini işgal etmişiz”³¹⁵ cümleleriyle diğer gazetelere paralel bilgi aktarmıştır.

3.4.6. Diğer Devletlerin Notaya Cevapları ve Konferans Hakkındaki Haberler

10 Nisan'da verilen notaya özellikle Sovyetlerin ve İngilizlerin verecekleri cevap önemliydi fakat diğer ilgili ülkelerin ortaya koyacakları yaklaşım da Boğazların geleceği açısından önem teşkil etmekteydi. Bu arada Sovyetlerin ve İngilizlerin yaklaşımları da basında yer tutmaya devam ediyordu. 20 Nisan 1936 itibariyle Türk notasına verilen cevaplar basında şu başlıklarla yer almaktaydı:

“Sovyetlerin Boğazlara dair cevabı. Moskova hükümeti Boğazları tahkim etmek hakkındaki talebimizi haklı ve tabii buluyor”³¹⁶, “Boğazlar hakkındaki notamıza Sovyetlerin verdiği cevap dost Sovyet hükümeti, Türkiye'nin ciddi bir hal tehlikesi mevcudiyeti hakkındaki endişelerini, bu sebeple Boğazlar rejiminin münasip şekilde tadilini tabii bulmaktadır”³¹⁷, “Boğazların tahkimi, Yunanistan Lozan Devletleri Konferansına iştirak edecek”³¹⁸ “Rusların cevabi notasını neşrediyoruz. Sovyetler harp tehlikesine dair endişemizi haklı buluyorlar”³¹⁹, “Fransa da teklifimizi kabul

³¹⁰ “Atina Elçiliğimiz Bir Tekzip Neşretti”, Akşam, 21 Nisan 1936, s.1; “Boğazlar Hakkında Asılsız Şayialar”, Son Posta, 21 Nisan 1936, s.10.

³¹¹ “Ankara'daki İngiliz Elçisi de İşgal Haberini Yalanlıyor”, Tan, 21 Nisan 1936, s.1.

³¹² “Boğazların İşgaline Dair Olan Rivayetler”, Akşam, 19 Nisan 1936, s.1.

³¹³ “Boğazları İşgal Ettiğimiz Haberi Asılsız”, Cumhuriyet, 19 Nisan 1936, manşet.

³¹⁴ “Boğazları İşgal Altına Aldığımız Haberi Katiyetle Tekzip Ediliyor”, Tan, 19 Nisan 1936, s.1., ayrc.bknz., Son Posta, 21 Nisan 1936, s.1., Tan, 21 Nisan 1936, s.1., Son Posta, 22 Nisan 1936, s.1.

³¹⁵ “Boğazlar İçin Şaşılacak Haber”, Ulus, 19 Nisan 1936, s.1.

³¹⁶ “Sovyetlerin Boğazlara Dair Cevabı”, Akşam, 20 Nisan 1936, s.1.

³¹⁷ “Boğazlar Hakkındaki Notamıza Sovyetlerin Verdiği Cevap”, Cumhuriyet, 20 Nisan 1936, manşet.

³¹⁸ “Boğazların Tahkimi”, Son Posta, 20 Nisan 1936, s.1.

³¹⁹ “Boğazlarda Tehlike”, Tan, 20 Nisan 1936, manşet., ayrc.bknz., Ulus, 20 Nisan 1936, s.1.

etti. Paris hükümeti cevabında talebimizi teveccüh ile tetkik edeceğini bildiriyor³²⁰, “Boğazlar rejiminin yeniden tetkiki, Romanya hükümeti Boğazları tahkim etmemize taraftar olmayacak mı?”³²¹, “Boğazlar davasında Yunanistan cevap tamamen Türk tezi lehinedir”³²², “Notamıza 2 devlet daha cevap verdi. Fransa ve Yunanistan Boğazlar hakkındaki talebimizi kabul ettiler”³²³, “Boğazlar davası Fransız ve Yugoslav cevabı lehimizde olacak”³²⁴, “Notamıza Bulgaristan da cevap verdi. Romanya, Boğazlar meselesinde bize hak vermiyor mu?”³²⁵, “İtalyanlar notamıza cevap vermiyorlar!”³²⁶, “Bulgaristan, Boğazlar için müspet cevap verdi. Romanya, Lozan Muahedesi’nin tadili suretiyle Macaristan ve Bulgaristan’ın da silahlanmaya kalkışmalarından endişe ediyormuş”³²⁷

Gazetelerde görüleceği üzere Sovyetlerin yanı sıra Fransa, Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan Türk notasına olumlu cevap vermiştir, Romanya çekimser yaklaşmış, İtalya ise notaya cevap vermemiştir.

Nota ile ilgili yansımalar 26 Nisan ile 2 Mayıs tarihleri arasında da gazetelerde yer bulmaya devam etmiştir. İtalya, Fransa, Yugoslavya ve diğer ülkelerin notaya yaklaşımları basın tarafından takip edilmiştir. Ayrıca uluslararası basında çıkan haberler de Türk gazetelerinde yankı bulmuştur³²⁸.

“Fransa’nın cevabı çok dostçadır”, “Times Gazetesi "Türkiye'nin arzusunun kabulü çok muhtemeldir" diyor”³²⁹, “Boğazlar hakkında Fransız cevabı prensip itibariyle isteğimizin kabulü mahiyetindedir”³³⁰, “Boğazlar davamız, İtalya’nın teklifimize itirazda bulunmayacağı tahmin ediliyor”³³¹, “Boğazlar meselesi, Türkiye ancak kendi emniyetini temin etmek istiyor. Times Gazetesi "henüz bilinmeyen İtalyan noktayı nazarı müstesna bir gün bütün devletler bunu kabul ettiler" diyor”³³², “Boğazların tahkimi dost Yugoslavya’da, cevabının müsait şekilde olduğunu Belgrad elçimize bildirdi”³³³

3.4.7. Montrö Boğazlar Konferansı’nın Toplanması

Boğazlar konusuna taraf ülkelerin notaya olumlu dönüş sağlamalarının ardından Türk yetkililer konferansın tarih, yer ve zamanını belirlemek için harekete geçmiştir. Konferans Milletler Cemiyeti’nin himayesinde olmayacağı için Cenevre uygun bir yer olarak görülmemiştir. Türkiye aradığı çareyi 12 Mayıs’ta Cenevre’de düzenlenen Milletler Cemiyeti Konseyi toplantısında bulmuştu. Cenevre’de görüşmeler halinde olan Hariciye

³²⁰ “Fransa’da Teklifimizi Kabul Etti”, Akşam, 21 Nisan 1936, s.1.

³²¹ “Boğazlar Rejiminin Yeniden Tetkiki”, Cumhuriyet, 21 Nisan 1936, s.1.

³²² “Boğazlar Davasında Yunanistan”, Cumhuriyet, 23 Nisan 1936, s.1.

³²³ “Notamıza 2 Devlet Daha Cevap Verdi”, Son Posta, 23 Nisan 1936, manşet., ayrc.bknz., Ulus, 23 Nisan 1936, s.1., Tan, 24 Nisan 1936, manşet., Son Posta, 25 Nisan 1936, s.1.

³²⁴ “Boğazlar Davası”, Cumhuriyet, 24 Nisan 1936, s.1.

³²⁵ “Notamıza Bulgaristan Da Cevap Verdi”, Son Posta, 24 Nisan 1936, manşet.

³²⁶ “İtalyanlar Notamıza Cevap Vermiyorlar!”, Tan, 25 Nisan 1936, manşet.

³²⁷ “Bulgaristan Boğazlar İçin Müspet Cevap Verdi”, Cumhuriyet, 26 Nisan 1936, s.1.

³²⁸ Son Posta, 26-27-28 Nisan 1936, s.1.

³²⁹ “Fransa’nın Cevabı Çok Dostçadır”, Akşam, 27 Nisan 1936, s.2.

³³⁰ “Boğazlar Hakkında”, Ulus, 27 Nisan 1936, s.1.

³³¹ “Boğazlar Davamız”, Cumhuriyet, 28 Nisan 1936, s.1.

³³² “Boğazlar Meselesi”, Akşam, 29 Nisan 1936, s.1.

³³³ “Boğazların Tahkimi”, Cumhuriyet, 29 Nisan 1936, s.1., ayrc.bknz., Ulus, 30 Nisan 1936, s.1.

Vekili Tevfik Rüştü Aras'ın konsey toplantısında yer alan İngiltere ve Sovyet dışişleri yaptığı müzakereler sonrasında³³⁴ toplantı yeri olarak Cenevre'nin doğusunda yer alan Montrö'de yapması kararlaştırıldı³³⁵. 12 Mayıs tarihinden itibaren gazetelerde konferansın toplanma zamanı ve konferansta konuşulacak konular gündem olmaya başlamıştır:

“Boğazlar Konferansı Haziranda toplanıyor. Boğazlar Konferansı 25 Haziran'da toplanıyor. Konferans Montreux'da toplanacak”, “Türkiye Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras, Lozan Muahedesi'ni imzalamış olan devletlere Boğazların tahkimi meselesini tetkik edecek olan hususi konferansın 25 Haziran'a doğru toplanacağını bildirmiştir. Konferans ihtimal Montreux şehrinde toplanacaktır”³³⁶, “Boğazlar meselesi 25 Haziran'da görüşülecek. Hükümetimiz, Boğazlar mukabelesinin iktisadi ve ticari ahkâmının ipka edileceğini bildirdi”³³⁷, “Boğazlar Konferansı, konferans 22 Haziran'da toplanıyor, hükümet bir beyaz kitap neşrecek”³³⁸, “Boğazların tahkimi, konferans haziranın 25'inde toplanacak”³³⁹, “Boğazlar Konferansı 22 Haziran'da toplanıyor. Alakadar devletler, muvafakatlarını hükümetimize bildirdiler, konferans kısa bir müddet sürecektir”³⁴⁰, “Boğazların tahkimi, konferans 27 Haziran'da Montrö'de toplanacak. Teklifimize Balkan Antantından başka İngiltere, Rusya, Japonya ve Bulgaristan'da cevap verdiler”³⁴¹, “Boğazlar Konferansı, konferansın 27 Haziran'da toplanması için yaptığımız teklif 7 alakadar devlet tarafından kabul edildi”³⁴².

3 Haziran 1936 tarihinden itibaren basında konferansa ülkeler adına hangi heyetlerin ve müzakerecilerin katılacağı bilgisi yer almaya başlamıştır. Akşam, “Boğazlar Konferansı hazırlıkları bitti” başlığı altında verdiği haberde şu ayrıntılara yer vermiştir:

Bir hafta kadar sürecektir olan konferansta hükümetimizi hariciye vekilimiz temsil edecek. Milletler Cemiyeti konseyinin 15 Haziran'daki fevkalade içtimalarını müteakip 22 Haziran'da İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya, Japonya, İtalya, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye heyeti murahhasları Montrö'de toplanarak Boğazların tahkimi meselesine tetkik ve intaç edecektir. Konferans müzakeratına hükümetimizin bu babda hazırladığı bir proje esas teşkil edecektir bilgisine yer verilmiştir.³⁴³

Hazırlıklar devam ederken bazı gazetelerde konferansın erteleneceğine dair haberler çıkmaya başlamıştır. Ulus, 6 Haziran'da “Boğazlar Konferansı Montrö'deki toplantının geri bırakılacağı hakkındaki haberler doğru değil” başlığıyla verdiği haberde “Bazı gazeteler Montrö Boğazlar Konferansı'nın belli olmayan bir tarihe veya asambleden sonraya bırakılacağını yazmışlarsa da yaptığımız tahkikatta, Ankara'da bu

³³⁴ Aras, *a.g.e.*, 104.

³³⁵ “Boğazlar Konferansı”, Son Posta, 13 Mayıs 1936, s.1.

³³⁶ “Boğazlar Konferansı Haziranda Toplanıyor”, Akşam, 12 Mayıs 1936, manşet.

³³⁷ “Boğazlar Meselesi 25 Haziran'da Görüşülecek”, Cumhuriyet, 13 Mayıs 1936, s.1.

³³⁸ “Boğazlar Konferansı”, Son Posta, 13 Mayıs 1936, s.1.

³³⁹ “Boğazların Tahkimi”, Tan, 13 Mayıs 1936, s.1.

³⁴⁰ “Boğazlar Konferansı 22 Haziran'da Toplanıyor”, Akşam, 17 Mayıs 1936, s.1.

³⁴¹ “Konferans 27 Haziran'da Montrö'de Toplanacak”, Cumhuriyet, 17 Mayıs 1936, s.1., ayrc.bknz., Ulus, 17 Mayıs 1936, s.1.

³⁴² “Boğazlar Konferansı”, Son Posta, 17 Mayıs 1936, s.1.

³⁴³ “Boğazlar Konferansı Hazırlıkları Bitti”, Akşam, 3 Haziran 1936, s.2. ayrc.bknz., Son Posta, 3 Haziran 1936, s.1., Tan, 3 Haziran 1936, manşet., Son Posta, 4 Haziran 1936, s.1., Ulus, 7 Haziran 1936, s.1.

yolda bir tehrik hakkında hiçbir malumat mevcut olmadığı anlaşılmıştır”³⁴⁴ bilgisine yer vererek bunları yalanlamıştır.

12 Haziran’dan konferansın başladığı 22 Haziran’a kadar gazeteler gelişmeleri yakından takip etmiştir. Basın konferansa kimlerin katılacağını, hangi hususların görüşüleceğini detaylı bir şekilde okurlarına aktarmıştır:

“Boğazlar Konferansı heyetimiz gelecek hafta Montreux’ye gidiyor”³⁴⁵, “Türk Murahhas heyeti ayın 20’sinde Montrö’de bulunacak”³⁴⁶, “Boğazlar Konferansı’nda Türkiye’yi temsil edecek heyet azası tamamlandı. Boğazlar Konferansı’nın Türkiye’yi temsil edecek heyet listesi Bakanlar Heyeti tarafından tasvip edilmiştir: Heyette Uluslar Sosyetesinde Türk murahhası Sivas Mebusu ve Hariciye Encümeni Mazbata Muharriri Necmettin Sadık, müşavir olarak da Deniz Filo Komutanı Fahri, Hava Alay Komutanı Kaymakam Çakmak, Erkan-ı Harbiye’den Rıfat Mataracı, Binbaşı Yusuf, Paris ve Roma Ateş militerlerimiz vardır. Numan Rıfat Menemencioğlu, Sadullah Güney, Necmettin Sadık heyette dış bakanlıktan Selami, Refik Amir, Bedri Tahir, Hasan Rıfat, Abdülkadir, Hayrettin ve daktilo Naciye ve Nigar vardır. Montrö’ye gidecek heyetin yanında Paris ve Roma Ateş militerlerimiz de bulunmaktadır”³⁴⁷, “Montreux’de Boğazlar hakkında görüşülecek projenin esasları; Tüccar gemileri serbestçe geçecek, harp gemileri ziyaret maksadıyla ve bir ay evvel haber verip ruhsat alarak Karadeniz’e geçebilecek, Boğazlar üzerinde Tayyare uçamayacak”³⁴⁸, “Montrö’ye dürüst ve haklı davamızın iyi neticeye varacağı ümidiyle gidiyoruz”³⁴⁹, “Boğazlar Konferansı’nı İsviçre Hariciye Nazırı M. Motta açacak. İngiliz heyetine İngiltere Hariciye Müsteşarı Lord Stanhop reislik edecek”³⁵⁰, 17 Haziran 1936 Ulus Gazetesi’nin birinci sayfasında yer alan haberde Dış Bakanımız Montrö’de iyi neticeye varılacağından ümitli. Konferansın ilk celsesini Motta açacak”³⁵¹, “Boğazlar Konferansı Yunan ve Bulgar heyetleri de Montrö’ye hareket ediyorlar”³⁵², “Yunan Başbakanının gazetecilere beyanati “Yunanistan Boğazlar hakkındaki Türk tezini müdafaa edecektir” bilgisi”³⁵³, “Boğazlar Konferansı yarın Montrö’de toplanıyor. Bütün hazırlıklar bitti bir gün murahhaslar ve gazeteciler Montrö’ye gelmeye başladı”³⁵⁴, “Boğazlar Konferansı bugün saat 16.00’da Montreux’de toplanıyor”³⁵⁵

³⁴⁴ “Boğazlar Konferansı”, Ulus, 6 Haziran 1936, s.1., ayrc.bknz., Ulus, 12 Haziran 1936, s.1.

³⁴⁵ “Boğazlar Konferansı Heyetimiz Gelecek Hafta Montreux’ye Gidiyor”, Akşam, 12 Haziran 1936, s.1.

³⁴⁶ “Boğazlar Konferansı’na Hazırlık”, Tan, 12 Haziran 1936, s.1.

³⁴⁷ “Türkiye’yi Temsil Edecek Heyet Azası Tamamlandı”, Tan, 13 Haziran 1936, s.1., ayrc.bknz., Cumhuriyet, 14 Haziran 1936, s.1., Ulus, 14 Haziran 1936, s.1., Cumhuriyet, 15 Haziran 1936, s.1., Son Posta, 15 Haziran 1936, manşet., Tan, 15 Haziran 1936, manşet., Cumhuriyet, 16 Haziran 1936, s.1., Tan, 16 Haziran 1936, s.1., Cumhuriyet, 17 Haziran 1936, manşet., Son Posta, 17 Haziran 1936, manşet.

³⁴⁸ “Montreux’de Boğazlar Hakkında Görüşülecek Projenin Esasları”, Akşam, 15 Haziran 1936, manşet.

³⁴⁹ “Montrö’ye Dürüst Ve Haklı Davamızın İyi Neticeye Varacağı Ümidiyle Gidiyoruz” Son Posta, 16 Haziran 1936, manşet.

³⁵⁰ “Boğazlar Konferansını İsviçre Hariciye Nazırı M. Motta Açacak”, Akşam, 17 Haziran 1936, s.1., ayrc.bknz., Ulus, 17 Haziran 1936, s.1.

³⁵¹ “Dış Bakanımız Montrö’de İyi Neticeye Varılacağından Ümitli”,

³⁵² “Yunan Ve Bulgar Heyetleri De Montrö’ye Hareket Ediyorlar”, Cumhuriyet, 19 Haziran 1936, s.1., ayrc.bknz., Son Posta, 20 Haziran 1936, s.1.

³⁵³ “Yunan Başbakanı B. Metaksasın Gazetecilere Beyanati”, Ulus, 20 Haziran 1936, s.1.

³⁵⁴ “Boğazlar Konferansı Yarın Montrö’de Toplanıyor”, Akşam, 21 Haziran 1936, manşet., ayrc.bknz., Son Posta, 21 Haziran 1936, manşet., Tan, 21 Haziran 1936, manşet.

³⁵⁵ “Boğazlar Konferansı Bugün Saat 16.00’da Montreux’de Toplanıyor”, Akşam, 22 Haziran 1936, manşet., ayrc.bknz., Cumhuriyet, 22 Haziran 1936, manşet., Tan, 22 Haziran 1936, manşet., Ulus, 22 Haziran 1936, manşet.

10 Nisan 1936 tarihinde verilen Türk notası ile başlayan Montrö Boğazlar Konferansı süreci nota verilen tarihten 22 Haziran 1936 tarihinde toplanan konferansa kadar gazetelerden de görüldüğü üzere Türk basını tarafından dikkatle ve ilgiyle takip edilmiştir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Boğazlar meselesi Türkiye'yi siyasi, ekonomik ve stratejik açıdan ilgilendiren önemli bir konudur. 1. Dünya Savaşı'ndan mağlubiyetle ayrılan Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesi ile Boğazlar üzerindeki hakimiyetini kaybetmiştir. 10 Ağustos 1920 tarihinde İtilaf Devletleri ile imzalanan fakat yürürlüğe girmeyen Sevr Antlaşması ise Osmanlı'nın Boğazlar üzerindeki egemenliğini tamamen kaybetmesine neden olmuştur. 29 Ekim 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması'na ek olarak imzaladığı Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlar konusunda birtakım avantajlar elde ederken diğer taraftan ülkenin çıkarlarını ve ulusal güvenliğini tehdit edecek maddelerin altına imza atmak zorunda kalmıştır. 1923 yılının atmosferinde Türkiye bu tehditleri ortadan kaldıracak askeri ve siyasi güce sahip değildir. Buna rağmen sözleşmede bulunan Boğazların askersizleştirilmesine ve Boğazlar komisyonunun kurulmasına karşı çıkmış, değiştirilmesi için elinden gelen bütün diplomatik çabaları sergilemiştir ama başarılı olamamıştır. 1930'lu yıllardan itibaren dünyada gelişen olayları takip eden Türkiye uygun gördüğü tüm toplantılarda Boğazlar statüsündeki değişim taleplerini dile getirmiştir.

1932 yılında Cenevre'de düzenlenen silahsızlanma konferansı ile birlikte Türkiye, Boğazlar konusundaki taleplerini ve isteklerini gündeme getirme fırsatı yakalamıştır. Almanya'da Hitlerin iktidara gelmesi silahlanma konusunun tekrar konuşulmasına neden olmuştur. Aynı tarihlerde bütün devletler hızla silahlanma yarışına girmeye başlamış; Japonya'nın Mançurya'ya saldırması ve Mançuko kukla devletini kurması sonrasında Milletler Cemiyeti etkisiz durumda kalmıştır. Bu durum tüm dünya ülkeleri gibi Türkiye'yi de endişelendirmiştir. Sonrasında Japonya'nın Milletler Cemiyeti'nden ayrılması ve 1. Dünya Savaşı ile kurulan düzenin değiştirilmesi taleplerinin artmasıyla ülkeler arasında kamplaşmalar meydana gelmiştir. Kimi ülkeler düzenin değişmesini savunurken kimileri de mevcut düzenin devam etmesi talebini dile getirmiştir. 1933 Mart'ında toplanan Cenevre Konferansı'nın 2.devresinde Almanya'nın silahsızlanma konusunda problemler çıkarması üzerine Türkiye de Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ndeki gayri askerilik maddesinin değiştirilmesini gündeme getirmiştir. Toplantıdan sonuç çıkmayınca 1933 Nisan'ında ABD Başkanı Roosevelt bazı tekliflerde bulunmuş ve Mustafa Kemal Atatürk gönderdiği telgrafla Türkiye'nin Boğazlar konusundaki duruşunu tekrar ortaya koymuştur. Özellikle Türkiye'nin Boğazları koruyabilecek tek unsur olan seyir kara toplarının saldırı silah grubuna dâhil edilmesi karşısında Türk Dışişleri

Bakanı Tefvik Rüştü Aras sessiz kalmamış ve Türkiye'nin tezlerini gündeme getirmiştir. 1933 toplantılarında sadece Sovyetler Türk tezlerine karşı olumlu yaklaşırken, özellikle Fransızlar muhalefet etmiştir. Bir anlaşma olmamasından dolayı 1933 Cenevre toplantılarından sonuç alınamamıştır ve konferans dağılmıştır.

Konferansın dağılması ve etkisiz bir durumda kalmasıyla Almanya konferanstan çekilmiş, Milletler Cemiyeti'nden ayrılmıştır. Ayrıca Almanya asker sayısını 100.000'den 300.000'e çıkarmış, kruvazör ve uçak yapımına başlayacağını açıklamıştır. Bu gelişmeler üzerine Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın yer aldığı Balkan Paktı kurulmuş, imzacı ülkeler ortak çıkarlarına karşı olası tehdit durumunda dayanışma içinde bulunmayı taahhüt etmiştir. Bulgaristan ilk aşamalarda bu paktta yer almış fakat sonrasında revizyonist politikaları savunan ülkeler yanında bulunmuştur.

1934 yılının ilk dönemlerinde ise Türkiye İtalya'nın yayılmacı politikalarından rahatsız olmaya başlamıştır. Bulgaristan ve İtalya'nın politikaları nedeniyle Haziran 1934'te Türkiye konuyu silahsızlanma konferansının gündemine getirmiştir. Fakat Sovyet tehdidinden çekinen İngilizler konuya sıcak bakmamıştır. 1935 yılında Almanya'nın zorunlu askerlik sistemine geçişi bütün ülkeleri tedirgin etmiştir. İtalya ve Fransa Almanya'ya karşı zorlayıcı tedbirler uygulanmasını istemiş fakat İngilizler buna sıcak bakmamıştır. Bu yüzden Nisan 1935'te yapılan Stresa Konferansı'ndan bir sonuç çıkmamıştır. Bu olaylar sırasında İngiltere ve Fransa arasında zıtlasmalar yaşanınca Fransızlar Sovyetlere yaklaşmıştır. Sovyetlerin Türk tezlerine sıcak bakmasından dolayı Fransa'nın uyguladığı muhalefet de yumuşamıştır.

17 Nisan 1935 tarihinde Cenevre'de yapılan Silahsızlanma Konferansı'na tüm çabalara rağmen Almanya katılmamıştır. Konferans İngiltere, İtalya ve Fransa'nın katılımıyla yapılmıştır. Konferansta Türkiye Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü Aras beyanatları ve açıklamaları ile Boğazların askeri açıdan tahkimi konusunu gündeme getirmiştir. Haziran 1935'te ise Mustafa Kemal Atatürk Boğazlar konusunda verdiği mülakatla konunun gündemde kalmasını sağlamıştır. 1935 yılının Ağustos ve Eylül aylarında bütün dünya İtalya'nın Habeşistan'a yapacağı olası saldırıyı konuşmaya başlamıştır. İtalya'nın Ekim 1935'te Habeşistan'a yaptığı saldırıyla Türkiye Boğazlar konusundaki politikalarına ağırlık vermiştir. Daha önce Türkiye'nin Boğazlar konusundaki yaklaşımlarına sıcak bakmayan İngiltere de Türk tezlerine olumlu yaklaşmaya başlamıştır. 1935 Kasım'ından itibaren İtalya'ya karşı yaptırımlar konuşulmuş ve uygulanmaya başlamıştır. 1936 yılının başlarında ise Almanya'nın Ren Bölgesi'ni işgal etmesiyle Türkiye artık yeni bir Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması için uluslararası düzlemde tüm yönleriyle harekete geçmiştir. Boğazlar meselesinin

görüülmesi konusunda ilgili ölkelere nota verilmiştir ve bu konuda bir konferans düzenlenmesi için çaba göstermiştir. Nihayetinde ise 22 Haziran 1936 tarihinde Montrö Boğazlar Konferansı toplanmıştır.

Bu tezde 1933 yılından başlayıp 1936 yılının Temmuz ayında toplanan Montrö Boğazlar Konferansı'na kadar sürede geçen ve yukarıda sayılan gelişmelerin Türk basınındaki yansımaları ele alınmıştır. 1933 yılı ile 1936 yılları arasında çıkan ve belirli dönemlerde yoğunlaşan yaklaşık 1000 gazete nüshası taranmıştır. Bu gazetelerdeki köşe yazıları, baş makaleler, beyanatlar, açıklamalar, yazar yorumları ve muhabir notları dikkate alınarak 425 gazetenin verileri teze yansıtılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada 1933 ile 1936 yılları arasını kapsayan Boğazlarla ilgili gelişmelerin basın tarafından nasıl yorumlandığı, okurlara nasıl ulaştırıldığı ve tarihe not düşüldüğü tespit edilmiştir.

Türk basını Hitler'in iktidara gelmesinden sonra sert politikalar izleyen Almanya'nın silahlanma konusunda geliştirdiği politikalar sonrasında dünya kamuoyunda oluşan tedirginliği 1933 yılının Mart aylarında gündeme getirmiştir. Cenevre'de devam eden silahsızlanma konferanslarında Almanya'nın ikna edilememesi sonrasında İngiltere Başbakanı McDonald ve Amerika Başkanı Roosevelt problemin çözümü için projeler ortaya koymuşlardır. Fakat Almanya iki projenin getirdiği şartlara da olumlu yaklaşmamıştır. McDonald ve Roosevelt Projeleri silahsızlanma konusunda şartlar sunduğu için Türkiye'nin gündeme getirmek istediği Boğazlar mntikasının tahkimi hususunu destekler mahiyette olduğundan Türk basını iki projeyle ilgili çok sayıda haber yayımlamıştır. 1933 yılı içerisinde Türk basını şu başlıklara yoğunlaşmış ve haber metinlerine bu gelişmeleri taşımıştır: Cenevre Konferansları, silahsızlanma konferansı, Hitler'in iktidara gelmesi, McDonald Projesi, Roosevelt Beyannamesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün Roosevelt Beyannamesi'ne telgrafla cevabı, Tefik Rüştü Bey'in Cenevre toplantılarındaki açıklamaları, konuşmaları.

1934 yılında Almanlar Versay Antlaşması'nın hükümlerini çiğnemiş, asker sayısını artırma kararı almış ve savaş silahları yapmaya karar vermiştir. Dünya konjonktüründe yaşanan gelişmeler ve Milletler Cemiyeti'nin bu gelişmeler karşısında çözüm üretme potansiyeli geliştirememesi Türkiye'yi yeni çareler arama yoluna götürmüştür. Buradan hareketle Türkiye yeni ittifaklar geliştirerek Boğazların güvenliği konusunda elini güçlendirmeyi amaçlayarak Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile birlikte Balkan Paktı'nı kurmuştur. Bu sayede paktı imzalayan devletler olası tehdit durumunda birbirlerine destek olacaklarını taahhüt etmiştir. Balkan Paktı'nın kuruluş aşamasında konferanslara katılan Bulgaristan revizyonist politikalarından yana olduğu için bir süre sonra konferanstan çekilmiştir. 1934 yılında Cenevre'de devam eden silahsızlanma

konferanslarında Tefvik Rüştü Bey Türk tezlerini savunmayı ve meseleyi kamuoyu gündeminde tutma çabasını sürdürmüştür. Türk basını 1934 yılında Balkan Paktı'nın kurulması, silahsızlanma konferansı görüşmeleri, Tefvik Rüştü Bey'in diplomatik çabaları, İngilizlerin Türklerin Boğazlardaki statü değişim taleplerine karşı çıkması ve bunu gazetelere taşımaları, İngilizlerin Türk-Sovyet yakınlaşmasından rahatsız olmaları konularını gündeme getirmiştir. Gazetelerde çıkan haberler ve değerlendirmelerle Türkiye'nin Boğazlar konusunda geliştirdiği diplomatik hamleler anlaşılmaya çalışılmıştır.

1935 yılında da Boğazlar meselesini yakından etkileyecek önemli gelişmeler yaşanmıştı. Mart 1935'te Almanya'nın zorunlu askerlik sistemine geçmesi dengeleri değiştiren bir hamle olmuştu. Özellikle Fransa bu duruma büyük tepki göstermişti ve bunun üzerine Cenevre'de yapılacak silahsızlanma konferansı öncesinde İngiltere, Fransa ve İtalya'nın ortak hareket etmesini sağlayacak Stresa Konferansı toplanmıştı. Fakat bu toplantıda İngiltere ile Fransa arasında Almanya'ya karşı uygulanacak siyaset konusunda uzlaşmazlıklar ortaya çıkmıştı. Bu uzlaşmazlık nedeniyle de Fransızlar ile Sovyetler arasında bir yakınlaşma meydana gelmiş ve bir mutabakat ortaya çıkmıştı. 1935 yılının diğer bir önemli olayı 17 Nisan 1935'te Cenevre'de toplanan silahsızlanma konferansıydı. Bu konferansta da silahlanma ve zorunlu askerlik konuları gündeme gelmiş, ancak uzlaşmaya varılamamıştı. 1935 yılının Haziran ayında ise basının önemini ortaya koyan çok önemli bir mülakat gerçekleşmişti. Diplomatik kanallardan Boğazlar meselesinde Türkiye'nin tezlerinin konferanslarda savunulduğu bir dönemde Mustafa Kemal Atatürk, Amerikalı gazeteci Gladys Baker ile mülakat yaparak konuyu basın üzerinden dünya gündemine taşımıştı. Atatürk'ün bu mülakatı dünya ve Türk basınında geniş yer tutmuş ve bu yolla Boğazlar konusu tekrar gündeme gelmişti. 1935 yılının en önemli olayı ise 1935 yılının sonlarına doğru İtalya'nın Habeşistan'a savaş açmasıyla yaşanmıştı. İtalya'nın yayılmacı siyasetinden endişe eden Türkiye için bu olay Boğazları tehdit eden çok tehlikeli bir gelişmeydi. Bu nedenle Türk gazeteleri Ağustos ayından Aralık 1936'ya kadar geçen süreçte bu savaşa sütunlarında geniş yer ayırmıştı. 1935 yılında Türk basını Stresa görüşmeleri ve İtalya-Habeşistan savaşı olmak üzere, Cenevre görüşmelerine, Mustafa Kemal Atatürk'ün mülakatına ve uluslararası platformda Boğazlarla ilgili yaşanan gelişmelere genişçe yer vermişti.

1936 yılında yaşanan bazı olaylar ise uluslararası platformda Boğazlar konusunu gündemde tutmak için çabalayan Türkiye'nin elini güçlendirmişti. Hitler'in iktidara gelmesinden sonra saldırgan bir tutum benimseyen Almanya'nın Ren Bölgesi'ni işgal etmesinden sonra Türk hariciye yetkilileri Boğazlar meselesinin hallolması konusunda

adım atmaya kati bir şekilde karar vermiş ve harekete geçmişti. 10 Nisan 1936 tarihinde Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalayan devletlere nota vererek Montrö'de yapılacak bir konferansın toplanması için diplomatik hamlesini yapmıştı. 1936 yılında Türk basını Ren Bölgesi'nin işgali, Türkiye'nin verdiği nota ve Montrö Boğazlar Konferansı'nın toplanması konularını gündemde tutmuştu.

Bu çalışmada 1930'lu yılların başlarında Boğazlar konusunda Lozan Antlaşması'nda tam olarak istediklerini alamayan Türkiye'nin diplomatik çabalarının Türk basınındaki yansımaları ele alınmış ve gazetelerin 1933 yılından başlamak üzere 22 Haziran 1936'da toplanan Montrö Konferansı'na kadar Boğazlarla ilgili siyasi ve diplomatik gelişmelere geniş bir şekilde yer verdiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Alpyavuz, T. (2009). *Savaş gemilerinin Montrö (Montrö) Sözleşmesi uyarınca Türk Boğazlarından geçiş rejimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Aras, T. R. (2003). *Atatürk'ün Dış Politikası*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Berber, Ş.G. (2013). *Siyaset, Güç ve Denge Bağlamında Türk Boğazları (1883-1998)*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Beydilli, K. (1992). "Boğazlar Meselesi". İslam Ansiklopedisi, C.:6, s.266. Ankara: Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Birsel, C. (1948). *Türk Boğazları*. İstanbul: Akgün Matbaası.
- Burgaç, M. (2021). *Montrö Meydan Muharebesi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Doğru, S. (2013). Türk Boğazları'nın Hukukî Statüsü : Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(2), 123-69.
- Emanet, H. (2003). *Deniz Hâkimiyetinden Dünya Hâkimiyetine Giden Yolda Türk Boğazları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları)*, C.1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Erkin, F.C. (1968). *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Ertürk, M.F. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Nokta Kitap.
- Goryanof, S. (2006). *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gürün, K. (1991). *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Karaca, M. (2008). *Bir Ulusun Yaşam Savaşı Çanakkale*. İstanbul: Nokta Kitap.
- Kazancı, B. (2007). *Lozan ve Montrö Andlaşmalarında Türk Boğazlarının Durumu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kocabaş, S. (1994). *Türkiye'nin Canı Boğazlar*. İstanbul: Vatan Yayınları.
- Köse, İ. *Tarihin Akışının Değiştiği Su Yolu Türk Boğazları*. İstanbul: İBB Yayınları, s.631-646.
- Kurat, A.N. (1970). *Türkiye ve Rusya XVIII Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk- Rus İlişkileri (1789-1919)*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu.
- Özersay, K. (1999). *Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi*. Ankara: Mülkiyeler Birliği Vakfı Yayınları.

- Özersay, K. (2009). *Montreux Boğazlar Sözleşmesi Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sander, O. (2000). *Türkiye'nin Dış Politikası*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Sander, O. (2015). *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920-1946)*, C: 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tayhani, İ. (2007). *Tarihte Türk Rus İlişkileri (1878-1923)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, s.22, 146.
- Tukin, C. (1947). *Boğazlar Meselesi*. (Haz. Bülent Aksoy). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayını.
- Tuncer, H. (2021). *Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası*. İstanbul: Sia Kitap.
- Uçarol, R. (2013). *Siyasi Tarih (1789-2012)*. İstanbul: Der Yayınları.

Gazeteler

Akşam Gazetesi

Akşam, 18 Mayıs 1933.

Akşam, 19 Mayıs 1933.

Akşam, 24 Mayıs 1933.

Akşam, 24 Mayıs 1933.

Akşam, 2 Haziran 1933.

Akşam, 28 Nisan 1934.

Akşam, 7 Haziran 1934.

Akşam, 9 Nisan 1935.

Akşam, 10 Nisan 1935.

Akşam, 11 Nisan 1935.

Akşam 12 Nisan 1935.

Akşam, 13 Nisan 1935.

Akşam, 14 Nisan 1935.

Akşam, 15 Nisan 1935.
Akşam, 16 Nisan 1935.
Akşam, 17 Nisan 1935.
Akşam, 18 Nisan 1935.
Akşam, 19 Nisan 1935.
Akşam, 26 Nisan 1935.
Akşam, 5 Ağustos 1935.
Akşam, 6 Ağustos 1935.
Akşam, 7 Ağustos 1935.
Akşam, 8 Ağustos 1935.
Akşam, 9 Ağustos 1935.
Akşam, 13 Eylül 1935.
Akşam, 14 Eylül 1935.
Akşam, 15 Eylül 1935.
Akşam, 16 Eylül 1935.
Akşam, 17 Eylül 1935.
Akşam, 18 Eylül 1935.
Akşam, 2 Ekim 1935.
Akşam, 3 Ekim 1935.
Akşam, 4 Ekim 1935.
Akşam, 5 Ekim 1935.
Akşam, 6 Ekim 1935.
Akşam, 10 Ekim 1935.
Akşam, 15 Ekim 1935.
Akşam, 16 Ekim 1935.
Akşam, 17 Ekim 1935.
Akşam, 18 Ekim 1935.

Akşam, 20 Ekim 1935.
Akşam, 21 Ekim 1935.
Akşam, 22 Ekim 1935.
Akşam, 24 Ekim 1935.
Akşam, 25 Ekim 1935.
Akşam, 26 Ekim 1935.
Akşam, 1 Şubat 1936.
Akşam, 2 Şubat 1936.
Akşam, 3 Şubat 1936.
Akşam, 7 Mart 1936.
Akşam, 8 Mart 1936.
Akşam, 9 Mart 1936.
Akşam, 10 Mart 1936.
Akşam, 11 Mart 1936.
Akşam, 12 Mart 1936.
Akşam, 12 Mart 1936.
Akşam, 13 Mart 1936.
Akşam, 14 Mart 1936.
Akşam, 15 Mart 1936.
Akşam, 16 Mart 1936.
Akşam, 17 Mart 1936.
Akşam, 19 Mart 1936.
Akşam, 20 Mart 1936.
Akşam, 21 Mart 1936.
Akşam, 25 Mart 1936.
Akşam, 26 Mart 1936.
Akşam, 29 Mart 1936.

Akşam, 31 Mart 1936.
Akşam, 2 Nisan 1936.
Akşam, 3 Nisan 1936.
Akşam, 4 Nisan 1936.
Akşam, 6 Nisan 1936.
Akşam, 9 Nisan 1936.
Akşam, 11 Nisan 1936.
Akşam, 12 Nisan 1936.
Akşam, 13 Nisan 1936.
Akşam, 14 Nisan 1936.
Akşam, 15 Nisan 1936.
Akşam, 17 Nisan 1936.
Akşam, 18 Nisan 1936.
Akşam, 19 Nisan 1936.
Akşam, 20 Nisan 1936.
Akşam, 21 Nisan 1936.
Akşam, 26 Nisan 1936.
Akşam, 27 Nisan 1936.
Akşam, 29 Nisan 1936.
Akşam, 12 Mayıs 1936.
Akşam, 17 Mayıs 1936.
Akşam, 3 Haziran 1936.
Akşam, 8 Haziran 1936.
Akşam, 12 Haziran 1936.
Akşam, 15 Haziran 1936.
Akşam, 17 Haziran 1936.
Akşam, 21 Haziran 1936.

Akşam, 22 Haziran 1936.

Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet, 15 Mart 1933.

Cumhuriyet, 16 Mart 1933.

Cumhuriyet, 25 Mart 1933.

Cumhuriyet, 26 Mart 1933.

Cumhuriyet, 28 Mart 1933.

Cumhuriyet, 29 Mart 1933.

Cumhuriyet, 25 Nisan 1933.

Cumhuriyet, 28 Nisan 1933.

Cumhuriyet, 18 Mayıs 1933.

Cumhuriyet, 19 Mayıs 1933.

Cumhuriyet, 20 Mayıs 1933.

Cumhuriyet, 25 Mayıs 1933.

Cumhuriyet, 25 Mayıs 1933.

Cumhuriyet, 26 Mayıs 1933.

Cumhuriyet, 1 Haziran 1934.

Cumhuriyet, 4 Haziran 1934.

Cumhuriyet, 8 Haziran 1934.

Cumhuriyet, 12 Haziran 1934.

Cumhuriyet, 8 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 10 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 11 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 12 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 13 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 14 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 15 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 16 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 17 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 18 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 19 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 22 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 24 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 25 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 26 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 5 Ağustos 1935.

Cumhuriyet, 21 Haziran 1935.

Cumhuriyet, 6 Ağustos 1935.

Cumhuriyet, 7 Ağustos 1935.

Cumhuriyet, 13 Eylül 1935.

Cumhuriyet, 14 Eylül 1935.

Cumhuriyet, 15 Eylül 1935.

Cumhuriyet, 16 Eylül 1935.

Cumhuriyet, 17 Eylül 1935.

Cumhuriyet, 18 Eylül 1935.

Cumhuriyet, 19 Eylül 1935.

Cumhuriyet, 20 Eylül 1935.

Cumhuriyet, 1 Ekim 1935.

Cumhuriyet, 3 Ekim 1935.

Cumhuriyet, 4 Ekim 1935.

Cumhuriyet, 5 Ekim 1935.

Cumhuriyet, 6 Ekim 1935.

Cumhuriyet, 9 Ekim 1935.

Cumhuriyet, 10 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 11 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 12 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 13 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 18 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 19 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 20 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 21 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 22 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 23 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 24 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 25 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 27 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 28 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 29 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 30 Ekim 1935.
Cumhuriyet, 1 Kasım 1935.
Cumhuriyet, 2 Kasım 1935.
Cumhuriyet, 3 Kasım 1935.
Cumhuriyet, 4 Kasım 1935.
Cumhuriyet, 5 Kasım 1935.
Cumhuriyet, 6 Kasım 1935.
Cumhuriyet, 7 Kasım 1935.
Cumhuriyet, 8 Kasım 1935.
Cumhuriyet, 9 Kasım 1935.
Cumhuriyet, 21 Aralık 1935.
Cumhuriyet, 26 Aralık 1935.

Cumhuriyet, 6 Ocak 1936.
Cumhuriyet, 12 Mart 1936.
Cumhuriyet, 31 Mart 1936.
Cumhuriyet, 3 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 4 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 5 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 6 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 8 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 12 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 13 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 14 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 15 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 17 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 18 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 19 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 20 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 21 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 23 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 24 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 26 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 28 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 29 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 2 Mayıs 1936.
Cumhuriyet, 7 Mayıs 1936.
Cumhuriyet, 13 Mayıs 1936.
Cumhuriyet, 17 Mayıs 1936.
Cumhuriyet, 14 Haziran 1936.

Cumhuriyet, 15 Haziran 1936.

Cumhuriyet, 16 Haziran 1936.

Cumhuriyet, 17 Haziran 1936.

Cumhuriyet, 19 Haziran 1936.

Cumhuriyet, 22 Haziran 1936.

Son Posta Gazetesi

Son Posta, 16 Mart 1933.

Son Posta, 2 Haziran 1934.

Son Posta, 3 Haziran 1934.

Son Posta, 11 Nisan 1935.

Son Posta, 12 Nisan 1935.

Son Posta, 13 Nisan 1935.

Son Posta, 15 Nisan 1935.

Son Posta, 16 Nisan 1935.

Son Posta, 18 Nisan 1935.

Son Posta, 19 Nisan 1935.

Son Posta, 26 Nisan 1935.

Son Posta, 21 Haziran 1935.

Son Posta, 5 Ağustos 1935.

Son Posta, 7 Ağustos 1935.

Son Posta, 8 Ağustos 1935.

Son Posta, 9 Ağustos 1935.

Son Posta, 10 Ağustos 1935.

Son Posta, 11 Ağustos 1935.

Son Posta, 12 Ağustos 1935.

Son Posta, 13 Ağustos 1935.

Son Posta, 14 Ağustos 1935.

Son Posta, 15 Eylül 1935.

Son Posta, 16 Eylül 1935.

Son Posta, 17 Eylül 1935.

Son Posta, 19 Eylül 1935.

Son Posta, 1 Ekim 1935.

Son Posta, 2 Ekim 1935.

Son Posta, 3 Ekim 1935.

Son Posta, 4 Ekim 1935.

Son Posta, 6 Ekim 1935.

Son Posta, 7 Ekim 1935.

Son Posta, 8 Ekim 1935.

Son Posta, 9 Ekim 1935.

Son Posta, 10 Ekim 1935.

Son Posta, 11 Ekim 1935.

Son Posta, 12 Ekim 1935.

Son Posta, 13 Ekim 1935.

Son Posta, 14 Ekim 1935.

Son Posta, 15 Ekim 1935.

Son Posta 17 Ekim 1935.

Son Posta, 25 Ekim 1935.

Son Posta, 26 Ekim 1935.

Son Posta, 27 Ekim 1935.

Son Posta, 1 Kasım 1935.

Son Posta, 2 Kasım 1935.

Son Posta, 3 Kasım 1935.

Son Posta, 4 Kasım 1935.

Son Posta, 5 Kasım 1935.

Son Posta, 6 Kasım 1935.

Son Posta, 7 Kasım 1935.

Son Posta, 8 Kasım 1935.

Son Posta, 5 Şubat 1936.

Son Posta, 7 Mart 1936.

Son Posta, 8 Mart 1936.

Son Posta, 9 Mart 1936.

Son Posta, 10 Mart 1936.

Son Posta, 11 Mart 1936.

Son Posta, 12 Mart 1936.

Son Posta, 13 Mart 1936.

Son Posta, 14 Mart 1936.

Son Posta, 15 Mart 1936.

Son Posta, 16 Mart 1936.

Son Posta, 17 Mart 1936.

Son Posta, 18 Mart 1936.

Son Posta, 19 Mart 1936.

Son Posta, 20 Mart 1936.

Son Posta, 22 Mart 1936.

Son Posta, 24 Mart 1936.

Son Posta, 25 Mart 1936.

Son Posta, 27 Mart 1936.

Son Posta, 28 Mart 1936.

Son Posta, 1 Nisan 1936.

Son Posta, 3 Nisan 1936.

Son Posta, 5 Nisan 1936.

Son Posta, 11 Nisan 1936.

Son Posta, 12 Nisan 1936.

Son Posta, 13 Nisan 1936.

Son Posta, 14 Nisan 1936.

Son Posta, 15 Nisan 1936.

Son Posta, 16 Nisan 1936.

Son Posta, 17 Nisan 1936.

Son Posta, 18 Nisan 1936.

Son Posta, 19 Nisan 1936.

Son Posta, 20 Nisan 1936.

Son Posta, 21 Nisan 1936.

Son Posta, 22 Nisan 1936.

Son Posta, 23 Nisan 1936.

Son Posta, 24 Nisan 1936.

Son Posta, 25 Nisan 1936.

Son Posta, 6 Mayıs 1936.

Son Posta, 7 Mayıs 1936.

Son Posta, 8 Mayıs 1936.

Son Posta, 13 Mayıs 1936.

Son Posta, 17 Mayıs 1936.

Son Posta, 3 Haziran 1936.

Son Posta, 4 Haziran 1936.

Son Posta, 11 Haziran 1936.

Son Posta, 15 Haziran 1936.

Son Posta, 16 Haziran 1936.

Son Posta, 17 Haziran 1936.

Son Posta, 20 Haziran 1936.

Son Posta, 21 Haziran 1936.

Son Posta, 22 Haziran 1936.

Tan Gazetesi

Tan, 24 Nisan 1935.

Tan, 26 Nisan 1935.

Tan, 21 Haziran 1935.

Tan, 5 Ağustos 1935.

Tan, 6 Ağustos 1935.

Tan, 7 Ağustos 1935.

Tan, 8 Ağustos 1935.

Tan, 10 Ağustos 1935.

Tan, 16 Ağustos 1935.

Tan, 16 Eylül 1935.

Ulus, 16 Eylül 1935.

Tan 17 Eylül 1935.

Tan, 19 Eylül 1935.

Tan, 20 Eylül 1935.

Tan, 1 Ekim 1935.

Tan, 2 Ekim 1935.

Tan, 3 Ekim 1935.

Tan, 4 Ekim 1935.

Tan, 6 Ekim 1935.

Tan, 7 Ekim 1935.

Tan, 8 Ekim 1935.

Tan, 9 Ekim 1935.

Tan, 10 Ekim 1935.

Tan, 11 Ekim 1935.

Tan, 14 Ekim 1935.

Tan, 15 Ekim 1935.

Tan, 17 Ekim 1935.

Tan, 23 Ekim 1935.

Tan, 24 Ekim 1935.

Tan, 26 Ekim 1935.

Tan, 27 Ekim 1935.

Tan, 3 Kasım 1935.

Tan, 4 Kasım 1935.

Tan, 6 Kasım 1935.

Tan, 7 Kasım 1935.

Tan, 10 Kasım 1935.

Tan, 12 Kasım 1935.

Tan, 18 Mart 1936.

Tan, 25 Mart 1936.

Tan, 26 Mart 1936.

Tan, 1 Nisan 1936.

Tan, 4 Nisan 1936.

Tan, 5 Nisan 1936.

Tan, 6 Nisan 1936.

Tan, 11 Nisan 1936.

Tan, 12 Nisan 1936.

Tan, 13 Nisan 1936.

Tan, 14 Nisan 1936.

Tan, 15 Nisan 1936.

Tan, 16 Nisan 1936.

Tan, 17 Nisan 1936.

Tan, 18 Nisan 1936.

Tan, 19 Nisan 1936.

Tan, 20 Nisan 1936.

Tan, 21 Nisan 1936.

Tan, 24 Nisan 1936.

Tan, 25 Nisan 1936.

Tan, 3 Mayıs 1936.

Tan, 5 Mayıs 1936.

Tan, 6 Mayıs 1936.

Tan, 13 Mayıs 1936.

Tan, 3 Haziran 1936.

Tan, 12 Haziran 1936.

Tan, 13 Haziran 1936.

Tan, 15 Haziran 1936.

Tan, 16 Haziran 1936.

Tan, 21 Haziran 1936.

Tan, 22 Haziran 1936.

Ulus Gazetesi

Ulus, 13 Nisan 1935.

Ulus, 15 Nisan 1935.

Ulus, 16 Nisan 1935.

Ulus, 18 Nisan 1935.

Ulus, 8 Ağustos 1935.

Ulus, 17 Eylül 1935.

Ulus, 18 Eylül 1935.

Ulus, 19 Eylül 1935.

Ulus, 20 Eylül 1935.

Ulus, 1 Ekim 1935.

Ulus, 2 Ekim 1935.

Ulus, 3 Ekim 1935.

Ulus, 4 Ekim 1935.

Ulus, 7 Ekim 1935.

Ulus, 8 Ekim 1935.

Ulus, 9 Ekim 1935.

Ulus, 10 Ekim 1935.

Ulus, 11 Ekim 1935.

Ulus, 13 Ekim 1935.

Ulus, 14 Ekim 1935.

Ulus, 18 Ekim 1935.

Ulus, 27 Ekim 1935.

Ulus, 2 Kasım 1935.

Ulus, 3 Kasım 1935.

Ulus, 4 Kasım 1935.

Ulus, 6 Kasım 1935.

Ulus, 11 Kasım 1935.

Ulus, 8 Mart 1936.

Ulus, 9 Mart 1936.

Ulus, 10 Mart 1936.

Ulus, 11 Mart 1936.

Ulus, 13 Mart 1936.

Ulus, 14 Mart 1936.

Ulus, 15 Mart 1936.

Ulus, 17 Mart 1936.

Ulus, 18 Mart 1936.

Ulus, 20 Mart 1936.

Ulus, 22 Mart 1936.

Ulus, 11 Nisan 1936.

Ulus, 12 Nisan 1936.

Ulus, 14 Nisan 1936.

Ulus, 15 Nisan 1936.

Ulus, 16 Nisan 1936.

Ulus, 18 Nisan 1936.

Ulus, 19 Nisan 1936.

Ulus, 20 Nisan 1936.

Ulus, 23 Nisan 1936.

Ulus, 27 Nisan 1936.

Ulus, 30 Nisan 1936.

Ulus, 7 Mayıs 1936.

Ulus, 17 Mayıs 1936.

Ulus, 6 Haziran 1936.

Ulus, 7 Haziran 1936.

Ulus, 12 Haziran 1936.

Ulus, 14 Haziran 1936.

Ulus, 17 Haziran 1936.

Ulus, 20 Haziran 1936.

Ulus, 22 Haziran 1936.

Vakit Gazetesi

Vakit, 18 Mart 1933.

Vakit, 29 Mart 1933.

Vakit, 28 Nisan 1933.

Vakit 19 Mayıs 1933.

Vakit, 20 Mayıs 1933.

Vakit, 21 Mayıs 1933.

Vakit, 25 Mayıs 1933.

Japonyanın vaziyetinin uyardığı endişeler devam ediyor

AKŞAM

Şiddetli sıcaklar ve kuraklık devam ediyor, her tarafta yağmur bekleniyor

Sene 16 — No: 5583 — Fiyatı her yerde 5 kuruş CUMA — 27 Nisan 1934 Telefon: 24240 (İdare) - 24249 (Tahrir) - 24248 (Matbaa) - 20113 (Klişe)

Boğazların tahkimine mani olan kayıtlar kaldırılmalıdır

İngiliz gazeteleri bu hususta yeniden teşebbüste bulunduğumuzu yazıyorlar

Hariciye vekili Tevfik Rüşü bey, geçen sene silâhları bırakma konferansında irat ettiği bir noktada Boğazların tahkimi meselesinden bahsetmişti. Hariciye vekilimiz bir harp zuhurunda bitarafığımızı muhafaza edebilmeliğimiz için Lozan muahedemesinin Boğazların tahkimine mani olan maddelerinin tadilini istemişti.

Deyli telgraf gazetesi bu mesele için yeniden mevzu bahis olmağa başladığını haber veriyor. Bu gazetenin diplomasi muharriri "Türkiyenin arzusu" serlevhası altında yazdığı bir yazıda diyor ki: "Öğrendiğime göre Türkiye ecnebi diplomasi cereyan eden

Kilitdülbahirden Çanakaleye bir bakış

edilmiş ve Türkiye bu mntakalarda top, tahkimat, hava kuvvetleri ve mühim miktarda garnizon kuvvetleri bulundurmaktan men-

Lâkin Boğazlardaki ahti vaziyetin bu suretle değiştirilmesinin tazammün edeceği mana ve ehemmiyet çok geniştir ve Boğazlar

Yunan meclisi açıldı

Hükümetle muhalifler arasında anlaşma oldu

Atina 26 (A.A.) — Ayan ve mebusan meclisleri mesailerine tekrar başlamıştır. Meclis koridorlarında hükümet ile muhalefet arasında intihabat sistemi, reisicumhurun tekrar intihabı ve âyanın salâhiyetleri hakkında hemen hemen bir anlaşma yapılmış olduğu, sonradan halledilmek üzere yalnız ordu terfii meselesi açığa kaldığı söylenmektedir.

Bu suretle en mühim siyasi meseleler hakkında esaslı hükümler, muhalefet tarafından tam bir anlaşma dairesinde alınacak ve tatbik edilecektir.

İrakta tufan

Seller yüzünden birçok evler yıkıldı, insanca telefât çoktur

Berut 19 — Bağdattan Berut

POLİTİKA

Japonya meydan okuyor I

Aوروبا karıştı, kaynadı, saraldı, fakat harp kokusu gene uzak şarktan, Doğan, Güneş menleketinden gelmeye başladı.

Mançuriyi zafteden, Çin topraklarını işgal eden, ve devletler itiraz edince Milletler Cemiyetinden çekilen Mikado evlatları şimdi Çin'in yalnız kendilerine mahsus bir lokma olduğunu açıkça ilân ettiler.

Japonya diyor ki: «Çin işi Japon işi, buna karşın bir kişi...» o da benim!...

Çinin dahili işlerine kimse harışmıyacak!

Bazı devletlerin, ayrı ayrı, yahut müştereken Çine yardım etmeleri, silâh, para, adam göndermeleri yasaktır!

Uzak şarkta sulhan bekçisi Japonya olduğu için, başka bir devletin Çine müdahalesi sulhu bozabilir. Onun için Japonya, artık, aksayı şarkta ve Asyada bu nevi müdahalelere ırsa gösteremez.

Çinin harici ve iktisadi politikası Japonyanın himayesi altın-

ULUS

Son haberler üçüncü sayfamızdadır.

ON YEDİNCİ YIL No: 8246

ANDIMIZ, ANDIMIZDIR

Harayırda 5 kuruş

Almanya Ren bölgesini işgal etti

HITLER DÜN RAYIŞTACDA, ALMAN SİYASETİNİ VE İSTEDİKLERİNİ ANLATTI, RAYIŞTAG FESHEDİLDİ

Rene piyade, topçu ve tayyare kuvvetleri bu akşama kadar girmiş olacaktır

Almanya karar ve tekliflerini bize de bildirdi

Berlin, 7 (A.A.) — İngiltere, İtalyan ve Belçika elçileri Alman hükümeti ile görüşmelerde bulunuyorlar. Bu görüşmelerde Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

Rayıştag toplantısı halinde B. Hitleri dinleyenler

Harbin girişimleri arasında, dünya Amerika birlik devletleri ve İtalyan yeni bir hayattan ve daha iyi bir dünyadan haberdar tezlerini dilemekte. Mihnetler, an yedi maddede milledir.

ren ve binlerce insanın yeni zamanın bir projesine imza kettile. Bu tezlerin görüşleri mahiyeti pından dışlanmaktadır ki, bunların yazan, işleri kabul etmesi bir önemle, milletler arasında yeni kavimler vermek ve a. tamirleri yeni bir ruhla yeniden yapıldığında beklenmektedir.

ren ve binlerce insanın yeni zamanın bir projesine imza kettile. Bu tezlerin görüşleri mahiyeti pından dışlanmaktadır ki, bunların yazan, işleri kabul etmesi bir önemle, milletler arasında yeni kavimler vermek ve a. tamirleri yeni bir ruhla yeniden yapıldığında beklenmektedir.

İngiltere milli müdafaa bütçesi kırk üç milyon arttırıldı

London, 7 (A.A.) — Milli müdafaa bütçesi arttırıldı. Sonuçları din edildi. Bu miktar geçen seneden 14 milyon 300 bin sterlin fazladır. Büyük kısıpın derin edilmiş tamamlanması amaçlı bu rakama dahil edildi. Bütçe müdahale rakamlarında deniz

teyarelerine alt üç milyon dahil. Bütçe İtalyan haberi aynı. (Sana 3. üncü sayfa)

İNGİLTERE, FRANSA, İTALYA VE BELÇİKA'YA VERİLEN ALMAN MUHTIRASI

Besini sayfamızdadır.

Tembende kanlı bir harb oluyor

Takazze nehrinin yatağı cesedlerle dolu - iki taraftan binlerce ölü var

Adisababa, 7 (A.A.) — Barış ajansı bildiriyor: Gazi savaşı haberi kaynaklarından

Adisababa'ya gelen telegrafına göre, İtalyan - haberi barışın en yakın ve hızlı yaklaşımını gördü. Takazze nehrinde öldürüldü.

London, 7 (A.A.) — Barış ajansı bildiriyor: Etiler kaymakamı haberi veriyor: Bu gün, İtalyan mürettebatı Akseş gücü istikametine ilerlemektedir. Dük taraftan, haberi kaymakamın gelen haberi göre, sınırlı başlangıç olan sınırlı denemeye başlamıştır.

BARIS İÇİN

B. Flandren İtalyan elçisi ile görüşüyor

Haberajansı İtalyanı gene parlatıyor etti

Paris, 7 (A.A.) — Dün İtalyan hükümeti, İtalyan elçisini İtalyan ve Belçika elçilerine, İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

İtalyanlar, İtalyan elçisi ile görüşüyor. İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

Paris, 7 (A.A.) — Dün İtalyan hükümeti, İtalyan elçisini İtalyan ve Belçika elçilerine, İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

Dün İtalyan hükümeti, İtalyan elçisini İtalyan ve Belçika elçilerine, İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

Halkı devreye Rus Seyran

Re. İtalyanlar, İtalyan elçisi ile görüşüyor. İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

Gerek ayarlar, gerek mesajlar. Başlıca haberler, İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

İtalyan hükümeti, İtalyan elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi. Alman hükümeti, İtalyan ve Belçika elçilerine, Almanya'nın Ren bölgesini işgal etmekte olduğunu bildirdi.

Güneş Altayı 7-1
Fener Çankaya'yı 3-0
Yeni Yaza 3. üncü sayfamızda

"Balkanlar Avrupanın barut fıçısı olmaktan çıkmıştır."

"Küçük antantın vaziyeti, Balkan anlaşması ile bir kat daha kuvvetlendi"

Belgrad, 7 (A.A.) — Belgrad ve diğer Balkan B. Strazdanovic, bu günün haberi. Belgrad, 7 (A.A.) — Belgrad ve diğer Balkan B. Strazdanovic, bu günün haberi. Belgrad, 7 (A.A.) — Belgrad ve diğer Balkan B. Strazdanovic, bu günün haberi.

B. Strazdanovic, bu günün haberi

"Ulus,, un Dil Yazıları

Güneş - Dil Teorisine göre Türk dilindeki Ek - Zamirlerin analizi

Türkyede Ek - Zamirler Bundan önce "Ulus" un "Dil yazıları" sütunlarında Türkçe'nin zamirleri ile işaret isimlerinin "Güneş - Dil" teorisine göre ana-

lislerini yapmıştır [1] Dilimizde "tek kelime" halinde bulunan bu zamirlerden bazıları, bir de "ek" halinde herhangi bir kelimeye yapışarak zamirler de vardır ki bunlara "ek - zamir" ler denir.

Türk dilinde bu "ek - zamir", "ek" kelimesindeki fonksiyonlarına göre, deskriptif gramer bakımından, iki kısma ayrılabilir:

- 1. — *Malkiyet veya izafet anlatan ek - zamirler;*
- 2. — *Fil anlamlarına gelen ve hareket anlatan ek - zamirler.*

Bu iki kısma, ayrı ayrı, kısaca değinileceğiz:

(Sana 2. üncü sayfa)

Türk dilinde bu "ek - zamir", "ek" kelimesindeki fonksiyonlarına göre, deskriptif gramer bakımından, iki kısma ayrılabilir:

- 1. — *Malkiyet veya izafet anlatan ek - zamirler;*
- 2. — *Fil anlamlarına gelen ve hareket anlatan ek - zamirler.*

Bu iki kısma, ayrı ayrı, kısaca değinileceğiz:

(Sana 2. üncü sayfa)

Roman tefrikamız

Fransız romancası Jacques Chardonne'un

Epithalame

"Etilik büyük evinin içindeki büyük evinin Evlilik ve ötesi"

adıyla türkçeye çevirdik. Bunun başlangıç bu roman ve onu tamamladığı sahifeleri aşağıda

TIHAF TESADÜFLER başlıklarını dördüncü sayfamızda okuyunuz.

En büyük hava kuvvetini kuracağız

London, 7 (A.A.) — İngiltere hükümeti, en büyük hava kuvvetini kuracağını bildirdi.

İngiltere hükümeti, en büyük hava kuvvetini kuracağını bildirdi. İngiltere hükümeti, en büyük hava kuvvetini kuracağını bildirdi.

PAZARTESİ 22 HAZİRAN 1936

TAN SIYASAL GÜNDELİK GAZETE

Hitler sulh plânına dair İngilterenin suallerine menfi bir cevap verecek

Boğazlar konferansı bugün 16 da Montröde toplanıyor

Konferans için bütün hazırlıklar yapıldı İtalya zecri tedbirler kaldırıldıktan sonra Konferansa iştirak edecektir

Montrö, 21 (Tan) — Boğazlar konferansı bugün saat 16 da toplanacaktır. Bütün hazırlıklar bitmiştir. Türk temsilcisi beytinden sonra İtalya temsilcisi konuşacaktır. İtalya temsilcisi General Amis ile konuşulmuş ve Türk temsilcisi Montröye gelmişlerdir. İtalya ve Yunan heyetleri de burada vâkıf olmuştur. Yunan heyetini liderlik ediyor. Boğaz heyetini İtalya temsilcisi genel sekreteri Nispet Ziya Bey liderlik ediyor. Konferansın amacı konferansı takip etmek için meclisli temsilcilerden geçirdiler. Konferansın amacı konferansın izleniminde olan ülkelerin devletleri arasında bir anlaşma imzalamasıdır. Bu anlaşma, boğazlar federal hükümeti de içleri departmanını temsil etmektedir. Konferansın amacı konferansın izleniminde olan ülkelerin devletleri arasında bir anlaşma imzalamasıdır.

Konferansa bir nutukla açılacak olan Mustafa Kemal Atatürk

Türk heyetini liderlik edecek olan İsmet İnönü

Fransa heyetini liderlik edecek olan Paul Boncour

Konferansın gündemi Montrö, 21 (Tan) — Boğazlar konferansı bugün saat 16 da toplanacaktır. Bütün hazırlıklar bitmiştir. Türk temsilcisi beytinden sonra İtalya temsilcisi konuşacaktır. İtalya temsilcisi General Amis ile konuşulmuş ve Türk temsilcisi Montröye gelmişlerdir. İtalya ve Yunan heyetleri de burada vâkıf olmuştur. Yunan heyetini liderlik ediyor. Boğaz heyetini İtalya temsilcisi genel sekreteri Nispet Ziya Bey liderlik ediyor. Konferansın amacı konferansı takip etmek için meclisli temsilcilerden geçirdiler. Konferansın amacı konferansın izleniminde olan ülkelerin devletleri arasında bir anlaşma imzalamasıdır. Bu anlaşma, boğazlar federal hükümeti de içleri departmanını temsil etmektedir. Konferansın amacı konferansın izleniminde olan ülkelerin devletleri arasında bir anlaşma imzalamasıdır.

de Romanya temsilcisi Tironescu'nun açacağı Montröde toplanacaktır. Pol Boncour'un başkanlığındaki Konferansın gündemi Montrö, 21 (Tan) — Boğazlar konferansı bugün saat 16 da toplanacaktır. Bütün hazırlıklar bitmiştir. Türk temsilcisi beytinden sonra İtalya temsilcisi konuşacaktır. İtalya temsilcisi General Amis ile konuşulmuş ve Türk temsilcisi Montröye gelmişlerdir. İtalya ve Yunan heyetleri de burada vâkıf olmuştur. Yunan heyetini liderlik ediyor. Boğaz heyetini İtalya temsilcisi genel sekreteri Nispet Ziya Bey liderlik ediyor. Konferansın amacı konferansı takip etmek için meclisli temsilcilerden geçirdiler. Konferansın amacı konferansın izleniminde olan ülkelerin devletleri arasında bir anlaşma imzalamasıdır. Bu anlaşma, boğazlar federal hükümeti de içleri departmanını temsil etmektedir. Konferansın amacı konferansın izleniminde olan ülkelerin devletleri arasında bir anlaşma imzalamasıdır.

Montrö, 21 (Tan) — Boğazlar konferansı bugün saat 16 da toplanacaktır. Bütün hazırlıklar bitmiştir. Türk temsilcisi beytinden sonra İtalya temsilcisi konuşacaktır. İtalya temsilcisi General Amis ile konuşulmuş ve Türk temsilcisi Montröye gelmişlerdir. İtalya ve Yunan heyetleri de burada vâkıf olmuştur. Yunan heyetini liderlik ediyor. Boğaz heyetini İtalya temsilcisi genel sekreteri Nispet Ziya Bey liderlik ediyor. Konferansın amacı konferansı takip etmek için meclisli temsilcilerden geçirdiler. Konferansın amacı konferansın izleniminde olan ülkelerin devletleri arasında bir anlaşma imzalamasıdır. Bu anlaşma, boğazlar federal hükümeti de içleri departmanını temsil etmektedir. Konferansın amacı konferansın izleniminde olan ülkelerin devletleri arasında bir anlaşma imzalamasıdır.

Montrö, 21 (Tan) — Boğazlar konferansı bugün saat 16 da toplanacaktır. Bütün hazırlıklar bitmiştir. Türk temsilcisi beytinden sonra İtalya temsilcisi konuşacaktır. İtalya temsilcisi General Amis ile konuşulmuş ve Türk temsilcisi Montröye gelmişlerdir. İtalya ve Yunan heyetleri de burada vâkıf olmuştur. Yunan heyetini liderlik ediyor. Boğaz heyetini İtalya temsilcisi genel sekreteri Nispet Ziya Bey liderlik ediyor. Konferansın amacı konferansı takip etmek için meclisli temsilcilerden geçirdiler. Konferansın amacı konferansın izleniminde olan ülkelerin devletleri arasında bir anlaşma imzalamasıdır. Bu anlaşma, boğazlar federal hükümeti de içleri departmanını temsil etmektedir. Konferansın amacı konferansın izleniminde olan ülkelerin devletleri arasında bir anlaşma imzalamasıdır.

İngiltere neden geri döndü? Baldwin zecri tedbirlerin faydasızlığını izah ediyor

Şimdiye kadar cereyan eden hâdiselerin mecrasını değiştirmek için bir tek çare vardır: Harp

Çerçil ve Stanley Baldwin

Montrö, 21 (Tan) — İngiltere hükümeti Londra'da basın toplantısı düzenledi. Başbakan Baldwin, konferansın başarısız olduğunu ve İngiltere'nin sulh plânına dair menfi bir cevap vereceğini açıkladı. Baldwin, konferansın başarısız olduğunu ve İngiltere'nin sulh plânına dair menfi bir cevap vereceğini açıkladı.

Parti ve hükümet

Valiler Salı günü Partide toplanıyorlar

Şükrü Kaya yakında Ankara'dan İzmir ve Trakya'ya gidecek

İçişleri Bakanı ve Halk Partisi Genel Sekreteri Şükrü Kaya

Ankara, 21 (A.A.) — Ankara'da valiler toplantısı salı günü saat 15 te parti binasında yapılmıştır. Davet üzerine geleneksel olarak valiler il ve ilçe valiliklerinde buluşarak la imza almışlardır. Ankara Toprak ve İnşaat Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Çarşı ve Pazarlar Bakanlığı Genel Sekreteri Şükrü Kaya katılmadığı toplantıya rağmen Ankara'da valiler toplantısı yapılmıştır. Bu toplantı, Ankara'da valilerin konferansını takip etmektedir. Ankara'da valiler toplantısı yapılmıştır. Bu toplantı, Ankara'da valilerin konferansını takip etmektedir.

İş Kanunu

Metni bugün 7 inci sayfa da neşrediyoruz

Bükreşte kanlı hâdiseler

Faşist talebelerle işçiler arasında çarpışma oldu

Paris, 21 (Tan) — Bükreşin kâhırlılığına göre bu şehirde son zamanlarda çok sayıda kanlı hâdiseler meydana gelmiştir. Vali'nin girişimiyle sağ taraflı faşist talebeler, bugün Demiryolu garında işçilerle karşılaşmışlardır. İşçiler ve faşist talebeler arasında kanlı çarpışma olmuştur. Bükreş'te kanlı hâdiseler meydana gelmiştir. Vali'nin girişimiyle sağ taraflı faşist talebeler, bugün Demiryolu garında işçilerle karşılaşmışlardır. İşçiler ve faşist talebeler arasında kanlı çarpışma olmuştur. Bükreş'te kanlı hâdiseler meydana gelmiştir.

Dünkü Lik Maçları

Beşiktaşlı yenen G. Saray, İstanbul ikinciliğini aldı

Galatasaray - Beşiktaş maçından bir anı. Beşiktaşlı yenen G. Saray, İstanbul ikinciliğini aldı

Beşiktaşlı yenen G. Saray, İstanbul ikinciliğini aldı. Galatasaray - Beşiktaş maçından bir anı. Beşiktaşlı yenen G. Saray, İstanbul ikinciliğini aldı.

Güzel sanatlar akademisi talebe sergisi açılıyor

Güzel Sanatlar Akademisinde talebe sergisi açılıyor. Kışta rasmen Genel Müdürlük bir sergiyi

Yazan: ZİYA ŞAKIR

BÜYÜK TÜRK İNKILABI BAŞLARKEN

Bu en kuvvetli vasıkalara dayanan harikulade fetrikeyi yakında neşrediyoruz

Anadoluya hücum eden casuslar ve suikastçılar - Ayasofya meselesi

Talât Paşayı öldüren Tayflıların Anadolu'ya nişin gelecektir? Meşhur Hey hâdisesi - Eraker atlarının bodrumlarında dönen fırıldaklar

Behbut Han niçin katledildi?

Bu harikulade vak'aların tefsilâtini yakında neşre başlayacağız bu büyük fetrikeyi neşre edeceğiz

ÖZGEÇMİŞ

İlk, orta ve lise öğrenimini kendi ilçemde tamamladım. 2002 yılında KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünü kazandım ve 2006 yılında mezun oldum. 2015 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Hizmetler Bölümü'nü ön lisans olarak, 2023 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü lisans olarak tamamladım. Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimim sürmektedir ve Karadeniz Teknik Üniversitesi kütüphanesinde çalışmaktayım. Evli ve 3 kız çocuğu annesiyim.

